

Жува

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця.

Передплата річна 6 кор. піврічна 3 кор.
Поодинокое число 30 сот.

Адрес редакції і адміністрації:
Львів, площа св. Юра ч. 5.

Священик в найновіших су- спільних обставинах.

Теперішні часи, се часи тяжкі для католицької Церкви. Зло, яке вправді ніколи зі сьвіта не сходило, в наших часах взмогло в особливий спосіб. Але мимо сего не дасть ся заперечити, що і нині, як звичайно в таких випадках, слідна чим раз сильніша реакція. І бачимо дійсно декуди поступ до ліпшого. В Італії вже і сліду нема давньої ненависти проти Церкви і духовенства. В Франції зворот до ліпшого хоч повільніший, але безперечний. Католики Німеччини і Бельгії поступають крок за кроком на перед і ростуть в силу. Навіть в Уграх будить ся зі сну католицизм і відживає. А у нас? Ми переходимо тепер тяжку кризу. Народ доси вірний своїй Церкві, починає звільна склонюватись на бік її ворогів. Народні провідники так зручно уміють ходити коло своєї справи, що здужали запанувати цілковито і розумом і серцем людей навіть глибоко релігійних і поставити їх, несвідомих, в ряди ворогів Церкви. Хвиля проте грізна. Ми нині переживаємо ті часи, які перед пів віком перебули краї Чехи, Стирія і Каринтия. Коли не возьмемось до праці, як не взялись і католики наведених нами країв, то будемо мати і у себе те саме, що там, значить, крайню обоятність в справах віри і цілковите легковажене авторитету Церкви.

Аби зарадити лихови, треба вже нині зрозуміти положене передвидіти небезпеченство та обдумати зарадчі средства.

А се лежить в наших силах.

Давнійше вистарчало, коли священик сповнив лише свої обовязки привязані до стану священичого і душпастирського. Священик, коли проповідав, сповідав, відправляв приписані богослуження і світвив народови красним приміром, міг собі сказати, що виновнив всі свої обовязки. Але нині се не вистарчить. Нині не вистарчить сповнювати тільки священичі функції в церкві, школі і парохіяльній канцелярії, нині треба іти між народ, треба зрозуміти суспільне питанє, треба виступити до борби з лихом і его побідити. І всюди, де в своїм часі священицтво так поступало, там стоїть тепер католицька справа на сильних ногах.

Тепер прийшла пора на нас Не поповнюймо отже тепер гріха лїнництва і байдужности, а берім ся жваво до праці, до борби з лихом.

Всіх средств, яких слід нам уживати в тій борбі, ми не станемо вчисляти. Ми подамо під розвагу лише кілька, не називаючи їх навіть найважнішими, а тільки одними з перших.

Розбираючи средства, які помоглиби нам зарадити нинішньому лиху, ми зачинаємо таки від основних обовязків священика, від закрисий.

Ніхто нам не сьміє заперечити, що точне, совісне і прикладне сповнюване, скажім, церковних обовязків священиком — є дуже великої ваги. Річ цілком зрозуміла і природна, що народ, який має неточного і недбалого священика, священика обоятного, сей народ з часом сам мусить зобягнїти до церкви. Для того мусимо старати ся всі свої функції сповняти точно, поважно, старанно, сьвято. Се в першій мірі мусить перстерігати ся по містах хочби й найменших. Лад, порядок, точність, ревність, дбайливість, старанність — се прикмети, які кождому подобають ся і які сильно приковують вірних до церкви.

Крім порядку, старанности і ревности в самих богослуженнях, мусимо також дбати о порядок і чистоту в домі божім. І тут знова мусимо піднести, що о се повинні передовсім дбати священики по містах. Культурнійший чоловік бридить ся нехлюйством, болотом і порохами. Не дивниця тому, що воліє ходити там, де того не бачить.

Дуже великої ваги є спосіб поступованя священика зі своїми вірними. Священик не повинен ніколи забувати, що нарід не є для него, але він для народа, що він не установлений панувати над вірними, але їм служити. Аби бути добрим слугою, треба мати покору. А о покору так нині трудно. Нині чоловік о одну клясу гїмназияльну багатший, чим его знакомий, вже й дає відчувати свою висість. Тимчасом не гроші і ранги, не сьвідоцтва і дипломи становлять вартість чоловіка, а щось цілком иншого, про що головно священик повинен памятати. Не треба також забувати про ввічливість зглядом вірних. Священик, аби який „поважний“, не може обходитись з вірними грубо і непривітно. Се заборонює ему не тільки его уряд, але й звичайне товариске вихованє.

Переїдїм тепер до деяких загальнїйших средств. Перше місце даємо проповідництву.

На недостачу Божого слова наш народ не може нарікати. У нас проповідує ся багато, а часом навіть і за довго. Помимо сего часто стрічаєсь, що народ просто з церкви, де вислухав з увагою проповіді, іде до корчми, упиваєсь, віддаєсь розпусті і т. д. Яка сему причина? Нам здає ся, що причина лежить в непрактичності проповідий, в незручнім приноровленю їх до потреби і духа часу. Проповідниця має бути крґмою цілого християньского житя, з неї мають голоситись обовязки зглядом віри і Церкви, відносини Церкви до ближних і ближних між собою. А щоби се можна з користю робити, треба знати не тїько добре науку Церкви, але треба також запізнатись з одного боку з суспільним питанєм, а з другого боку з католицким рухом. Ті всі напади на віру, які ми тепер чуємо у себе, давно вже на заході відперго. Колиж ми хочемо тепер у нас їх відпирати, добре булоби знати, як ті самі напади инші перед нами відпирали. Але ще не досить се знати. Треба також уміти подати се в відповідній формі слухачам. Проповідь вироблена по найліпшим теоретичним взірцям не зробить жадного вражїня, наколи проповідник не відчує сам того, що хоче доказати, не переживє сам того, до чого заохочує і провадить инших. Не відповідна також і непрактична довга проповідь.

При сїй нагоді не можна не згадати про катехизацію в церкві. Ми дуже часто можемо стрїнутись з чоловіком, навіть інтелїгентним, який не має майже понятя про основні правди нашої віри. Чи такого трудно відвести від Церкви? З сим лучить ся також катехізованє дїтїй по школах, про що ми вже не раз на сїм місци писали. Що до шкіл, то хотїлиби ми лише натякнути про одну річ величезної ваги. Маємо на гадці наші середні школи. Катехит сїх шкіл повинен уважати на те, що він не є професором, значить урядником школи, а катехитом, душпастирем школи. Як сильний має вплив добрий катехит на учеників, не треба й говорити. Конечною вимогою катехита середних шкіл є дальше високе образованє. Середні школи — се ані університет, ані знова школи народні, в яких може учити всякий¹⁾, хто тїько має потрібні дипломи. Тут крім дипломів треба дійсного всесторонного образованя.

Дальшим средством в борбі з лихом повинно бутя організованє парохїяльних товариств і брацтв церковних, які наш народ так дуже любить. Про сї брацтва і товариства була вже також бесїда в нашій часописи, тому ми про се більше не пишемо.

Обовязком съвящеників дбати о релїгїйний вплив по всіх товариствах, до яких мають тїько вступ. Тут не оправдує ані недостаца часу, ані инші політичні переконаня. Ворогованє съва-

¹⁾ Маємо тут на гадці тїько нашу Галичину.

щеника проти пр. читальні, або легковажене її і занедбуване, зраджує у него тільки брак покликания.

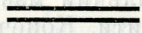
Коли ми вже згадали про читальні, про просвіту, так разом треба нам також сказати кілька слів і про материяльне піднесенє народа.

Нині люди тримають з тим, від кого сподіють ся, або вже мають який хосен. Колиби католики були завчасу заопікувались пролетариятом, нині соціалізм не мав би тої сили, що має. Але сталось инакше. Само проповідуване справедливости не нагодує голодного. Голодний піде до того, у кого сподієсь дістати хліба. Ми се повинні мати на згляді. Наці народ жиє в нужді, тож обовязком священика помочи єму. Поможемо єму, він буде наш злегковажимо сей обовязок, прийде инший, що ним заопікуєсь. А може вже і заопікував ся?

З піднесенєм материяльного положеня народа лучить ся стисло політика. І тут повинен священик віддавати свому народови услуги по своїм силам. Доброю, розумною політикою можна зробити багато добра свому народови. Чиж не мавби тому священик її віддавати ся?

Згадаємо ще тільки про літературу. Наша література ніби народна, а в дійсности мало має народ з неї хісна. А і при сім можна сказати, що в чийх руках популярна література, в того руках і народ.

Так навели ми побіжно отсих кілька средств, яких повинні уживати нині священики в борбі з лихом. Як зазначено в горі, не мали ми заміру подавати всіх средств, а лише деякі, які вважаємо вмісними і добрими. Зрештою не найбільшої тут ваги теоретичне розбиране зарадчих средств, головна річ, аби наше ціле духовенство зрозуміло вже раз духа часу, який панує в нашій суспільности, аби прийшло до свідомости, яке її грозить небезпеченство та мало охоту до ревної, святої праці — а средства проти лиха самі собою знайдуть ся і примінять ся до наших відносин.

Замітки двох російських професорів духовної

Академії про наші церковні відносини.

Ч. П. Свящ. Титова: Русское духовенство въ Галиціи.

(16. Продовженє).

Партийність серед руского духовенства. Схарактеризованє наших проповідий проф. Титов закінчив тяжким докором, висказаним на адресу нашого молодого священьства, докором, який нашому авторови прийшло ся вимовити не без жалю що до себе самого та сказав єго лишень „на основі слів самих же галицко-русских знакомих“ — очевидно старших священиків.

Видно, що наш професор перечував, що такий осуд є несправедливий і відчував се, що серед шануючої себе родини старше покоління не буде в такий спосіб, принаймні перед чужими, про молодше говорило. Він ясно бачив сю аномалію і сей час у слідуючій уступі делікатно, щоби не образити своїх знайомих, вказав на її жерело, іменню на партийність, яка загніздила ся серед нашого руского духовенства.

Не знати, чи крім нашого руского народа є ще другий нарід так нещасливий, щоби погляд на сьвіцкі справи зміг єго духовну родину так болючо розединити. Сего не відчував ся так живо, коли живе ся серед нашої затроєної атмосфери. Але віддалити ся від неї на хвилину, щоб мож було збоку на неї поглянути, поглянути в її будучність, — тоді доперва розкриє ся ціла сумна дійсність. Хто може інакше думає, тому не завадить послухати отих кілька заміток, що їх нам каже російський священник-професор (ст. 78).

„Друге зло, і зло страшне, параліжуюче добрий пастирський вплив гал.-рус. священників на своїх парохіян є партийність, шануюча серед гал.-рус. духовенства. На жаль, партийність, як ми перше виділи, становить визначну особливість публичного життя цілого руского народа в Галичині. Галицький Русин, завдяки услівям того публичного життя, рішучо не може існувати без того, щоби не належав до котроїбудь політичної партії: старо-рускої, народно-рускої, українофільської, радикальної і т. п. Розуміє ся, в тім розпаношеню ся партийности серед галицьких Русинів і загалом в бовім положеню руского населеня Галичини заключає ся і деяка частина оправданя для духовенства, котре радо-нерадо мусить рахувати ся з розділом народа на партії. Но в тім біда, що є і дуже багато серед гал.-рус. священників таких, які вже надмірно захоплюють ся партийністю, котрі інтереса політичних партій ставлять више справ пастирських, котрі партийну пристрасть вносять в чисто духовні, пастирські відносини свої до прихожан. Така іменню партийність становить велике зло (ст. 79) в церковно-суспільній діяльності гал.-рус. духовенства так, як дуже сильно підкопує повагу священника в очах народа, довіре сего послідного до слова, пастирської науки і напроваджуваня першого. Таку саму партийність серед галицько-руского духовенства осуджує і ганить і митрополит Шептицький“.

Дальше автор дословно наводить великий уступ з послання до настоятелів і питомців семинарії, який тикає ся нашого партийного лиха і перестерігає перед викопанем собі пропасти mezi пастирем а вірними, перед обкидванем себе болотом, а поручає єднанє всіх любовиєю для Христа і церкви. Як сумно ся партийність виглядає в практиці, священник Титов показує на примірі з одних зборів, де священники перед лицем народа себе задля партії несливали.

„Борба партій“, каже дальше (ст. 80), „немило відбиває ся на пастирській діяльності гал.-рус. духовенства з иншого згляду. Завзято борючі ся межи собою гал.-рус. партії змагають до запанованя над простим руским населенєм в Галичині, до підчиненя вго собі в умовім і моральнім згляді. Одним із найголовніших средств до досягненя сеї цілі ставе основане ріжних урядом призначених товариств, призначених спеціально для розширення в народі хосенного знаня. Такі просьвітні товариства має і старо-руска, або народно-руска, і молодоруска, або українофільська партія. Из просьвітних заведень першої, заслугують на згадку особливо інститут знаній під іменем „Народного Дому“, існуючий у Львові і посідаючий дуже богату руску бібліотеку і руский музей і общество імени М. Качковського, що розвинуло свою просьвітну діяльність на цілу просторонь східної Галичини під видом народних домів і народних читалень, існуючих тепер мало-що не в кожній (?) більше або менше значній рускій оселі.

„Из просьвітних заведень молодорускої партії нам знане товариство „Просьвіт“ (?), існуюче у Львові і проявляє свою енергічну, можна сказати, навіть горячкову діяльність головно у виданю і в розповсюднюваню всяких можливих популярних брошур.*)

„Самі ми не мали змоги близше приглянути ся просьвітній діяльності двох головних партій в Галичині, а з окрема впливови сеї діяльності на простий нарід. Ми самі, при стрічі і в зносинах з представителями українофільської партії, не дізнавали від них нич иншого, кромі найліпшого вражіня. Але справедливість домагає ся рівночасно сказати, що все то, що нам приходило ся чути і читати о просьвітній діяльності двох головних галицько-руских народних партій, не промовляє в користь українофільської партії“.

Дві причини склали ся на сей від'ємний осуд автора. Перша та, „що молодоруска партія, або в крайній мірі деякі представителі єї сильно неприхильні зглядом Росії, а газети тої партії переповнені такої ворожнечі і такої лайки взглядом всего що російське, що ми, — каже проф. Титов, — перегледаючи їх з початку, з бігом часу не мали змоги їх читати“.

Друга причина лежить у тім, що „українофільська партія яко ліберальна, несе в нарід просьвіту в новім сьогочаснім дусі, часто зовсім незгіднім а навіть противнім не лиш традиціям рідної церкви, але і науці християнської релігії“ (ст. 83), цілком противно як старо-руска партія, котра просьвіщає в дусі консервативнім і релігійнім. „Але найсумнійше із всего то“, читаєм дальше, „що і саме духовенство гал.-руске, особливо молоде належає до молодорускої партії рівнодушно, крізь пальці глядить на таку „просьвітну“ діяльність таких „просьві-

* Шкода, що проф. Титов нич не знає про філії, читальні і дома „Просьвіти“ по цілім краю. Так само дивно, що автор не довідав ся навіть нічого про Наукове товариство імени Шевченка.

тніків“, як їх називають в Галичині, не спинає їх псувати протий, вірющий нарід, не дбає о приняте рішучих мір, якими да-доби ся параліжувати шкідливий вплив непокликаних просві-тителів народа...”

Яко ілюстрацію на сей факт книжка проф. Титова на-водить заяву депутації брідської „Селяньскої Ради“, висланої до Високо Преосвященого Митрополита дня 6. лютого 1901 року, якою кінчить ся сей уступ про партийність серед нашого ду-ховенства.

Треба зазначити тут такт і умірковане автора у бесіді про нашу партийність. Хоть він, як видно, інформував ся майже виключно у одній партії, він не станув однак цілковито по єї стороні (прим. ст. 82). Зза того і суд его випав спокійніший, хоть і годі на него ві всім писати ся. На всякий случай его за-мітки на тему партийности варта взяти під розвагу з огляду на наше нещасне положене і на то, що і наш Преосвященный Епи-скопат у своїм недавнім посланню о солідарности клира усе дуже важну справу положив нам на серце. [Дальше буде].

Д-ра Франка „Поєма про сотворене сьвіта“.

Поєма

о. Др. Микола Конрад.

(8. Продовженє).

Але питаєте: для чогож прецінь в деяких уступах книг Мойсея уживає ся імя Ельбогім а в інших Ягве?

На се питанє з певністю не можна відповісти, бо не посі-даємо певних історичних даних для виясненя сего позитивного факту. Але з аналізи біблійних уступів можна ствердити, що імя Боже Ельбогім уживає ся тоді, коли в текстї говорить ся в загалі про Бога, Сотворителя неба і землі, а Ягве для озна-ченя правдивого Бога Жидів. В цілій історії патріархів, в істо-рії Божого обявленя і в обітницях Божих, даних Авраамови, Ізаакови і Яковови, переважає слово Ягве. Коли є тота особлива причина уживати одно імя радше другого, то й інші біблійні писателі держать ся тої засади. І так прим. пророк Езекиїл, говорячи о обітницях Божих, даних народови Ізраїльському че-рез сімдесят разів повторяє слово Ягве і кінчить: і знай, що я Ягве. Там де нема особлившої причини виключного уживаня одного імени, уживає ся їх без ріжницї для відміни раз одно, раз друге, подібно як діє ся в інших літературах; хотяй задля того ніхто не приписує одного діла ріжним писателям.

На тім п. Др. Франко кінчить свої уваги, що відносять ся до пяти книг Мойсея, а відтак приступає до роздивленя біблій-ного оповіданя про сотворене сьвіта.

Він зіставляє се оповідане „із здобутками новітньої науки“ і силкує ся доказати, що оно не є натхнене Богом, а уложене людьми, які культурно дуже низько стояли і переписували єго з давніших народних віровань, та що оно зовсім суперечне з „новочасною наукою“.¹⁾

Нашим завданням є совісно приглянутись увагам п. Франка, оцінити їх стійність супроти правил логічного мислення і виказати, що правдива наука не є суперечна з добре зрозумілим біблійним оповіданєм про сотворене світа.

Заким перейдемо до самої річи, скажемо дещо про науку Церкви в тім предметі. Церков св. велить нам вірити в утворене Богом з нічого, т. є. сотворене усього світа, як духового так матеріального.²⁾ Як розуміти біблійне оповідане про сотворене світа, чи після буквального зміслу чи метафоричного; чи річи сотворені слідовали по собі після хронологічного порядку, чи логічного і т. и. — сего Церков не рішила і лишає в тім згляді цілковиту свободу науковим дослідям. А коли она вимагає віри в Боже натхнене того оповіданя, то вистарчає вірити, що оно в догматичній своїй часті, значить в науці про утворене з нічого усього світа є Богом натхнене а затим непомильне. Натхнене відносить ся до того, щоби біблійний писатель подав тодішнім людям отсе, що весь світ, зі всіми своїми частями, є Богом сотворений і також, що святковане сего дня є Ним установлене. І біблійний писатель се учинив своїм власним способом, після світогляду і розуміння сучасних людей і правду Богом намірену убрав у людські слова, бо інакше не був би зрозумілий.

Тому то не говорить він способом учених, не подає наукові понятя і погляди о світі і єго частях, а уживає звичайної народної мови, не призначеної завсїгда для вираженя беззглядної об'єктивної правди, а звичайно уживаної для вираженя внішнього вигляду і видимої форми; подібно, як й ми доси говоримо: сонце сходить, заходить і т. и. не після науки, а після внішнього вигляду.

Отже не маємо шукати в Біблії науки о астрономії, геології та о природознавстві, але головно науки релігійної, бо ся була цілюю єї списаня.

Пригадуємо тут сказане вже на початку нашої рецензії, що не противить ся Божому натхненю уживане біблійним писателем писаних навіть творів для уложеня свого діла.

По сїм можемо приступити до самої річи.

П. др. Франко попередю подає текст біблійного оповіданя про сотворене світа після перекладу Куліша, але з власними своїми поправками і старає ся доказати, що „той, що писав се оповідане, розумів діло так, що Бог, творячи світ, застав уже щось готеле, а з того витворив своєю силою те, що ми бачимо“.³⁾

¹⁾ „Н. Гром. Голос“ 1905. ч. 7. ст. 51.

²⁾ Собор Ватиканський в сеп. 3. 4. 5.

³⁾ „Н. Гром. Голос“ ч. 6. ст. 44.

Після др. Ф. переклад Куліша не є ані популярний, ані науковий; бо ані язик не є чисто народний, ані єго переклад відповідає завсїгди оригінальному текстови. І ми на се годимо ся, додаючи, що той переклад не є для нас авторитетний, бо брак єму церковної апробати, без котрої Церков збороняє читати такі видання для охоронення вірних від поблудження.

Але й поправки др. Фр. також не все відповідають оригінальному, гебрійському текстови. І так після него правдивий переклад перших трох стихів ²⁾ біблійного оповідання про сотворенє свїта був би отсей :

„1. На початку, коли Бог творив (зачинав творити) небо і землю,

2. а земля була невидима і непорядкована (по євр. тогу-вабогу) і пїтьмя лежала на морі (по євр.: тегом) і дух (по євр.: руах) божий сидів на водах,

3. тоді сказав Бог: Нехай буде свїтло“.

Отже після розуміня др. Фр. в гебрійськїм тексті перші три стихи чи зачала творять одно реченє і Бог не сотворив неба і землі, а застав уже щось готове несотворене, т. є.: „тогу-вабогу“ і „тегом“ — вислови не чисто гебрійські, що виступають як щось не яснє, один однісїнький раз і означають первісний хаос — море — з яким Він витворив своєю силою те, що ми бачимо, починаючи творенє від свїтла.

На те завважаємо, що не є правдою, мовби перші три стихи біблійного оповідання творили одно реченє.

В гебрійськїм тексті нема ані „коли“, ані „тоді“, а єврейське „бара“ є часом минувшим доконаним і значить „сотворив“.¹⁾ А з того, що Мойсей для вираженя первісного хаотичного стану землі, уживає слів стародавних, не чисто гебрійських а таких, що находить ся у вавилоньскїй поемі про сотворенє свїта : „Енума елігі“ і там служать на означенє несотвореного первісного стану свїта : „Тїямот-Тегом“, вще не слїдує, що тоті слова мусїли бути ужиті Мойсеєм в такїм самїм розумїню, в якїм брали їх Вавилоняни або й инші народи. З того прим., що Євреї, для означеня імени Божого, уживають загально прийнятого і иншими семїтськими народами слова „Ельогім“, не можна льогїчно вносити, що Євреї про Бога мали таке саме понятє, як инші поганьскї народи. І так н. пр. хотїяй Мойсей, для вираженя, що Бог упорядковував свїт, уживає чужої фрази, мабуть взятої від Єгїптян або Фенїкійцїв, т. є., що дух Божий (Рїах або Руах) сидів на водах — Тегом, а проте не каже, що дух Божий ви-

¹⁾ Др. Фр. стихи зове зачала, хотїяй звичайно під зачалом розумїє ся певна часть св. Письма призначена до читаня підчас богослуженя церковного.

²⁾ Текст єврейский є слїдуючий :

1) V. resith bara Elohim eth hassamajim v. eth haares. 2) V. haares hajthah thohu vabhoju v. ch sekh al-p. ne th. hom v. ruach Elohim m. racheepheth al p-ne hammajim. 3) Vajjomer Elohim j.hi or, vajhi or.

V. = На : resith = початок, bara = сотворив; Elohim = Бог; eth hassamajim = небо; v = і; haares = земля. Деж є „коли“?

А третїй стих : Vajjomer = І сказав; j.hi or = най буде свїтло; vajhi or = і було свїтло. Деж є „тоді“?

гривав світ а кладе, як признає сам п. др. Фр. иншу творчу силу — слово Боже. Так само й вавилонська поема про сотворене світа уживає слова „Тіамот“ для означення первісного нествореного стану світа, але Мойсей, уживаючи подібного слова „Тегом“, ніде не каже, щоб она була не створена; навпаки в цілм своїм оповіданю приписує повстанє світа і єго частий всемогучому слову Божому. Впрочім весь жидівський народ та єго учені, розуміючи по єврейски мабуть лучше від нас, ніколи не розуміли тих перших трох стихів так, як їх інтерпретує п. др. Франко. Израїлитяни на підставі книг Мойсея завсїгди вірили в сотворене цілого світа і всіх єго частий, хотия инші народи в своїх мітольоґіях крім Сотворителя клали нестворену якусь матерію.

А що Мойсей, для вираженя первісного стану світа уживав слів, не чисто єврейських, а стародавних, то ніч дивного, бо они суть спільні усій семітській родині, запевно передані жидівському народови з часів патріархів.

Але запримічує др. Фр., що Бог не міг на початку сотворити неба і землі, „бо небо повстало другого дня, а землю Бог творить аж третього дня“.

На се відповідаємо, що після тексту Бог сотворив небо і землю на самім початку, а позаяк світ не був ще впорядкований, длятого в слїдуючих стихах оповідає ся про їх впорядкованє. І тому не треба розуміти слів Мойсея так, мовби небо повстало другого дня а земля третього, бо вже в самім текстї не каже ся прим, що земля третього дня була створена, але що по уступленю води „я вися суша“, т. є. показала ся суша.

Отже если третього дня показала ся суша, то вже передше мусила она бути створена.

Відтак др. Фрако приступає до вказаня суперечностей біблійного оповіданя з новочасною наукою.

Насамперед наводить слово „твердь небесну“ для означеня того синього склепіня, яке ми і доси називаємо „небом“. Видко, каже шан. автор, що той, що писав те слово, „вірив разом зі всіми старинними людьми і з теперішними дїкунами, що се справді таке склепінє з якогось твердого кришталю“. „Отже, заключає автор, й тут маємо очевидно не ніяку обяву божу, не відкрите якоїсь великої правди, а вислов дитячої віри недосвідченого чоловіка, який брав на віру те, що бачив очима, не пробуючи сконтролювати сього иншими способами“. То само треба сказати про розділенє води на дві половини, одної половини над твердю, а другої під твердю. „І сей погляд, каже п. др. Франко, супроти теперішної науки не має ніякої вартости і мусить уважати ся за чисто дитинячим, а не виявою якоїсь божої мудрости“.¹⁾

Више було сказано, що Мойсей в своїй космогонії не подає наукових понять та виразів о світі і єго частях, а бере їх так, як собі їх представляли тодішні люди, після їх способу

¹⁾ „Н. Гром. Голос ч. 7. ст. 51.

розуміння. А тодішні люди представляли собі звід небесний як склепінє з якогось твердого кришталю і називали его твердию.

Отже Мойсей, не входячи в природні науки, уживає того самого, для сучасних єму людий зрозумілого виразу твердь і подає, що она від Бога повстала.

Так само Мойсей, говорячи про розділенє горішних вод від долішних, не запускає ся в наукове поясненє того факту, а тільки подає отсю релігійну науку, іменно, що як сі води, так факт їх розділу, якбуть собі его люди представляли, є ділом Божим. І тому нич дивного, що біблійні вирази о сьвітї є чисто людскі і Церков ніколи їх не подавала яко обяву Божу.

Опісля др. Франко ставить питанє, як погодити з новочасною наукою поділ твореня сьвіта на шість днів. Наука доказала, що сьвіт не повстав відразу а переходив ріжні фази через довжезні періоди часу а тут Мойсей пише, що Бог сотворив сьвіт в шістьох днях. Як се розуміти?

Вправді Мойсей ділить сотворенє і впорядкованє сьвіта на шість днів, але вираз „день“, єврейське „jom“ може мати ріжні значіння.

І так уживаємо его на означенє часу, в яким наша околиця є освітлена сонічним сьвітлом, отже в протиставленю до слова „ніч“.

Уживаємо его також на означенє протягу 24 годин, в значіню слова „доба“, коли прим. кажемо, що місяць січень має 31 днів.

Вкінці уживаємо того виразу „день“ в найширшій его значіню, яко синоніми слова „час“, „період“ або „о ерк“, коли н. пр. кажемо: день радости, смутку, історична доба, за наших днів діє ся те і се і т. и. Подібно також і автор Битія уживає виразу „jom“ в ріжних місцях свого письма в ріжних значіннях. Так прим. в гл. 47. 9.: „дніє лѣтъ житія мого“, де вираз „день“ є ужитий в значіню „час“.¹⁾

Але в яким значіню Мойсей ужив слова „jom“ в своїм оповіданю про сотворенє сьвіта? Не маємо тут автентичного виясненя зі сторони Церкви і диятого межі богословами ріжні суть в тім зглядї погляди.²⁾ Але загально прийятою теорією є та, що розуміє під днями неозначені очерки, довжезні періо-

¹⁾ Гляди також: Исходь X 6; Левѣтъ VII. 35—36; Числа VII. 10; Второзак. IX. 24. і и..

²⁾ Давніші егзегети держали ся літерального толкованя днів Мойсея і вносили, що діло сотвореня дійсно було звершене протягом шести 24-годинних днів. Але коли доказано, що формація сьвіта переходила ріжні фази через довжезні періоди часу, тоді загально відступлено від того літерального толкованя днів Мойсея і повстали ріжні теорії розуміня тих днів. Одні, як єпископ Clifford казали, що Мойсей не наміряв подати нам історію сотвореня і впорядкованя сьвіта, але що він розложив те діло на шість днів зовсім довільно без найменшого хропльоґічного порядку, для посвяченя кожного дня тижня якимсь Божим ділом. Інші, як др. Buckland, піддають гадку, що біблійне оповіданє не подає первісної організації землі, а лише реорганізацію по припущенім перевороті сьвіта і тоді діло реорганізації землі могло наступити в шістьох звичайних 24-годинних днях. Інші знов йдучи за св. Августином, догадують ся, що Мойсей міг брати дні після льогічного порядку пізнаня сьвіта англеським розумом і т. и.

ди часу, в яких різні повстаючі часті світа появляли ся після порядку хронологічного, т є. по черзі Мойсеєм поданім.

І дійсно на підставі самого біблійного тексту не можна розуміти через „jom“ звичайного дня, бо сего мірилом є схід і захід сонця, яке після Біблії появило ся доперва четвертого „дня“.

Дальше, Мойсей реасумуючи діло сотвореня уживає виразу „jom“ для означеня цілого очерка сотвореня, бо так пише в гл. II. 4.: „Сія книга бытія небеси и земли, вгда бысть, в оныже день (bejom) сотвори Гдь Богъ небо и землю“.

Ся теория дуже добре толкує нам значіне сего дня, в котрім Бог перестав творити через довгий період часу, що від сотвореня треває й доси. Таке толковане днів Мойсея стверджують традиції різних старинних народів, як Хахдейців, Фенікіян, Персів, що діло сотвореня ділять на довготривалі очерки часу.

Але скажете в такім разі, як розуміти се, що Мойсей по кождім дни пише: „и бысть вечерь и бысть оутро, день єдинь, день вторый...“, коли тоті дні не мали ані вечера, ані рана?

Безперечно, що Мойсей ділить факт сотвореня і впорядкованя світа на шість періодів тому, щоб они нагадували Израїлтянам заповідь Божу святкованя сего дня, суботи. Дятого він, для означеня тих періодів, уживає уподібного слова „день“ а в слід за тим для означеня початку і кінця тихже, відповідних метафоричних висловів: „вечерь-оутро“. Тим робом Мойсей подав ясно отсю релігійну науку, а іменно, що святковане сего дня седмиці походить від Бога¹⁾ і нагадує пам діло сотвореня світа і чоловіка, за яке ми довжні бути вдячними Богу.

(Далі буде).

Малярство в періоді візантійского стилю.

Після Kuhn'a Kunstgeschichte

Стиль візантійський є передовсім наслідованем старохристиянської штуки. Формою зближавсь він до штуки старинної; третим-же елементом є в нім то, що дає єму особливу назву, іменно елемент візантійський.

Старо-християнське малярство зачало підупадати за часів Константина Великого. Як передтим Ієвса Христа представляли яко молодця дванацятьлітнього, надаючи всім зображенням характер молодости переповненої радістю і житем, так тепер за панованя Константина Великого тратить ся сей характер житєвости, а по-

¹⁾ „И благослови Бгъ день седмый, и освяти его“ (Битія II. 3.)

одинокі постаті і цілі історичні події переміняють ся в типи. Ісуса Христа починають живописці представляти після переданої типічної форми, поступаючи так само в представленю Марії яко Богородиці, в зображеню Апостолів і цілих історичних подій, як н. пр. чудес Ісуса Христа і т. д. Хотяй сі постаті не мають в собі давнішого жита, все таки віє з них глибоко релігійний дух, перебиває ся велика повага і достоїнство. Сі отже типи переходять в періоді стилю візантійського.

Другим елементом в стилю візантійським є елемент старинний, то є почуте для красних і гармонійних форм. Змисл до старинної краси і гармонії задержав ся на Сході довше, як на Заході. Вже яко Греки, Візантійці стояли близше жерела штуки, будучи до того менше нараженими на всякого рода спустошеня зі сторони ворожих нападів. Длятого то і старинна штука не могла лишити свого впливу на візантійське малярство. — Сей старинний елемент обявляє ся особливо в змислі для хороших пропорцій в укладі фалдів, в красно уложенім профілю лица, в знаменитій техніці і гармонії красок.

Третім елементом є елемент візантійський.

Щож дала Візантія особливого штуді візантійській?

Люксеус і богата вистава були все улюбленими на дворах азійських можновладців і мали також великий вплив на королів і витязів, що приходили з заходу. Так само не могли опертись тому впливови і римські імператори і кесарі, коли їх власть поділилась. Вже Діюклевціан, як подає історія, запровадив на своїм дворі люксеус і виставу. Через заложене нового міста Константинополя, названого Новий Рим, або Візантія, сей напрям еще більше зміг ся; цісарі вжили ся зовсім в ролю азійських володїтелів, окружаючи себе упорядкованою після рані і достоїнством ерархією урядників, а двірське жите виробило ся в строго определену етикету, котра так як жите політичне, мала своє законодавство. Етикета двірська впливала знова на жите релігійне і то тим більше, що політика і релігія тісно з собою були звязані. Як тут двірські особи: цісар, князі і їх дружини носили дорогі, багато золотом украшені одяги, котрі від золота і дорогих тканин мінили ся, так само і представлювано святих одітих в дорогі одяги. Бодай на краях одержували одяги дороге украшене, котре було викінчене з подиву гідною старанністю. Тло викладано, місто улюбленого еще в старо-християнським періоді тла синього, золотою мозаїкою. Також поважний і повний достоїнства, вироблений хід двірської етикети, торжественні церемонії і репрезентації відбивають ся в релігійних образах. Закон строгої етикети опановує ґруповане, если взагалі о таким може бути бесіда, позаяк живописець радо укладає поодинокі фігури без звязи, або уставляє в довгі ряди. З великим уподобанем зображають візантійські художники сцени з жита позагробового, що відбувають ся в просторі райським. А для таких сцен знаменито відповідає симетричне уложене осіб і торжественний супокій. І зовсім природно, бо де всяке бажане зістало заспокоєне, де час за часом не перемінає, але панує вічна

теперішність, де все знаходить свою совершенність в божественнім єстві, то чиж могло би бути щось ліпшого змісловим средством до вираження так взнеслого побуту, як тихий, торжественний супокій, получений зі все окружаючою симетрією? Лише пожаданим булоби в стилю візантійським, щоби в лицах візантійських святих пробивало ся більше молодости і життя, більше принадности і блаженства, місто занадто великої строгости і поваги, знаменних старости. Найбільше еще свободних рухів і чару молодости надають живописці ангелам.

Взагалі в творах візантійського малярства можемо зауважати, що візантійський народ в своїх представителях духа не відзначав ся творчою силою фантазії, але більше порядкуючим таланом, пильністю і одностороннім майже, філософічним напрямом. Алгоритмі, персоніфікації, зображення церемоніяльні, як також такі, котрі можуть бути плодом лише наукового розважання, находили у народа велике уподобане і лучше удавали ся, як події вимагаючи руху і ділання та творчої сили фантазії. Для візантійського живописця нічо не було милішим і приятнішим, як після переданих форм нові твори укладати і зображати.

Коли ми тепер злучимо разом, що Візантія крім обох чужосторонних елементів, іменно старо-християнських типів і старинних форм, передала малярству, то буде: замиловане до вистави і блиску, до супокійних, симетричних композицій, до переважно розумових і типічних зображень при знаменитій техніці.

Що до розвитку візантійського малярства, то можемо его поділити на два головні періоди:

1) період від VII. столітя до половини XI. столітя 726 — 832 іконоборство — 867—1200 час найвисшого розвою.

2) період від 1200—1453, час упадку. (Сей другий період продовжає ся до нинішних часів).

Найбільшою перешкодою в розвитку візантійського малярства було іконоборство.

В році 726 цар Лев Ісаврійський видав розпоряджене, що би образів не почитати а опісля розказав тіж усторонити і винищити. Ся борба скріпилась за панованя Константина V. По церквах мозаїки частию усторонювано, частию замурувано. Лев IV. (775—782) менше завзято виступав проти почитаня образів. По его смерти цісарева Ірена (780—782) обновила борбу, а єї примірови слідовали цісарі Лев Армянин (813—820) і Теофілос (829—842) і навіть на зашитниках ікон, особливо на монахах допускались великих безправств. Дперва цісарева Теодора в VIII. століттю, по безуспішній борбі своїх попередників привернула прежній порядок.

Хотяй іконоборство дуже багато зла накоїло візантійському малярству, то все таки воно причинило ся і до его розвитку, позаяк цісарі як Василій I., Лев VI., Никифор Фокос, Іван Тисиміск і Василій II. наділяли художників всякого рода матеріальними облегченнями і тим способом додавали охоти до праці починаючи розвивати ся таланам молодих художників. І так ма-

лярство візантійське пережило від половини ІХ. століття до ХІІ. століття головний період свого розвитку.

Від ХІІІ. століття зачинає візантійське малярство період другий, період свого цілковитого упадку.

Упадок сей обявляє ся в слідуючій: що до тілесного складу фігур — то сі суть вузкі і занадто витягнені, члени мають непропорціональні, руки неспосібні двигати, а ноги ходити. На довгих, сухих тілах спочивають маленькі, шематично уформовані голови, з мрачними чертами, високими поораними чолами, мігдаловатими очима; ніс стає довгим і широким, уста маленькими, борода вузьенькою. Щоби вираз поваги побільшити, побільшують вистаючі часті тіла, як чоло, щоки, наложеними світлами. Рухи являють ся механічними, нескладними і безжиття. К о с т ю м, коли полягає на мотивах старинних впадає в очи своїми маленькими, шематично уложеними фалдами. Улюблений є однак костюм тодішній, відзначаючий ся багатою драперією і так перегаданою, що фігури в нім находячі ся виглядають радше на ляльки, як на живучі особи. Золото, котрого передше уживано лише до тла, служить тепер і до украшения одежи. До т и п і в, походячих із переданя, прилучають ся типи нові, але так реально поняті, що навіть відклонюють своїми варварськими чертами. Навіть техніка носить на собі знамена упадку. Гармонія кольорів зникає, жовтаво золотиста краска тіла, отінена зеленковою краскою, прибирає барву краски червено-брунатної, а контури, начертані широкими чертами, при наложеню фарб лишені незатертими, справляють, що образ виглядає як рисунок заповнений красками.

У нас, на Русі, візантійське малярство було під контролею духовенства; навіть многі єпископи і архієпископи були малярами. Ся обставина мала ту добру сторону, що не позволяла художникам відступати від переданя, котре заховалось в осібних, до того призначених книжках, як „Подлинник“, „Стилев“ і мн. и. Характеристичними на Русі були занадто темна краска лица і рук, плоске і гладке викінчене так, що фарби по наложеню поліровано, щоби були гладкими і мали блеск. — Впливови стилю візантійського не могли опертись і інші культурні народи Сходу, як Армени, Славяни, Копти в Єгипті і всі прочі племена, котрі прийняли християнство через Візантію. Так само і Італія: — як Венеція з приналежними до свого округа містами, полуднева Італія, звана Великою Грецією, Сицилія, приноворили правила візантійського стилю до свого малярства, так що і нині еще можна подибати в містах Італії (Палермо, Бріндізі, Венеція) твори виготовлені після чисто візантійського стилю.

Під зглядом техніки ділять ся твори візантійського малярства на пять головних груп: мозаїка, малярство стінне (Wandmalerei), малярство на плитах (Tafelmalerei), емалія і мініатура.

М о з а ї к и. З часів першого періоду лишило ся по нинішній день дуже мало творів візантійського стилю, позаяк більшу часть їх знищило іконоборство і протяг часу. — Твори мо-

заїкові находять ся еще в церкві св. Софії в Константинополі, але сї належать до другого періоду. Помимо того дають они і нині доказ, як високо стояла візантійська штука. По церкві св. Софії найкрасші мозаїки посідає церков монастиря званого Хора, то є пільного, тому так названого, позаяк монастир сей є положений поза мурами Візантії, нині Kah 'ije-Moschee і сї мозаїки походять з XI. ст. Суть також мозаїки в церкві св. Софії в Кієв, в церкві монастиря св. Луки в Ливадії, як також в декотрих церквах на св. горі Атос. Три мозаїки є в церкві Преч. Діви Марії в Вєфлєвмі. Але до найкрасших, найцінніших забутків візантійского малярства належить зачислити дві мозаїкові таблиці в Орега del Duomo в Фльоренції. На кожній таблиці є шість образів, котрі зображають найважніші події з життя Ісуса Христа і Преч Діви Марії, як Благовіщенє, Різдво Ісуса Хр., жертвованє Ісуса Хр. в святини, Крещенє Іс. Хр., Переображенє, воскресенє Лазаря і и.

Малярство стінне. Найважніші памятки, зладжені в сій техніці, находять ся на Атосі. Гора Атос з приналежним півостровом є східною, вистаючою частию півострова Халькидіке на єгейскім морі при побережю Греції. Она є послістною стародавньої республіки чернечої, котрої початки сягають перших часів християнства. Однак записки історичні споминають лише о монахах з IX. ст. і о будові першого монастиря Лавра в X. століттю. Всі народи, визнаючи грецкій обряд, як Вірмени, Славяни, Болгари, Греки, хотіли мати на горі Атос їхні монастирі.

(Конець буде).

Соціольогічні начерки

1.

З поступом часу поступав і чоловік та придумував над тим, як би то улекшити працю своїх мязців.

Як звісно, дали нові часи в тім напрямі гідні подиву результати. Винайдено машини, котрі і улекшили і прискорили працю.

І хоть буржоазія має много своїх темних сторін, то все таки не можна їй відмовити великих заслуг в тім, що в послідних часах модерній поступ культури нечувано зміг ся.

З другої сторони знова бачимо, як машина завдяки безоглядному еґоїзмови капіталістів зробила з чоловіка невольника.

Нема ані одної річи в свѣті, котра би через свою появу не викликала певних добрих або злих наслідків.

Коли так, то не від річи буде приглянути ся ближше тим наслідкам, які викликав новий машиновий промисл.

Машини і уряджене фабрики се річ не легка для економічно слабого. Тому то промисл машиновий привитали радо лише ті, що яко економічно сильніші могли справити собі машини і урядити фабрику.

Розумієть ся, що ніде майже в тім місци, де засновувано приміром фабрику чобіт, майстри шевські не були з того вдоволені, бо знали добре, що невагом їх самостійне і до знесеня ще становище нечувано на гірше змінить ся.

З введенем отже машин в рух, дрібніший промисл машиновий мусів упадати так, що дрібні промисловці опиняли ся звичайно в фабриці яко звичайні робітники, лишивши на боці свій варстат, з котрого годі було по людски вижити.

Если би однак сей фабричний робітник через капіталістів був уважаний за чоловіка з гідністю чоловіка, посідаючого певне в суспільности людській становище і в імя тої гідности і становища був би був через капіталістів за свою працю нагороджуваний, то хто знає, чи нині знайшла би ся була в кадрах соціалістів така маса фабричних робітників. За те був би може знова творив ся соціалізм аграрний.

Но так не стало ся. Сильні капіталісти почувши ся в силі позабули на засади Євангелія, та продумували лише над собою. І так, як на торзі коли хтось якусь річ купує, не питає ся які кошта поніс сей, що ту річ зробив, лише торгує ся о річ після курсу, так тамо сказали собі капіталісти: праця се товар.

Если отже працю порівнали з товаром, то через се сказали, що праця має після них якісь прикмети подібні до прикмет товару виставленого на торзі на продаж.

І так: ціна товару тим більше підносить ся, чим меньше товару а більше покупів. Чим більше товару а меньше покупів, то ціна товару сейчас спадає.

Примінили сі прикмети товару фабриканти до праці робітника і установили для себе свою принципіальну точку виходу при платни робітника, сказавши: чим більше робітника, тим він танший, чим меньше, тим дорожший.

Розумієть ся, що сей фалшивий принцип мусів виринути яко перший, бо капіталісти подібно як сей, що навіть малий склепик закладає) закладаючи фабрики мусіли найперш подумати о собі. Се впрочім знаний момент психологічний у чоловіка, що найпершу любов зачинає від себе.

Машиновий промисл не лишив ся і без дальших повязаних з собою льоічно наслідків.

Давніше, як промисловець свій варстат удержував в своїй хаті, ніколи велика концентрація робітника не була можлива. Тепер противно.

В фабриках і в фабричних місцях нагромаджувала ся велика тьма робітників.

А понеже з напливом великого числа робітників і платня

їх упадала, тому то і не диво, що верства робітнича віднаймала по більшій часті справдішні нори під і над землею, в котрих з родинами муєла містити ся.

Машиновий промисл вчинив дальше і те, що інтензивність праці незмірно побільшила ся.

Давнійше сей, що споряджував годинники, ладив всі складові части та складав їх опісля в одну цілість. Тепер в фабриці кожду майже частину споряджає окремиї робітник. Справді доходить він до нечуваного перед тим совершеньства в своїй спеціальности, однак і то признати треба, як сильно мусить мучити его ся монотонність, котра рівночасно не позволяє ему розвинути его сил духових.

Крім того дав машиновий промисл спромогу до праці в фабриках дітям і жінкам. Но що-ж в кінци з того за добро? Діти через се завчасу нидіють і не можуть як слід розвивати ся, жінки знова не можуть задосить учинити своїм обовязкам родинним. Если жєнщина бременна по 12 годин сидить в сопує і крайно негігнічних обставинах, то чи се не є убійством дитини в самім зароді? А впрочім, если вже і породить, ідучи опісля до фабрики на роботу не може як слід сеї дитини припильнувати і виховати. З сєго приходить нераз до того, що лишаючи дитину під надзором старшої або і самого вітця, мусить єї успокоювати опіятами, котрі преці не причиняють її здорєвля.

А знова то, що підростки жєньского пола працюють в фабриках в суміші з робітниками мужєского пола, доводить дуже часто молоде покоління до моральної руїни, котра також яко задаток зловіщій на будуче житє цілком не причиняє ся до щастя і добробуту людєского.

Як висше вже згадано фабричний робітник прикований неначе є до своєї часом дуже дрібної, спеціальности, в котрій доходить вправді до нечуваного совершеньства, однак поза фабрикою не має з неї майже ніякого значєня а поза нею сей сам робітник цілої праці в певнім фаху дати не може. Отсе робить его екзистєнцію не певною та неможливою і вічне зависимою від фабриканта, котра ще до того може леда хвилі погіршити ся через хвилєве успособленє або евєнтуальну кризу сєго послідного.

Найбільше лихо, яке витворило ся з нагоди машинового промислу було то, що межі капіталістами а фабричними робітниками витворили ся відносини ніколи передтим ярко не виступаючі.

Капіталістам отворило ся обильне жєрело доходів. Они скоро богатіли, но при тім відвернули ся від благодатних засад християньских гадаючи, що їх можна вже цілком забути. В слід за тим маєток їх ріс рівнобіжно зі щораз то більшим визиском працюючого робітника.

З другої сторони те цілком не по християньским засадам визискуванє, дальше гуляще житє буржоазії, на котре обертаєть кольосальні суми, підчас того, коли робітник облятий потом

ледви нераз і то з журбою о себе і родину, до хати волік ся, всі ті чинники мусіли самі через своє фактичне істноване витворити найперше в серци робітника зависть, за котрою яко єї невідступна дитина мусіла слідувати що раз то змагаюча ся ненависть.

І тут як слід, на тій межі робітничої душі уформувала ся мысль революційна, о котрій так багато соціялісти розправляли і розправляють.

На нещастє своє власне буржоазия приготвила і присішила сама ґрунт соціялістам і другим еще способом.

Она, що зискала в короткім часі великі боґатства, покинувши засаду християньскої любови ближнього, посунула ся, яко буцім то певна себе, еще дальше. Вона пішла ще дальше в своїм лібералізмі та сказала, що так як християнство скинуло з олтарів богів поганьських, так мусить і Бог християнства бути скинений через єї боґа: силу і материю; вона, що жите позаґробове назвала мамчиною байкою; що місто Декальоґу поставила за принцип жита гедонізм; що обрадила ся межю собою, що для мас народу треба ще лишити реліґію яко намородник, бо инакше та маса готова кинути ся на їх мошонку та жите.

Тимчасом та буржоазия серед своїх недорічних толків призабула, що маси ліпшим від неї будуть льоґіком та зґолосять ся до неї в імя єї власного принципу і по свою частку.

— Бо, если нич нема кромі уживаня жита на сій земли, то звідки приходите ви капіталісти до права самі єдині уживати дїбр сеґо сьвіта, лишаячи нас на боці в голоді і холоді?

І що се мусіло стались, що такий перехід психольогічний в душі робітника мусів при таких обставинах наступити, кождий зрозуміє. Біда лише в тім, що чоловік (в тім случаю капіталісти) через подоптанє засад християньських витворив таку ситуацію, якої сам може не надїяв ся, а котра яко революційна окружила єго самого.

Сю правду розумів добре старий Арістотель, коли в своїм Едині сказав ті слова:

„Найсумнійші зі всіх нещастє суть ті, котрих сам чоловік є причиною“.

о. А. ГОВДА.

Родоводи Г. Н. Ісуса Христа.

Підчас походів наоколо церкви читають ся у нас перші начала чотирох єванґелий на всі чотири сторони сьвіта. Таким чином читаєсь родовід у єванґ. Матея, короткі слова про Йоана Крест. із єванґелия Марка, предсказанє рождєсва Йоана Кр. з св. Луки і величавий початок єванґелия Йоанового.

Тому, що з тих чотирох єванґелий найбільше непонятним

для народу є перше зачатло євангелія Матея, тож зовсім користно буде пояснити взагалі родослови у наших Євангелистів.

Маємо в євангелію три родослови нашого Спасителя: у св. Матея (зач. 1). у св. Луки (зач. 11.) і у св. Йоана (зач. 1).

I.

Сей третій є найбільше величавий та тут св. автор взніс ся понад всякі людські гадки і понятя. В тим родослові подає нам Йоан, що Бог має Сина, котрий походить від Ёго существа перед віками, що сей Син є Слово, а се Слово єсть без початку і кінця, є самим Богом („въ началѣ бѣ... слово“).

Через се Слово, понеже Слово є Богом правдивим від Бога правдивого, все стало ся, що не є Богом і те все Ёму завдячує своє єствованє, („Вся тѣмь - еже бисть“).

В тим „родослові“ подає св. автор, що ті, котрим Слово обявило ся особливим способом, не прийали єго, але Воно прийало тих, що увірили в Нєго, ва дітій Божих. „Въ мѣрѣ бѣ...“).

Дальше поясняє св. Йоан, що пророки, яких Бог послав через 400 літ і хотби найбільший з них Йоан Креститель, не були правдивим свѣтлом, лише були освѣчені свѣтлом Слова і вони мали посланництво свѣдчити о тим свѣтлі та цілій свѣт позискати для віри в Нєго. (Не бѣ той свѣтъ о свѣтъ“).

Йоан запевнює нас дальше, що те Слово стало ся тѣлом і між нами жило, а мимо того не опустило небесного престола та Ісус хотяй зачав бути Сином чоловічим, не перестав бути правдивим Сином Божим. („И Слово плоть бисть ... Отця“).

II.

Авраамови і Давидови було торжественно обіцанє, що Спаситель буде походити з їх крови, з їх поколіня, з їх роду. Головно отже, щоби вказати, що та обітниця сповнила ся на Ісусі Христі і що Він є правдивим Спасителем і Сином Божим — подав Матеї родослів Господа. Се пізнати уже з початкових слів єго Євангелія: „Книга родства Ісуса Христа, сїна Давида, сына Аврама“). Св. Лука зробив се в тим самім намірі. Як родова лінія Соломона обняла царство в Ізраїли, так євѣнство перейшло на лінію роду Натана (не пророка), котрий був сестрінцем Соломона, отже також потомком Давида. Ісус Хр. походив в обох лініях від Давида і то: через св. Анну, матір Своєї Матери Пр. Діви, походив від Давида лінією Соломона як се в родослові Матея, через св. Йоакима, отця матери походить від Давида через лінію Натана, як се висказано у Луки. Євангелисти Матеї і Лука стверджують тим, що Ісус є сином Давида і Авраама в кождім згляді і з якоїнебудь сторони, що кров найбільших царів і архієреїв плїла в Ёго жилах, а через се, що достоїнство царске і євѣнничє Ёго поперед-

ників злучило ся по крові в Нім, бо Він посів всю їх славу, достоїнство і гідність, бо Він, як каже св. Павло, навіть яко чоловік зівстав сотворений яко наслідник всего.

III.

Св. Лука поміщує родослів Спасителя при оповіданю о крещеню Ісуса. Та сей родослів зачинаєсь зовсім на инший порядок. Матей починає вичисляти предків Спасителя по плоти від Авраама і ступаючи від отця на сина „роди“) приходить до св. Йосифа і Пр. Діви, матери Ісуса. — Св. Лука між тим починає від сина і встуває до отця, від св. Йосифа до Ілїї, від сего до Матата і т. д. та не кінчить на Авраамі (як се Матей зачинав від него), але веде дальше родослів до Адама (сина Божого немов, щоби (по словам св. Атаназія, вказати, що чоловіче тіло, яке приняло на Себе Слово Боже, не є тілом небесним, воздушним, але тої самої природи, якої було і тіло Адама. Дуже гарно отже представлена в тім родослові ціла людскість від Адама до Ісуса, та від Бога Сотворителя до Бога Спасителя!

Є чотири достоїнства (гідности) на світі: патріярше, царске, святичене і учительске (пророче). Кожда инша гідність дасть ся підпорядкувати під одну з сих. Св. Матей представив нам Ісуса яко такого, що посів всі ті достоїнства, а св. Лука починаючи родослів від Ісуса вказує, що ті достоїнства немов лучі бють від Ісуса на Ёго попередників, що Ісус не лише є наслідником, але і жерелом тих достоїнств та що не Ісус тому був великим, що мав таких праотців в своїм роді, але ті праотці були великі длятого, що мають такого потомка. Св. Лука учить нас, що в тім дереві родовім не овоч є тим, що має славу мати такий корінь, але що корінь має честь і славу мати такий овоч: не через корінь піднесла ся ціна і слава овочу, лише через овоч пішла в гору слава і ціна коріня і пня.

IV.

Св. Марко, котрого евангелиє є лише неначе коротким коментарем евангелия св. Матея, зачинає своє евангелиє ось тими словами: „Зачало евангелия Ісуса Христа, Сына Божія“. Слово Ісус означає Спаситель, а слово Христос значить син Давида і Мессія. Сьміло можна сказати, що Марко трома словами повторив родослів Матея, бо висловив тим реченєм провідну гадку того родослову.

З родоводів тих пізнаємо отже: що Ісус є правдивим Богом і того самого существа, що Бог Отець, дальше, що Він є правдивим чоловіком з такої самої природи, як чоловік. Колиб не був правдивим Богом, не булаб Ёго жертва нескінченої вартости, наколиб не був правдивим чоловіком, не міг би був своєї нескінченої жертви примінити людскости. Як в однім, так в дру-

гім випадку не був би чоловік відкупленим. Тепер пізнаємо, яку велику вартість мають сї родослови.

Але і друга наука впливає з сих родословів, не менше важна від першої, а се християнська наука о дівицтві Пр. Діви Матери.

І ось як із котрих слів ясніє наука євангелистів о дівицтві Пр. Діви.

Св. Матей подає в своїм родослові 42 родів. Коли говорить о природнім уродженю, то подає отця і каже „роди“ сина (Авраамъ роди Ісаака...), але прийшовши до Йосифа (опікуна Спасителя), не каже, що сей „роди“, але додає окремо імя Пр. Матери і заявляє точно: „изъ неяже родися Ісусъ глаголаемый Христосъ“.

Авжеж неменше видно сю віру Євангелиста із сего, що застановляючи ся над родами праотців Спасителя, вчисляє, що їх було 14 від Авраама до Давида і тільки від Давида до переселеня вавилонського та від переселеня вавилонського до Ісуса Христа, але немов в противположеню до сего про рожество Ісуса Христа оповідаєсь окремо (в слідуючім зачалі 2.), подаючи обявленє, яке мав Йосиф „в сні“, що Ісус народить ся від Пр. Діви і Духа сьвятого.

То само учить і св. Лука, бо коли приходить до родослову і починає его від Ісуса, то ясно каже: „сый, яко мнимъ, сынъ Іосифовъ“. Євангелист Марко подає виразно: „Сина Божого“.

Оба родослови, як у Матея (з. 1.), так і Луки (з. 11.) подають ся яко родослови Йосифа, а не Марії і се було б на перший погляд против науки о дівицтві Марії. Тут однак мусимо пригадати собі, що не було тогдїшнім звичаєм подавати родоводу невісти, а закон, що стояв на сторожі хороненя родів і поколінь, велїв женитись з невістою з того самого поколіня. Слїдує з сего, що вистарчало довести, що обручник походить від сего, або того предка, а тим вже вказалось і на предка невісти. Тож оба сї родоводи можемо вважати за родоводи Пр. Діви Марії. У св. Луки починаєсь родовід словами: „сый яко мнимъ сынъ Іосифовъ, Ілієвъ“. Тут подає євангелист імя не отця Йосифа, але (як поясняє св. Іларій) тестя его с. в. отця Пр. Діви, бо слово Ілій се скорочене імя Йоаким.

ВСЯЧИНА.

Деякі релігійні понятя о кресті з передхристиянських часів. Многі столїтя перед тим, заки ідеї християнські дійшли до поган, почитали вони крест як містично, так і релігійно. У Хінчиків форма креста значить десять і єсть символом совершенства. Рівнож і Римляни виражали те саме число т. зв. нині крестом

Андреевим (X). Здибуємо також той знак у старих Мексиканів, як і на чолі індійських ідолів. Поміж сьвятинями передхристиянської Індії, є деякі в виді креста поставлені. Одну таку мож і тепер бачити в Хандисера на Яві. Старинні Євреї значили свої череди випалюванем креста, щоби їх охоронити від всякої зарази. Крест находить ся в написях синаїтських, уважаних загально за передхристиянські. Крест (+ × †) видимо на жидівських грошах. Такий сам витискали вони на жертвеннім хлібі. Рівнож старинні Етиопійці і Єгиптяни уживали креста в виді букви Т в цілях релігійних

Знак креста на одвірках домів ізраїльських в Єгипті, виписаний кровію агниці пасхального, звільненя первенців від побитя ангела. Крестом підписував ся для ствердження правди не уміючий писати в книзі Йов (XXI, 35) найстарший з книжок. Той сам звичай здибуємо опісля і у Греків. За крестовими знаменами військовими шли легіони римські до бою. — Виразний крест має на голові Артеміда, представляюча володільську життя і смерти. В новіших часах відкрито в Єгипті памятник з часів шістнадцятої династії (перед Авраамом). На ній видко Фараона осьвіченого сонцем, котре представляв. Однак ті лучі кінчать ся колесом символом вишого божества), на котрім стоїть крест.

За часів християнських добачуємо в перше знак креста вибитий на монеті Абгара бар Манус, короля Арменії ок. 160—180 р. по Хр.

Не від річи буде згадати, що навернений жид Рафаил Аквиліно (1571) в уступі „de mysteriis ligni“ пише о значеню знаку креста в старім завіті. „Крестом благословив Ное Сема і Яфета. Яків благословить крестом синів Йосифа Ефраїма і Манассію (Кн. Вития 48, 14, 14). Знаком креста ділав Мойсей чуда в Єгипті — отворив русло червоного моря — в виді того знаку підносив руки до побіди над Амалікитами. Споглянене з вірою на вужа мідяного на кресті, спасало від нехибної смерти. На знак креста упали мури Єрихона. За помочию знаку креста привертали пророки умерлим жите а виганяли з бісноватих диявола. Тим знаком відпускали єреї прокажених. При висьвячуваню архиерея уживано знаку креста“.

Друкарська ошибка.

В ч. 15. „Ниви“ стор. 319, стрічка 19. зайшло через ошибку в печатаню опущене, котре затемнює річ. Замість „Царі, попи!...“ має бути:

Царі 619. А на стор. 588 пише Шевченко: „Все брехня: Царі, попи!...“

ВИДАНЯ ТОВАРИСТВА СВ. АПОСТ. ПАВЛА.

Духовна лѣкарня (аптика) — Є. М. Мілер-Др.
Сарницький — 20 сот.

Наука о Найсв. Тайнѣ Євхаристіи — Др. К.
Сарницький — 20 сот.

„Хошу, очисти ся!“ або приступна наука
о св. Тайнѣ Покаянія — сьвящ. С. До-
нарнович — 20 сот.

„Оставьте дѣтей приходити ко мнѣ“. На-
черкъ науки релігій въ першій класі наро-
дної школи. Сьвященик Л. Лужницький —
20 сот.

Слава Непорочної Діви. Обявленя і чуда Діви
Маріи в наших часах. Я. Л. 20 сот.

Віра і наука. — Перер. Ярослав Левицький —
20 сот.

„НИВА“, річник 1904. Брошур. 5 кор.

Наукова апольогія християнської віри. Duilhe
de Saint — Projet. — о. Ярослав Левицький —
1.50 кор.

Перші основи економії. Косса-Мормаїстер
Ярослав Левицький. — 1.50 кор.

Богословській Вѣстникъ, річник 1900 і 1901 —
2 кор. 40 сот. — перший випуск з р. 1903.
— 30 сот.

При замовленях треба долучати гроші на
почтову пересилку. Замовляти можна або
в ред. „НИВИ“, або в Книгарни Тов. ім.
Шевченка, ул. Трибунальска 1.

*При всяких замовленях просимо все покликую-
ватись на інсерати „Ниви“.*

**Просимо о надсиланє залеглої
предплати і о приєднюванє нам
нових предплатників.**

Видає і за редакцію відповідає **Ярослав Левицький.**
З друкарні Народової (Манецких), Львів.

Жива

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця.

Передплата річна 6 кор. піврічна 3 кор.
Поодиноке число 30 сот.

Адрес редакції і адміністрації:
Львів, площа св. Юра ч. 5.

З антиалькоголічного конгресу.

Висока ціль: боротьба проти алькоголізму скликала до Пешту на міжнародний X. конгрес, служачий тій цілі, на днях 11—16. вересня с. р. зі всіх культурних країн світа поважний табір самосвідомих, одушевлених борців. Само собою зрозуміло, що не могло там бракувати і католицького духовенства, — бо сея справа сама актуальна, сама найближча для его високого післанництва. Були два єпископи і священники латинські угорські, священники з Відня, Форальбергу, Гориції, Країни, Галичини, Німеччини. Було нас і двох руских галицких священників. Но кого не було? Руских священників з Угорщини, хоч би одного! Се знаменне!

Не лежить в моїм намірі подавати в „Ниві“ цілий хід конгресових нарад. Се зроблено мною вже в „Дії“.

Для Вп. читачів „Ниви“ буде, думаю, особлившого інтересу довідати ся, чим і як зазначили католики і священники католицькі свою присутність на конгресі? А се цілком не буде *tabula rasa*. Протинно: се поважний реєстр многозначучих, потішаючих об'явів-фактів.

Сама офіційальна програма конгресу сбила вже точки: На середу вечір с. в. 13. вересня: Збори звязку католицьких товариств з рефератами: 1) рух антиалькоголічний (О. Капіці з Тіхау з Шлезії); 2) Алькоголь і жите родинне. (Geöcze з Пешту); 3) Алькоголь і вихованє (Дра Ціляга); 4) До питання алькоголічного (Др. Враґассі з Прасіц); 5) Інтелігенція і аль-

коголізм (Ореля з Відня). На четвер вечір: Католицке віче з рефератами: 1) Алькоголь і сила (Шмідеріха з Вестфалії); 2) Алькоголь і хліб (Галлера з Будапешту); 3) Алькоголь і соціальне питанє (Ореля з Відня); 4) Алькоголь і поступ О. Сентіванього з Будапешту).

При тематі: Вихованє і школа в боротьбі против алькоголізмови в четвер перед полуднем (14. вер.) реферував о. Др. Ляцо Віктор з Пешту.

В дискусії над рефератами забирали голос і сьвященники, mezi ними і підписаний.

Реферати повисші були з незначними виїмками всі виголошені, відзначали ся глибоким перенятєм великої справи, широкими поглядами. Що в рефератах і промовах сьвященників мусіла бути акцентована як найсильніше сторона релігійна справи, се розуміє ся. І се потішно, що такі голоси робили сильне вражіне. Визначний в тім згляді шкільний реферат о. Дра Ляцо заслужив на признанє і подяку зі стороны президії конгресу, з виразом, що тілесні лікарі в боротьбі з алькоголізмом дістали помічника в особі лікаря духовного з золотими устами.

Но окрім тої офіційальної чинности і участі в обрадах конгресу, використали духовні католицькі і визначні католики свою присутність на конгресі до заініціювання окремих організацій католицьких широкого zakresу, головно в рамках боротьби против алькоголізму. Се стало ся на зборах духовенства в середу і на зборах з характером інтернаціональним католицьким в п'ятницю в вечір.

На зборах духовенства президував Преосв. Фішер-Кольбрі, Епископ-суфраган з Кошиць. В своїй латинській промові зазначив, що ніхто не має тільки засобу средств до ширеня мірности в уживаню, як католицька Церков. О. Несьоловский з Познаньщини розсліджував питанє, яке становище заняти має Церков до антиалькоголічного руху (справи) і яка участь духовенства є в нїм вказана.

Підписаний глянув на справу антиалькоголізму яко на акт провиду Божого: в часі, коли максимую життя є збиток і уживанє, відзиває ся поклик до абстиненції, вказав на великі боротьби, котрі треба буде перевести, щоби тому принципови абстиненції запевнити трівке обезпечене і водворене, — ся боротьба потребує героїв — такими в першій лінії має бути духовенство.

О. Бернгард з Форальбергу вказував на потребу осьвідомлення з справую антиалькоголізму питомців по духовних семинариях, кладучи за взір семинарию Бріксенську.

О. Колян з Країни вивів образ муравельної праці духовенства словінського, предкладав скликанє інтернаціонального католицького конгресу против алькоголізму до Монахова в Баварії.

Забирали голос: Гав з Триєру, Др. Шмідеріх з Вестфалії, Др. Ревай з Кальбоси, директор Сентівані з Пешту, котрий поручав церковні товариства мірности, часткову переміну посту

на абстиненцію, уживане абстиненції як способу задоситьчення в сповіді і приклад душпастиря.

О. Козлік з Відня освітлював вплив абстиненції на характер священничий, на його індивідуальність, як вже перше займає справою антиалькоголізму будить соціальний розгляд, соціальну совість, підносить енергію, снагу одушевлення, гартує до трудів.

По подяці присутним за участь закрит Преоув. предсідатель збори.

На інтернаціональних зборах католицьких президував барон Беренбрук з Мастріхт з Голандії. Секретарував О. Козлік. Над-програмово, цілком несподівано виринула справа протесту против шкандального інцендену на засіданю конгресу сего дня, в яким заступник кас хорих з Берлина нарушив право неутральности релігійної конгресу, обиджаючи чувства релігійні християн, якого постушку предсідатель на сім засіданю, шведський протестанцький єпископ Шель, хоч се головно протестанцької церкви дотичило, зганити занедбав. По оживленій дискусії ухвалено жадати в устній інтервенції від президії конгресу публичної нагани дотичній особистости, — а коли би се устне жадане президія не увзгляднила, внести писемний протест після вказівок підписаного.

Дальші наради, котрі мали характер довірочний, дотичили центрального звязку католицької організації антиалькоголічної, дотично предложеня до Єпископів, заборони уживаня алькоголічних труків в семинариях і інтернатах, дотично інтернаціонального католицького конгресу антиалькоголічного — дотично участи на будучім вічу католицьким у Відни і в Ессен. Провізоричними секретарями інтернаціонального католицького звязку вибрано: Каляна з Країни, Козліка з Відня, Ревая з Кальоси.

Устний протест против нарушеня релігійної неутральности на конгресі і обидженя чувств релігійних християн, піднесеній делегацією звязку зівстав узгляднений і президент організаційного комітету конгресу Цигер уділив публичну нагану на суботнім пополудневім засіданю конгресу, яку конгрес, з виїмком кількох може членів конгресу, приняв з вдоволенем а піднесеній голос демонстраційний відкинув. Се ствердило переважающий християньський характер конгресу. І сама справа антиалькоголізму дізнала на конгресі з боку певно вже не клерикального належне освітлене, яке їй високий мотив релігійно моральний відікує

Др. Ліхтенберг з Монахова при рефераті над реформою шинків характеризував орден Гуттемплерів, котрому він признав таку силу ассиміляційну, яку хиба має одна католицька Церков. Він рішучо заявляє ся против тому, щоби з руху антиалькоголічного видрулено силу християньської особистости, щоби масі народу відобрати той фундамент, на котрім вона стоїть, не заступивши его чим ліпшим. Др. Лєгрен (славний антиалькоголіст з Парижа, як і его подруга) — казав він — визнав на однім конгресі, що він піяків не може відратувати без апелю

до висшої сили. Бесідник заявив, що він не стоїть на церковно-кофресійнім становищі, по він не уважає, щоби нинішний поступ не дав ся погодити з християнським світоглядом, остерігав, щоби не відбирати тим, що вкорінені в тім світогляді, того ґрунта, з котрого вони побирають соки життя, доки їм не достарчено що ліпшого, зглядно доки не переведено доказу, що є взагалі щось ліпшого.

Стільки з самого конґресу.

По ще малий додаточок, думаю, не без інтересу для Вп. читачів „Ниви“.

Хоч я читав в наших часописях перед кількома місяцями, що буде ся в Пешті руска Церков і допускав, що вона вже може бути готова, і буде отже можна мати в ній службу Божу, так як се є звичаєм цілого мого життя мати що дня службу Божу, для безпечности на всякий випадок взяв я з Церкви св. Варвари у Відни ризи, служебник і агніці. І справді okazało ся, що Церков хоч готова, але ще не посвячена, — отже треба було іти в комірне. По довгій блуканині в Пешті, добив ся я олтара в костелі університецкім, упросивши на се призволеня ректора семинарії, котра до Церкви припірає. Першого дня мусів бути мадарскій міністрант німим послужником при моїй службі Божій. На другий день являє ся питомець-богослов, котрий заявляє по половині по латиньски, по половині по німецки, дізнавши ся, що я по мадарски не розумію, — що він мені послужить. І служив по правді цілком коректно. Читати отже умів, але говорити по руски не знав. Довідав ся я, що він з тої околиці, де вже по руски не говорять, но по мадарски. Розуміє ся, що при моїй службі Божій знайшла ся вже громадка цікавих вірних так з питомців, як з інших. Тих питомців руских зібрало ся вже більше, і в середу вони мене попросили, щоби я в четвер сьпівав службу Божу, а вони хочуть при ній сьпівати. Очевидно, що я з найбільшою приємністю вволив їх бажаню. В суботу просили мене, — ті інші говорили вже по руски — щоби я їх в неділю запричащав. Хоч в моїм пляні лежало, в суботу відїжджати, такій душевній їх просьбі і потребі я не сьмів відмовити. Я сьпівав службу Божу в каплиці, де не було більше нікого, тільки я і вони — числом 7 — коли не помиляю ся — і я скористав з того відосібнення, щоби їм подати ще коротеньку науку, до чого зачало Апостола дуже надавалось. Вже мені принесли Служебник великий, Ставропігійского виданя. Знали, котра неділя була по зісланю св. Духа. Ся семинарія є центральна на цілу Угорщину.

Та не лишень питомців і злучайних вірних мав я на моїй службі Божій. Члени конґресу з Німеччини пізнавши мене на зборах католицких і довідавши ся, що я руский сьвященик, прибули, щоби пізнати наше Богослуженє. Воно їм незвичайно сподобало ся, а незрозумілі для них моменти мусів я їм обяснити.

Думаю, що й се якісь додатні результати участі нашої на конгресі, на які ласка Божа призволила.

О. Данило Танячкевич.

Замітки двох російських професорів духовної Академії про наші церковні відносини.

Ч. II. *Свящ. Титова*: Русское духовенство въ Галиціи.

(17. Продовжене).

Церковні брацтва. В історії нашої церкви інституція брацтв і давна і великого значія.¹⁾ З огляду на се, що вона доховала ся еще до нині, цілком природно, що проф. Титов, яко історик, наших церковних брацтв не міг поминути. А що найславнішим нашим брацтвом, еще існуючим, є львівське Ставропігійське, можна надіяти ся, що наш Автор певно розповість де-що своїм читачам про се брацтво. Тим більш що воно мусіло бути єму добре знаним і що в Росії ним интересують ся, як се слідно з найновішої монографії Криловського²⁾.

Однак, на диво, свящ. Титов не говорить тут нич про львівську Ставропігію... Видно, що або не хотів, або не мав що про неї сказати. На всякий случай замітне мовчане...

Автор констатує лишень, що староруский інститут церковних брацтв еще доси в Галичині заховав ся і є навіть широко розповсюднений. „На жаль лишень, — замічає на ст. 85 — у посліднім часі гал.-руске духовенство звертало дуже мало уваги і на церковні брацтва і на церковно-парохіяльні каси(?), зза чого перші в посліднім часі майже цілковито безчинні а другі, або зовсім пусті, або находять ся в безконтрольнім орудуваню т. зв. провізорів, які рішучо не бажають собі допускати съвящеників не лишень до орудуваня, але і до ревізії церковно-парохіяльних кас.

Недавно був такий случай. Один съвященик, обнявши парохію, бажав переглянути церковно-парохіяльну касу і попросив провізора, щоби єї вітворив. Але провізор сьміло відповів

¹⁾ Пор. Іоанна Флерова. О православныхъ церковныхъ братствахъ противоборствовавшихъ уни въ Югозападной Россіи въ XVI, XVII и XVIII столѣтияхъ. Петербургъ 1857; А Папкова, Братства. Очеркъ исторіи западно-русскихъ православныхъ братствъ. Петербургъ. 1900.

²⁾ А. Крыловскаго, Львовское Ставропігійальное Братство. (Опысь церковно-историческаго изслѣдованія). 1904. Кіевъ. — рец. О. М-ій. Науч.-литер. Сборникъ гал.-рус. Матицы IV (1905) кн. I, 101—5.

³⁾ Хиба, що рідко де! прим. реф.

на се так: „Бго милість може займати ся престолом, а я — грішми“.

Напослідок показало ся, що попередник сего св'ященника не звертав найменшої уваги на церковно-парохіяльну касу і не дбав о то, щоби від часу до часу перевірити діяльність вибраних ним провізорів: він повірив їм ключі, передав їм ціле орудуване церковним маєтком і церковно-парохіяльними грішми і більше до нічого не мішав ся. Такі порядки існують і по всіх (?) галицько-руських парохіях. Через те гал-руські церкви послідними часами не мають средств для покриття найконеційших видатків. Від того знова гал-рус. церковні брацтва тепер всі „сплять“, як о них виражають ся самі ревнителі „рускої віри“ в Галичині.

Нема сумніву, що добре зорганізовані і вміло ведені церковні брацтва можуть зробити велику прислугу для церкви і народа, — та лишень в тім річ, щоби взяти ся до такої організації. Проф. Титов видимо слідив за яким почином нашим у тім напрямі, коли згадує про два проекти пробудження сплячих брацтв і оживлення їх діяльності, про які у нас довідав ся. Перший проєкт, якоїсь невказаної близше личности, радить оснувати у Львові: „Спільне церковне брацтво імени ап. Андрея Первозванного“ (ст. 86) під покровом Митрополита, котре би сцентралізувало всі брацтва цілого краю і вляло в них „ке житє, а головно видавало і розширяло релігійно-моральні книжочки, щоби ними „паралізувать д'явольську роботу безыдейныхъ просвѣтныківъ“. Другий проєкт: се рада Високо Пресв'ященного Митрополита Андрея, висказана у пращальнім посланню до станицславської єпархії, оснуйте при кожній церкві окремі брацтва л'юбови для гумантарної і економічної організації — про пляни і бажаня нашого Митрополита зглядом брацтв, висказані у посліднім посланню, проф. Титов очивидно не міг еще знати).

Та доси не то серед брацтв, але і серед самого духовенства нема ніякої організації станової. На се св'ящ. Титов звернув також свою увагу і ось що він пише на сю тему (ст. 88).

„З іменем митрополита Андрея Шептицького, який при рихильности і співчутю для білого гал-рус. духовенства проявляє широку і кипячу церковно-суспільну діяльність, гал-рус. духовенство лучить надію на здійсненє еще одної своєї заповітної мети. В тім річ, що одну з важних відемних сторін в житю і діяльності гал-рус. духовенства становить брак живих взаємин межн гал-рус. духовенством. Правда, в гал-рус. церкві є звичай збирати ся св'ященникам щорічно на т. зв. соборчики... Діяльність тих деканальних соборчиків — чисто юридична, формальна...

„Тимчасом серед гал-рус. духовенства, особливо єго ліпшої часті, розуміючої гагу положеня своєї церкви і відвічальність свого служеня, живо відчуває ся потреба можливо більших, чисто інтелектуальних і моральних взаємин

межи собою. Гал.-рус. духовенство признає цілу необхідність і хосенність таких зборів, в котрих бралиби участь священники (коли не всі, то в крайній мірі в особі своїх вибраних представителів) всіх трох епархій гал.-рускої церкви і на котрих можна було обговорювати питання зглядом положеня руского духовенства в Галичині, условия его пастирської діяльности, побуту і т. и.“

Здавалоби ся, замічає дальше проф. Титов, що легко дало би ся скликати такі збори, тим більше, що по інших краях Австрії відбувають ся подібні „Конгреси католицкого духовенства.“

Однак всі змагання до організації руского духовенства стрічали ся з найбільшим опором там, звідки власне повинна вийти найбільша поміч. Іменно митрополити: так Сембратович, як і Куіловский заборонили „священічі віча“.

Доперва послідними часами знова віджила надія на здійсненє сеї ідеї.

„В тім річ“, Автор розповідає дальше (ст. 89) „що нинішній митрополит Андрей Шептицький, — сам прихильник оскільки можливо найбільшої злуки межи священниками, За час свого станиславівського єпископства він не лиш радо призволив 1896 (? 1899!) р. на віче місцевих священників, но навіть і сам обіцяв прибути на віче, а коли не додержав свої обітницї, то заля независимих від него обетавин. Зіставши митрополитом він зачав і словом і ділом попірати розвите взаємин і солідарности серед гал.-рус. духовенства.“

В часі т. зв. канонічних візитацій церков він звичайно збирає в даних осередках доохресне духовенство і старає ся по змові злучити его, держить до него широкі краснорічиві бесіди о завданнях сьогочасного пастирства, входить в положенє духовенства, ближе знакомить ся зі справами, якими воно займає ся і т. и. Крім сего у себе в архієпископській палаті у Львові він кожного тижня ві второк устроює „вечерінки“ або „конференції“. Вони зачинають ся о 6 г. в. а кінчать ся о 9 $\frac{1}{2}$ г. в. На них збирає ся лише духовенство м. Львова і доохрестних місцевостей. На тих сходах під проводом гостинного господаря ведуть ся оживлені і невимушені розмови в предметах церковних взагалі, а з окрема в парохіяльних, пастирских і т. и. „Вечерінки“ звичайно кінчать ся скромним угощенєм присутних. Духовенство відносить ся дуже симпатично до конференцій, заведених митрополитом Шептицьким.

„Митрополит Андрей Шептицький, як видно, бажавби ідею солідарности, живих взаємин межи собою, довести до свідомости і цілого взагалі гал.-рус. духовенства, іменно як протиставленє до тої партійности, яка розпаюшила ся особливо у посліднім часі серед него.“

Яко вираженє гадок стремлячих до сеї ціли Автор приводить місце з послання „О канонічній візитації“, яке учить, що солідарність духовенства, основуюча ся на любові Бога, ближнього, стремленю до одной мети, посвяченю ся одной і тій са-

мій справі, не може дати ся зруйновати поглядам на справи чисто сьвітці, партійні і політичні, якіби стерли духовний характер із взаїмного, сердечного позитя сьвящеників.

Як видно, проф. Титов дуже прихильно відносить ся до нашого духовенства і живо слючуває его благороднійшим поривам. Гадка, яку і він ось тут порушив, колись буде мусіла здійснити ся, хотяй вже давно пора на неї була прийшла.

Змаганя наших часів до всіляких спільних акцій ростуть щораз більше і тим самим викликають і серед духовенства потребу чимскоршої злуки, організації, взаємин. Нині завдане церкви о мн го тяжше, як воно коли було, нині не всілі дорівнати ему праця осібниками. Органівація духовенства для взаїмної помочи, спільної праці і одноцільної акції є нині справою за наглядно пекучою. щоби єї треба було перше доказувати. Очевидно, нам треба такої організації, яка змоглаби нам дати певний одноцільний напрям і тактику у нашій пастирській діяльності, яких нинішні часи і обставини від нас вимагають. Наша дотеперішня організація епархії деканатами має свої окремі цілі і є в сути річи лишень територіяльним поділом для адміністраційних потреб. Знова Товариство св. ап. Павла не обнимає своїми завданнями цілого нашого виїшнього життя, а тим менше внутреного. Взаємини, злука, спільна акція духовенства є в цілості і подробицях зовсім щось окремого, своєрідного, отже потребує і иншої організації. Однак тут над сим розводити ся, відвелоби за далеко від книжки сьвящ. Титова.

(Далі буде.)

Д-ра Франка „Поєма про сотворене сьвіта“.

Поєма

о. Др. Микола Конрад.

(9. Продовжене).

Але „глядіть далі“, каже п. Франко. „Першого дня Бог не творить нічого більше, тільки творить сьвітло і відділює пітьму від сьвітла, немов би се були якісь два окремі тіла, що можуть часом помішати ся!

І певно давні Жиди вірили в те, але ми тепер знаємо, що ані пітьма ані сьвітло не є жадні окремі тіла, тільки сильнійший або слабший рух дрібнесеньких частин матерії, що заповняє весь сьвіт. Ми знаємо тепер, що коли раз була на сьвіті матерія, то вже сьвітла це треба було окремо творити, бо виконуючи рух, та матерія мусіла сьвітити ся.“¹⁾

На те завважаємо, що коли каже ся, що Бог щось творив, то не треба завсїгда так се розуміти, мовби воно вийшло безпосередно з руки Божої, але воно могло стати ся силою природи, даної Богом. Подібно й ми кажемо: Бог спустив дощ, навистив посухою і т. и., хотай се стало ся природно, розуміє ся, не без Божого провидїня.

Отже коли стоїть в св. Письмі, що Бог сказав: нехай стане ся свѣтло, то не значить, що се свѣтло вийшло безпосередно з руки Божої немов яке тіло; але що по сотвореню матерії Бог єї впровадив в рух і се викликало звсїну появу свѣтла.

А проти того наука нич не має.

Після загально прийнятої наукової теорії Канта-Ляпляса, земля й небесні тіла, що творять наш планетарний систем, не виключаючи сонця, находили ся первісно в газівім стані і творили безмірно велику мраковину-хаос, що обертала ся около своєї осі від заходу на схід. Та мраковина, котрої дробини підлягали праву атракції, розпала ся остаточно на много відломів, які в міру сїпнення відділяли ся що раз більше і прибирали кулиставу форму, питому небесним тілам. Свѣтло було природним наслідком руху дрібнених їх частин-молекулів. Ті молекули, зближаючи ся до себе, мусїли лучити ся взаїмно, проникатись, а наслідком того видавати звсїну появу — свѣтло і тепло. Отже дійсно треба подивляти, як мудро Мойсей на самім початку поклав утворене свѣтла, приписуючи єго Богу, бо матерію саму з себе нерухому, безвладну ніхто инший, лише перша причина — Бог — міг в рух впровадити.

„Далі бачимо, продовжає др. Фр., що хоча Бог першого дня творить свѣтло, але проте першій, другий і третій день минає, а на небі нема ані сонця, ані місяця, ані зір. Вони призначені на те, щоб панувати над днем і нічю, самі появляють ся аж четвертого дня. І що ще цікавійше, вони появляють ся аж тоді, коли вже сотворене тільки небо, але й земля, коли на тій землі є суша, а на тій суші виростає зелень, стоять дерева, що мають у собі плоди й насїне.

Сказати таку річ новочасному чоловікови, який докладно знає, що без сонця не може поаявитись ані суша ані тим менше ростиinne жите, то він признає се за крайню нісенітницю“.²⁾

На те завважаємо, що Мойсей, описуючи повстанє свѣта, робить се в відношеню до землі. Тому не треба брати слів Мойсея так, мовби доперва четвертого дня Бог сотворив сонце, місяць і звїзди, але що они в тїм дни доперва появили ся на землі і були для неї дійсними свѣтилами, якими в перших трох днях не були, хотай яко тіла вже єстували, та задля густих хмар землі ясним блеском ще не освѣчували. А що Мойсей в своїй космогонії говорить о сонцю, місяцю і звїздах, не якє тілах, але яко „свѣтилах“, т. є з згляду на їх свѣтло, бачимо із того, що для него місяць є більшим свѣтилом, ніж звїзди, бо так фактично представляє ся людским очам.

²⁾ Н. Гром. Голос. ч. 9. ст. 66.

А хочай перед четвертим днем густі хмари застали сьвітло сонця, мимо того могло на землі розвинути ся вегетаційне жите і буйна фльора.

Не перечимо посередного впливу сонця, а лише зазначаємо, що сама наука мусить признати, що указане ся сонця мусіло наступити по надзвичайнім розвитку первісної ростиности. Тодішня атмосфера zapewно була горяча і вохка, але при тім також притьменна, бо та ростиність відзначає ся браком живого забарвлення, є м'яка і губчаста, а се лише можна вияснити браком безпосередного впливу сонця. Учений Неег ствердив, що навіть дрібні звірятка тої доби були нічні. Отже нич дивного, що перед указанем ся сонця розвинулось ростиinne жите, з якого лишили ся безмірні поклади вугля.

Далі п. др. Фр. видить „прості нісенітницї“ в тім, що після Мойсея „птахи в повітрі появили ся швидше, ніж червяки на землі“.

Далі Бог сотворив відразу окремо „худобу“ се то громаду домашніх звірів, а окремо дичину; значить, „худоба“ була на сьвітї швидше, ніж чоловік“.

Дійсно Мойсей в своїм оповіданю кладе повстане морських потворів і єств літаючих швидше ніж царство земних звірів, але тому не противить ся нинішня наука. Правда, що вже передше жили деякі звірята низшого рода, яких поява випередила навіть той первісний обяв ростинного жита, але о них, яко не замітних Мойсей не згадує. Мойсей, як пише св. Тома³⁾, говорив простому народови і приноровляючись до єго вдачі, о тім лише писав, що наглядно впадало в очи.

Для того біблійний писатель говорить о більших водних, воздушних і земних єствах і кладе повстане перших перед появою других. Але в тім наука годить ся з Біблією. Звісно, що геологічний вторичний очерк ціхує ся розкопами плазів величезних розмірів, як прим.: *Ichtyozaura*, *Pleozozaura*, *Teleozaura*, *Iguanodonta* і т. и., і єств літаючих, як прим.: *Pterodactyla* і *Ramphorynchus*; а доперва на кенезоїчний або третичний очерк припадають земні звірі.⁴⁾

Не може тут робити трудности поділ звірів земних на „худобу“ і „дичину“, бо їх сотворене кладе ся на один день; а цілє сєго поділу в сеся, щоби зазначити, що всі земні звірята, як дикі, так домашні були сотворені від Бога шестого дня.

Те розріжненє звірів від худоби стрічаємо також у вавилонській поемі про сотворене сьвіта. Видко, що у давніших народів був звичай робити згаданє розріжненє.

Отже порівнюючи біблійне єповіданє про сотворене сьвіта з науковими здобутками, приходимо до переконаня, що межі

³⁾ Quaest. LXVIII art. 3; „Moysees rudi populo loquebatur, quorum imbecillitati condescendens, illa solum eis proposuit, quae manifeste sensui apparent.“

⁴⁾ Гляди: *Physische Erdkunde*, Peschels-Leipoldt, Leipzig 1884; I. Band стр. 341, 351 і sq...

ними нема незгоди, нема суперечности а чудова, прекрасна гармонія.

Тепер є зрозумілим, що Бог першого дня творить світло а про те минає перший, другий і третій день а на небі нема ані сонця, ані місяця, ані зір.

Зрозумілим є, що жите рстинне розвело ся швидше, ніж появили ся сонце, місяць і зорі. Зрозумілим є, що водні і воддушні потвори випередили земних. Та усе се з погляду навіть новочасного природника тай ученого, розумного чоловіка, не „прости нісенітниця“, як пише п. Фр., а дійсна правда і наукова конечність.

Відтак п. др. Франко переходить до розбору біблійного оповідання про сотворенє чоловіка.

Він видить в нїм слїди многобожности, іненно в тїм, що Бог „забираючи ся до твореня чоловіка зразу немов радить ся з кимось, викладає свій плян: Сотворимо чоловіка на наш образ і подобу“. І сю річ тим пояснює, що „в цілім біблійнім оповіданю Бог вступає і ділає не яко один Ель, а яко Ельогім, т. є. більше їх“¹⁾.

На те кажемо, що з того, що в цілім біблійнім оповіданю Бог зове ся „Ельогім“ в числі многім, не можна вносити, що в нїм „вступає і ділає не один Ель, а більше їх“. Бо, поминувши квестию генези імени Божого в числі многім²⁾, то без найменшого сумніву Мойсей розуміє під тим іменем одного Бога, лучить єго з одиничним виразом Ягвег, як також із прикметниками в числі одиничнім. І в цілім біблійнім оповіданю Бог вступає і ділає як один „Ельогім“.

І в нашім случаю біблійний текст не дозволяє брати імя „Ельогім“ в значіню більше богів, а то через те, що подає автентичне поясненє в слїдуючїм стиху (Битія І. 27, що не „Ельогім“ сотворили чоловіка але що: „с о т в о р и (сотворив) Ельогім чоловіка, по образу Божію с о т в о р и єго“.

Але як витолкувати собі отсей відгомін якоїсь в Бозі на ради перед сотворенєм чоловіка?

Не лише „новїйші християнські богослови“, як пише др. Фр., але й давнїйші Отці Церкви бачили у тїм місці найстаршїй старозавітний натяк на віру, хотяй невиразну, в первісне обявленє про святау Тройцю, передану мабуть першими людьми пізнїйшим поколіням; і тому не дивниця, що натяк на ту на раду і віру, хотяй скривлену в Пресьв. Тройцю, подибуємо в найдавніших мітольоґїях старинних народів.

„Варто зазначити тут ще одну цікаву річ“, пише дальше паш автор.

¹⁾ Н. Гром. Голос ч. 9. ст. 67.

²⁾ Рациопаліст Fürst каже, що є вельми імовірним, що Евреї уживали імя Боже в числі многім для означеня взагалї безчисленних єовершеньств Божих містячих ся в понятю божества і задля вираженя Божого Маєстату.

„У зач. 27 говорить ся виразно, що Бог сотворив від разу пару людей, мужа й жінку. Отже сей оповідач нічого не знає про те, що з разу був сотворений сам мужчина, а потім із його ребра була створена жінка“. А в зач. 28 знов повторяє ся: „сотворив їх яко мужа й жінку“. З того наш автор виводить, що „зараз на початку Книги Битія бачимо дуже виразно ті шви, якими пізнійші руки зшивали і склюювали до купи кавалочки оповідаць, що первісно були складані окремо, а навіть по декуди перечили одно одному“. ¹⁾

На те завважаємо, що в біблійнім текстї піде не каже ся, що Бог сотворив від разу чоловіка і жінку, лише що ше-с того дня їх сотворив, а як сотворив, се доперва подрїбно оповідає ся в слїдуючій главї.

На таке і сам 27 стих треба би приписати двом авторам що один перечить одному; бо з початку каже ся, що „сотворив Бог чоловіка в свій образ, і в образ Божий сотворив його“, а дальше додає ся: „як чоловіка і жінку сотворив їх“. І тим робом не лише кожде діло, але й поодинокі реченя в нїм можна би розложити на кавалочки і їх приписати ріжним авторам!

Але п. Франко стоїть при своїм поглядї і видить в Біблії друге оповіданє про сотворенє свїта, що в тїй самїй Книзї „Битія“ покладене безпосередно за першим, коротше „але за те зовсім суперечне з першим, написане иншим автором і з иншою метою“. Се друге оповіданє мало би зачинати ся від другої половини зач. (стиха) 4. гл. II!

Колиб наш автор сказав, що се оповіданє могло бути взяте з иншого жерела, в дмінного від першого, де подрїбно вияснюють ся деякі річи сказані попередю — загально ми не моглиби заперечити сеї можливости: але рішучо відкидаємо яко неузасаднене, мовби се друге оповіданє було суперечне з першим і написане в Біблії відмінним автором.

І дійсно, щож тут суперечного? „Перша річ, каже шан. автор, що вражає нас тут і чого не знайдете в инших перекладах, се подвійна назва Бога: Ягве і Ельогім“. Але в тїм нема нич суперечного; ріжно можна се толкувати, але ніяк не можна вносити, що се не міг написати сам Мойсей.

„Друга річ, продовжає п. Франко, яка муєть кинутись в очи кождому — була би отся: „Вїзьмім дрібницю: в першїм оповіданю творить Бог небо і землю, в другім землю і небо. Про творене неба одначе в тїм другім оповіданю не сказано далї ані слова; можливо, що той, хто склюював оба оповіданя до купи викреслив тут кілька зачал. Далї: в першїм оповіданю земля на початку покрита водами і творене починаєть ся від того, що Бог розділює води і з під них показуєть ся суша. Тут натомість земля з початку — суша, не покрита

¹⁾ Н. Гром. Голос. 1905 р- ч, 9. ст. 6 7.

ані корчами ані зілем, і творене починаєть ся від того, що з нутра землі вибухає вода і напоєє землю“¹.

Четвертий стих гл. II. від половини котрого мало би зачинати ся згадане друге оповіданє, є отсей: „Сія книга бытія небесе и землі, єгда бысть, вь оньже день сотвори Гдь Богъ землю и небо.“ Очевидячки, що тут є рекалітуляція висше сказаного а не нове оповіданє, в котрім би перше була сотворена земля а потому небо. Ся писарска переміна слів безперечно може походити від одного автора.

В слідуючих стихах подає біблійний писатель подрібні поясненя деяких творень, про які загально згадував в попередній главі. Сі поясненя, не будучи в злуді з попереднім оповіданєм, були би не зрозумілі. Отже нич дивного, що в тексті зовсім не згадує ся о небі, а припускає, що хтось певно викреслив тут кілька зачал о сотвореню неба, не має підстави і є чистим апіорнісьм здогадом. В нім також не згадує ся про сотворене землі а лиш пояснює ся, яким родом ростиинність могла розвинутиь дня третого, мимо того, що Господь Бог не повелів іще дощувати на землю і не було ще там людий порати землю. І толкує тим, що виходила імла з землі і напувала всю поверхню на суходолі. А се не противорічить висше сказаному в третім дни, коли ми сей день беремо за певний довготрєваючий період-єпоху.

По розділеню води від землі, неміг сейчас розвинутиь світ ростиинний; попереду єї верхня мусіла бути достаточо осушена. І тоді почалась ростиинна вегєтація, піддержана не так дощем, як імлюю-парою, що напувала поверхню на суходолі. А в тім нема нич суперечного ані з наукою, ані з першим біблійним оповіданєм і лише тим робом можна зрозуміти незвичайний розвиток фльори вуглевого періоду.

Придивім ся дальшим ніби суперечностям:

„В першім оповіданю, каже др. Фр., ми бачили, що акт сотворєня ділив ся на сім день і ночий — друге оповіданє не знає того зовсім.

У першім оповіданю були насамперед звірі, ростиини а потім чоловік, тут навпаки, Ягве творить насамперед чоловіка, а потому звірів. У першім оповіданю, пише дальше др. Фр., Бог творить від разу пару людий і благословить їх, щоб плодили ся, тут Ягве творить з разу самого чоловіка, потім усіх звірів, а нарешті жінку і замість благословєньства дає їм заповідь загрожену страшним проклятєм. Здаєть ся, кінчить наш автор, не можна їй здумати собі двох оповідань про ту саму річ, у яких би в так немногих словах була на кождім пунктї така повна та явна суперечність“...¹)

Др. Франко дивує ся, длячого в першім оповіданю акт сотворєня ділить ся на сім день і ночий а друге оповіданє не знає того зовсім. Відповідь є очевидна, бо те друге не є від-

¹ Н. Гром. Голос ч. 9. ст. 68.

² Н. Гром. Голос ч. 12 ст. 92.

мінним оповіданєм про сотворенє свѣта, а тільки простим поясненєм і допорненєм першого. В нїм нема мови о порядку, в якїм Бог сотворив свѣт, не згадує ся ані о днях, ані о сотвореню неба та землі, а лише принагідно згадують ся деякі твори. В нїм не каже ся, що насамперед був сотворений чоловік, а потому звірі, лише, говорячи о чоловіці і раю, згадує ся, що й райські дерева, як також ті звірята, яких Бог привів до чоловіка побачити, як він зватиме їх, були від Бога сотворені. І тому нич дивного, що тут є мова насамперед о чоловіці, бо сей є головним предметом оповіданя другої глави а звїрята і рослини лїше згадують ся принагідно.

А минає ся зовсім з правдою, мовби в першїм оповіданю Бог сотворив відразу пару людий; там лише каже ся, що шестого дня Бог сотворив чоловіка, як чоловіка і жінку сотворив їх, а сего не заперечує ся в II главі, тільки подає ся подрїбно спосіб їх сотвореня, їх пожитє в раю, даний їм закон під загрозою кари та унадок в гріх і его наслідки.

Далі буде).

З дороги в св. Землю.

На просьбу редакції „Ниви“ подаю отсим короткий звіт з подорожи нашого Преосвященного Митрополита до Єрусалима. Звіт сей вийде тому короткий, бо нарік приготовляєсь загальне руске богоміле в св. землю, тож сподїює, що при тїй нагоді инша, вправнійша рука, дасть нам красший образ такої подорожи, чим міг би се я вчинити. Я обмежусь бїльше на практичні інформациї.

Своє богоміле відбув наш Преосвященний Митрополит з кількома Русинами в товаристві Моравян. Дня 10. серпня 1905 р. зіхали ся всі учасники богоміля в числі 528. до Люнденбурґа. В Люнденбурзі задержали ся ми через два дни і при тїй нагоді оглянули місто. В пятницю рано д. 12. серпня о 8. годині відправив наш Митрополит Службу Божу, на якій були майже всі путники як ческі, так і німецкі. По Службі Божій вирушив великий осібний поїзд, що складав ся з 18 возів, до Відня. Поїзд складав ся з возів другої і третьої кляси. В Відни зібрала ся велика громада народа, щоби нас привитати і поручитись нашим молитвам в Єрусалимі. Зі значнійших осіб, які вийшли на привитанє нас був посол моравский до Думи державної Др. Стоян. О годині $\frac{3}{4}$ по залагодженю наших орудок в Відни і по прилученю ся решти путників з околиць Відня, рушив поїзд в дальшу дорогу. Переїзджаючи з північного двірця на полудневий звернули ми увагу на величавий віденьський парк і арсенал. Пізнійше їхали ми через Віденьський ліс (Wiener Wald), де околиця зробила на нас дуже красне вражінє, до чого при-

чини́ла ся немало погода. Минувши Віденьський Ліс їде ся через Семерінґ. В околиці Семерінґа повстала буря, яка нам не пощадила ріжних з'явищ природи. Ми всі подивляли чудесну околицю, прехороші краєвиди і штучно збудовану полудневу желізницю. Коли ми минули Семерінґ, вже сонце клонило ся к заходови. Стирию і Країну переїхали ми ночью, а над раном подивляли вже море і прехороший Мірамар, а вкінци станули в Триєсті.

В суботу 12. серпня о 8. годині рано віхали ми на триєстинський дворець зараз всі по відданю своїх пакунків удали ся піхотою до порту, де очікував нас величавий корабель Тироль. Крім капітана було на нім трех офіцирів і 84 корабельників. Не бракувало також одного лікаря. На кораблі вже і дістає ся харч, а іменно для I. і II. кляси на сніданє: кава і хліб, на обід росіл, хліб, мясо волове, печеня з салатою, леґоміна і $\frac{1}{2}$ літра білого вина; на підвечірок: кава і хліб; на вечеру: росіл, хліб, печеня, сир і $\frac{1}{2}$ літри червоного вина. Для третої кляси харч рівнож добрий, а іменно дістає ся що дня свіжо упечений пшеничний хліб при всіх їдлах; на сніданє кава, на обід росіл, фунт мяса з яринами або з мучними потравами, леґоміна і $\frac{1}{2}$ літра вина, на підвечірок кава, а на вечеру росіл, $\frac{1}{2}$ фунта мяса з бульбами або кашою і $\frac{1}{4}$ літри вина. Крім того всего можна діставати цілий день хліб і росіл задармо, тільки коли хтось хоче надпрограмово дещо, то мусить вже заплатити. Курці мусять еще то собі зятимити, що дебудь не вільно курити і кидати сірники, бо каже ся, що корабельник не боїть ся води, тільки огню, диятого вільно курити тільки в призначенім на те сальоні і на покладі. Денний порядок на кораблі був слідующий: Вставало ся до вподоби, кожного дня від 4 до 8 $\frac{1}{2}$ години відправляли ся Служби Божі, від 6 $\frac{1}{2}$ до 7 $\frac{1}{2}$ години бувало сніданє, пізнійше головна Служба Божа, а о 9. годині проповідь, котру мали на перемену Чехи і Німці, а одного разу при повороті і наш Митрополит. Обід третої кляси відбуває ся о 11. годині, а для прочих о 12. годині, підвечірок о 3 $\frac{1}{2}$ годині, о 5. год. благословенство найсв. Дарами і проповідь. Святичеників було 150 і 11 теологів. Вечера для III кляси відбувала ся о 6 год., а для прочих о 7. год. Спати можна іти після вподоби, однак вже від 9 години мусить панувати в спальнях цілковитий спокій, щоби другим не перешкаджати в відпочинку.

На кораблі хороший був головний олтар, при котрім що дня відбували ся Служби Божі. Був се стіл, на котрім стояла статуя Матери Божої з Спасителем свѣта. Яко підстава до тої статуї була скала на філях моря, на котрій стоїть Матір Божа; в одній руді тримає жезл, в другій Ісуса Христа, а на голові золота корона зі звїздою. На олтарнім столі стоїть хрест з шістьма ліхтарями і чаша. Побіч головного олтаря стояло 14 розкладаних олтарів менших для подорожуючих святичеників.

Еще в Відні поодержували всі путники відзнаки. Всі путники були поділені на пять груп і так: перша, четверта і пята була чєска, друга німецка, а трета була мішана, до котрої на-

лежали і Русини. На чолі кожної групи стояв начальник і той мав за задачу пояснити всі околиці і предмети, котрі путники звиджували. Ціла подорож по морю від Триесту до Яффи тревала 5 днів. Перший день на кораблі був дуже урїжнороднений. Ми виділи перший раз в своїм житю образи з корабля. Всі любувались видом Триесту з моря. Видно там було ріжні вежі, прехороші віллі і чудовий Мірамар. З нашим віддаленем все те зачпнало никнути в морю; видніла еще лямпа, що стоїть на березу найдальше всуненім в море, в кінци і та зникла, а очи всіх людей звернули ся на море. На морю від часу до часу показують ся острови, приміром Бріонські, дальше за тими островами видніе военний порт Поля. Вкінци минули ми істрийські острови і так збіг цілий день. Від Пунта Сальворе їдемо в простім напрямі на острови Бусі-Лісса. Зараз мимо волі пригадала ся нам війна морска з року 1866, котру провадив Тегетгоф. Еще все лежало в сні, коли наш корабель переїхав по при острови Пелягоза, Курцоля і Лягоста. Та часть моря, яку ми тепер переїхали, називає ся Адриятик. З адриятицького моря вїзджаємо на море йонське, а пізнійше на море середземне. Дальше переїздимо попри остров Ітака, а четвертого дня їди попри Крету. Коло Сідеро попрощали ся ми з Середземним морем і за день мали станути на землі, що була вітчиною нашого Спасителя. Через цілий час нашої їди сьївали путники на ріжних мовах побожні пісні і провадили розмови о обїцаній землі. По пятидневній подорожі по воді виставлено в пятницу загальну програму до звиджувания св. землі.

Першим містом, яке ми побачили, було Яффа, старе жидівське портове місто, а понад всіма будівлями того міста видїв вже здалека хрест на вежі францішканської церкви. Коли всі висїли з корабля, тогди удали ся ми до церкви францішканської, щоби тут подякувати Богу за щасливо перебуту дорогу і щоби одержати цілковитий відпуст, котрий удїляє ся всім путникам, що тут прибувають. Пізнійше розходять ся всі, щоби оглянути місто. Так вступили ми на тераси монастиря, звідки представив ся нам чудовий образ як на місто, так і на море. На даний знак пустили ся ми з поворотом до двірця. Ми перейшли через досить брудні улиці старого Базару, пізнійше через широке нове місто з європейськими домами і ось вже і дворець. Маємо еще перед собою 87 км. до Єрусалима. По дорозі між Яффою а першою стацією Лідда (Lydda) зобачили ми озеро, яке зараз і зникло нам з очий, щоби по хвильці знова показатись. Се була частина в тім краю фата-морґана. Дальше переїздимо еще через Рамле (Ramleh), Седшед (Sedsched) і Бітїр, а в кінци і залїзничий дворець єрусалимський. Саме місто лежить дальше в долині.

Коли приїхали ми до міста, виставлено загальну програму місць, які ми мали звидїти.

Першого дня нашого побуту в Єрусалимі звидїли ми Сион, цитаделю, замок Давида, арменський монастир мужеский і жіночий, церков св. Якова старшого, дім Анни і Каяфи і оплаку-

вані мури жидів. Вже було досить темно, коли з п'ятниці на суботу зобачили ми жидів, що сиділи на камінях і плакали збіймаючи і цілуючи останки мурів єрусалимських. Провідниками в ті сторони були сьвящ. Др. Феллінгер, Др. Ерліх і Мельхіор. Вечером освітлено дьм австрійських путників. В суботу 19. серпня, вже о 6 год. рано удали ся путники через східню браму Стефана в долину Кідрону, де єпископ Др. Віснар відчитав Службу Божу. На всіх відповідних місцях відправляли ми спільні молитви. Снідане відбуло ся в городі гетсеманьскім. Всі путники одержали від Францішканів цвѣти або галузки на памятку. Опісля пішли ми по досить скалистій дорозі н гору Оливну. Тут звиділи ми російській монастир і село положене високо на горі. Вічно зістане мені в памяті чудовий вид з Оливної гори на захід на місто Єрусалим, а на схід на поля жидів, котрі чим раз низше спускають ся в долину, аж до Мертвого моря. Зіступаючи з гори вступили ми еще до церкви гробу Матери Божої недалеко Гетсеману, де як раз відбували ся східні Богослуженя, бо саме тоді сьвятковано там сьвято віднайденя хреста, на котрім умер наш Спаситель. Того самого дня відбували еще путники дальші прогульки в околнці Єрусалима. Вечером проходили жували ся ми по місті і відвідували церкви та різні будинки, між иншими церкву св. Анни і монастир „Essé Notre“. Що вечера відбували ся в домовій каплиці Богослуженя і уділювано благословеня, почім удавали ся всі на спочинок. В неділю 20. серпня о 1/2 8. години удали ся всі путники серед сьнівів до церкви патріархальної, де сьпівав Службу Божу пралат Др. Zschokke. Тут виголошено також проповідь в чеській мові. По полудни пішли всі на місце давньої сьвятині, на гору Морія, на котрій вносять ся турецькі сьвятині Омар і Ель-Акса, будівлі з давних літ. Підчас того відбув єпископ Др. Віснар з кількома иншими прогульку до Мертвого моря і до Йордану. В тій прогульці взяв участь також наш Митрополит.

Через цілий день складали нам візити в домі австрійських путників сьвященики, монахині і урядники з Єрусалиму. Пізно вечером виділи ми похід весіля турецького. В понеділок 21. серпня удали ся ми до Вєфлеему, куди вже перед нами вїхало немало сьвящеників возами. Ми їхали широкою, вигідною дорогою т. зв. дорогою трех царів, що веде попри монастир Марія і Милосердних братів Таншур. От вже ми на місці, де народив ся Христос Спаситель. На місці народження Ісуса Христа відчитав пралат Др. Zschokke Службу Божу, підчас якої приступило багато путників до св. причастя. В монастирн Францішканів відбуло ся сьнідане і тут також дуже радо куповано різні образки сьвятих на памятку. Незадовго рушили ми з поворотом до Єрусалиму. По полудни вибрали ся деякі путники до Ветанії. Там пізнали ми „сестри рожевих вінців“, що виробляють рожеві вінці і образки. В четрев 22. серпня вїхала трета група в гори св. Івана (Ain Karim); з початку їхали ми попри нові будівлі, далі через пусте скалисте поле, коли нараз по одногодинній їзді в мраці дістали ся до мальовничо поло-

женого села Перший ваш крок був до церкви Францішканів, що стоїть на місці, де народився св. Йоан Креститель. Наш Преосвященний Митрополит удав ся з ирлатом Др Zschokk-им і иншими духовними до монастиря, де виховують малі сироти дівчата. Вихованки монастиря привитали гостей співами і деклямаціями, почім уділив їм наш Преосвященний Митрополит по французській промові благословення. Вільне пополудне викорисгували путники в ріжний спосіб, одні відпочивали, другі залагоджували еще ріжні памяткові орудки, инші знова писали листи і кореспондентки до своїх кривних і знакомих. В середу 23. серпня перейшли ми всі долини Єрусалима, що богато причинило ся до з'орієнтованя ся як в старім, так і в новім Єрусалимі. Через східню браму Стефана провадила нас дорога до моста в долині Кідрону, пізнійше через склисту долину Йосафата до жидівських камінних гробів, як Авесалома, Йосафата, Якова молодшого і Захарії, попри село Сільве до жерела Марії, озера Сільве і назад до брами Яффи. Те все, що ми бачили, рівняло ся калейдоскопові і сильно приковувало до себе увагу путників. По програмовім поході розійшли ся путники поодинокю до місці, добре вже їм знанім. По полудни звиділи ми святащі церкви св. Гробу і разом з отцями Францішканами відправили процесію. Перед вечером надіхав молодий губернатор єрусалимський в товаристві свого секретаря, щоби комітетові путників віддати візиту. Взагалі турецьке правительство всюди оказувало нам симпатію, за що вислали ми телеграфічно подяку Султанові до Царгороду. Того вечера було досить холодно, длятого наша група мусіла ужити три годинної їзди ослами до Ємаве, щоби там переночувати і доперва на другий день рано повернули ми назад до Єрусалима. В четвер 24. серпня перед полуднем поділили ся путники одної групи на два відділи і молили ся на 14 стациях тої дороги, по котрій Ісус Христос ніс свій хрест на гору Голгофту, при чім Др. Феллінгер і Др. Ерліх давали ріжні археологічні поясненя. Години видавали ся нам мінутами, а та дорога вічно зістане нам в памяти. По полудни звиділи ми гроту Єремії і гроби королів на північ від Дамаску, дальше церков Домініканів кою св. Стефана і дуже інтересуючі моделі святаї келії святині Соломона і мечет Омара. Наші путники запізнали ся також ліпше з властивостями орієнтального житя. Одна мала група паломників, що перебувала над Мертвим морем, доперва тепер виїхала до Вєфлема. В п'ятницю 24 серпня удали ся всі групи о 8 годині до церкви Спасителя отців Францішканів, де відбуло ся урочистє Богослужєне. Підчас Служби Вожої по євангелию мав один зі святишників проповідь в німецькій і чеській мові. Співали самі путники. Від год. 10—12 перед полуднем перебули еще ми в катедрі св. Гробу. Нині мали ми вже опустити Єрусалим.

І дійсно, в австрійско-угорскім домі путників, в каплиці, о 7 годині вечером відбула ся зворушаюча пращальна урочистість, в часі якої промовив також наш Митрополит і висказав слова подяки гостинним господарям.

В суботу 26 серпня казали нам вчасно встаги. Пакунки ще в п'ятницю вечером занесено на залізничний дворець. О 4 год. рано всі групи удали ся до сьвятого Гробу. По короткій молитві єпископ Др. Вісар уцілував зимний камінь сьвятого Гробу, ще раз звернув на него очи, потім стали ми, упорядковані в групи, виходити парами в напрямі до брами Яффи і до залізничного двірця, де вже чекав на нас поїзд. Побожні пісні лунали безперестанно. Мимо вчасної години багато мешканців Єрусалиму вийшло на дворець, щоби нас попрощати. Між иншими були там австрійський конзуль, секретар турецького губернатора, заступник патріарха та багато монахів. Коли всі були на своїх місцях, поїзд рушив в дорогу. Около 11 години перед полуднем були ми вже в Яффі. Корабель „Тироль“ очікував вже на наш поворот з Єрусалиму. Спритні корабельники перевезли нас на поклад і доперва тут, коли всі були в кораблі, попрощали нас Др. Феллінгер і отець Гермес з Єрусалима. Вистріл з армати дав знак до від'їзду і корабель наш зачав помалу рушати ся по воді.

Не всі, що з нами виїхали, з нами і вертали. Одна жінчина вступила в Вєфлєемі до монастиря Кармелітанок, друга знова вступила до служби в Єрусалимі, а один путник лишив ся в Яффі, щоби ще звидіти Александрию. На їх місци взяло ся звідкись між нами якесь незнане індивідуум, котре в Триєсті віддано поліційній власті. Порядок Богослужень також підчас повороту строго заховувано. Відбували ся як перше, так і тепер служби Божі і проповіді. Путники пристроїли тепер оltар Матері Божої в листє пальмове і в ріжні фани. В неділю 27. серпня мали ми прегарну погоду. Слїдуючого дня сьвяткувало багато духовних путників сьвято св. Августина, будьто яко патрона свого закона, будьто яко власного іменника. Ми їхали вздовж побережа Крети против острова Церіго. Перед полуднем мав наш Преосьвященний Митрополит руско-німецку проповідь, котра всіх слухачів сильно зворушила. Прехороша погода була також і 29. серпня. Се був може найкрасший день нашої їзди по морю. В середу 30. серпня, переїзджаючи попри дальматиньські острови, мали ми малу бурю. Вже ціла ніч перед тим була неспокійна. Майже загально на всіх дала ся спостеречи морська хвороба, однак веселі путники старали ся добрим гумором і сьпівом той сумний настрої розігнати, о скілько лише було можна. По полудни стало всім лєкше. Коло Лісси дано вже сигнал нашого приїзду.

Вже зближав ся Триєст і путники мали небавом попрощати море. Вечером 30. серпня вніс еще полковник в. Гіммель тоаст за здоровлє всіх путників, на що єму відповів Др Вісар. Радість путників була не висказана. В четвер 31 серпня рано було досить холодно, але ясно. Коло Ієтрії маневрували военні кораблі. О 5 год. рано відчитав еще єпископ Др Вісар Службу Божу для путників. Чим раз красша, чим раз інтереснійша ставала подорож, коли ми вїзджали до Триєсту. В кінци о 9 год. рано по короткій павзі висіли ми з корабля. Осібний

поїзд до Відня і Люнденбургу стояв на полудневім двірці. О 3/4 год. з полудня всіли ми до него і розіхались кождий в свояси.

В кінци додам еще, що ціла та попорож І. клясою коштувала 275, а ІІ. 375 корон, отже як на таку дорогу цілком не дорого.

Учасник.

Дещо про сповідь шкільних дітей.

В нинішніх часах безвіря багато на тім залежить, щоби в людях вціпляти любов до науки Христової. А що праця така буде безкорисна над людьми, що вже дали обняти ся безвірем, тож любов до Христа дасть ся найлучше вціпляти в людей, яких серце еще не обняла тота страшна а нині модерна слабість, то есть, треба ту любов вціплювати в діти, котрих чисте серце скоро і щиро втягає в себе благородні чувства чесноти. Найуспішнішою дорогою до сего есть сповідь дітей в шкільнім віку. Однак сповідь тота мусить бути переведена в спосіб до сего відповідний, щоби не принесла замість додатного, умний успіх. По радам людей, що займають ся сим питанєм, повинно ся заховати менше більше такі осторожности: О допущеню до сповіди рішають не літа життя, а „літа розпізнання“ (собор Латер. ІV.), бо часом і старша дитина не посідає сеї прикмети, так потрібної, а радше конечної до сповіди, що має принести користь. Бо тому, що гріх есть добровільне переступлене закона Бжого, то там, де нема виразної волі переступити той закон, нема і гріха, нема і матерії до розрішення, тож і сповідь оказує ся за вчасною. А чи дитина має добре понятє о сповіди, се мож пізнати як з відповідий, так і з внішного захована при сповіди. Дитину, що не посідає достаточного розпізнаня повинен священник відпустити, поучивши єї о всім, що належить до сповіди і поблагословивши єї. До душпастиря, що уділяє дітям науку релігії, належить приготувати їх до доброї і корисної сповіди. Бо від вражіня першої сповіди залежить часто ціле жите чоловіка. А звісно, що там, де не в силі зділати нічого навімнене родичів, може зділати найлучше одно слово вирозумілого і совісного сповідника. Щоби дати понятє о добрій сповіди, до того першим средством есть приготуване до сповіди, котре не повинно ограничати ся на тім лише, як добре пожиточну сповідь відправити, але належить дати дітям понятє, як они в своїм житю дальшим мають поступати, аби оказали ся добрими дітьми Божими. Воно повинно подати дітям і ту науку, що до доброї сповіди треба особлившої ласки Божої, на котру треба собі заробити побожним житєм. Оно повинно споводувати дітей, щоби вони не тільки виписували гріхи, після поданого шемату, але щоби пад кождим з гріхів застановились і уявили

собі тяжкість і погань гріха. Отже не тільки треба висказати сам гріх, але обставини і случайности до гріха. Треба отже душпастиреви перейти з дітьми всі гріхи за порядком і подати дітям всі питання що до кожного гріха, відповідні до їх віку. Що до гріха проти шестої заповіді мусить душпастир дуже осторожливо поступати, аби дітий незнаючих і непонимаючих еще того гріха, не научити его. Після катехитичних правил треба напімнути діти, аби не дивили ся на щось нечемного і поганого. Запитати, чи не читали яких гидких байок, чи не прислуховались они залюбки, як старші що поганого говорили; чи не повторяли вони поганих слів, які учули від старших, а вкінці, чи не научили вони других таких поганих слів. Також треба поучити о приличнім захованю при купелях, заспокоюваню конечних потреб, при убираню і розбираню, перед і по снаню. Дітям, що сповідають ся перший раз, можна дозволити списати гріхи, однак лучше єсть привичаювати старших до сповіди з памяти, бо у декогріх при списованю гріхів виробляє ся на будучність механічне відбуване сповіди без застановлення над станом своєї душі. І на то треба звернути увагу дітий, щоби не виповідали своїх гріхів загальними зворотами прийнятими в селі, але поясняли гріх після свого способу говореня. При самій сповіди мусить душпастир на тоє уважати, аби в дитину впоїти найбільше поважане і привязане до св. Тайни. Аби взбудити почесць до сеї Тайни треба уважати на внішне бозаховане дитини: Чи вона помолилась перед сповідию, чи перекристалась приступавши до сповідальниці, чи поклонилась Найсвятійшим Тайнам, чи відповідно приклякла, чи не звертає підчас сповіди уваги на що иншого, чи не бавить ся підчас сповіди одежию священника?... Все се свідчить о сердечнім або шабльономім трактованю сповіди. Спостерігши що небудь, повинен душпастир упімнути дитину лагідно а не зі злостию, аби дитину не зразити раз на все від сповіди. Но если дитина робить се з браку відомости, треба єї научити, як належить заховуватись перед і підчас сповіди. Если спостереже у дитини боязнь або замішане, повинен лагідними і сердечними питаннями усунути тоту запору. Питання задавані при сповіди повинни бути короткі, лагідні, приурочені до віку і понятя дитини. Наука для дитини повинна бути лагідна і батьківська, в тім тільки разі остра, если сповідаючий пізнав в дитині злобу, перевиснаючу вік і понятя у дітий в тім віці загальноі приняте. Наука не повинна обнімати тільки гріхи висказані в сповіди, але можна дитину також поучити о мерзенности гріха, а величности чеснот, о карі за гріх а надгороді за чесноти, о любови Христа, Пречистої Діви Марії, о гризоті совісти. При случаях заходячої реституції, если те тільки можливе, наклонити дитину до того, аби звернула скрадену або знищену річ. Також конечним єсть поучити дітий о щирім душевнім жалю і о поправі. Однак наука повинна бути коротка, щоби занадто не умучила дитини і не відвернула уваги єї від сповіди, а ударяти в ній треба передовсім на се, що сповідь не треба відправляти з примусу або звичаю, але з любови

до Бога. Покута повинна бути мала, одноразова, бо на довші часи розложеноу могаб дитина забути, а опісля з фалшивого стиду або боязни, або сповіди уникати, або злу сповідь відправляти. До Св. Причастія повинно ся допускати тільки ті діти, котрі мають повне понятє як о добрій сповіди, так о великій силі і значеню сеї найбільшої св. Тайни. Діти, що легковажать собі сповідь, хотяй се діє ся з недостачі повного понятя о тій Н. Тайні, не повинно ся допустити до св. Причастія.

Приготовляючи і сповідаючи діти в сеї менше більше спосіб, улекшить душпастир собі, або другому працю в парохії, бо потім на будучність буде мати добрих і понятливиx як слухачів в проповідях, так каючих ся в сповіди та вірних синів віри і обряду.

о. Юв. Билиньский.

ВСЯЧИНА.

Польский гумор. Якийсь „Komitet Polaków грецкого obrzadku“ оголосив в польських часописях ось таку відозву: „До міліона Поляків грецкого обряда! Могучим голосом Єго Ексцеленції Високопр. Митрополита Андрея Шептицького збуджені з довгого народного сну і в тім напрямі цілком оборонені від всяких можливих закидів перед Братями Русинами, а в щирих наших національних переконаннях сим Князем Церкви найурочистійше на віки усьвячені -- ми Поляки грецкого обряда скликавши до Гусятина тіснійший комітет, ставимо по мысли звісного листа отєї резолюції: 1) Домагаємо ся усуненя з нашого обряда деяких схизматичких „paleściałości“, як відправи Служби Божої в „czarkach“, уживаня московских книг, ношеня деякими сьвящениками бороди, слуханя на кріслі сповіди женщин і т. д. 2) Домагаємо ся сейчасного введеня для нас проповідий і приватних Богослужень, як суплікації, маєвих Богослужень і т. д. в польській мові. Уложенє сих Богослужень має бути зараз поручене сьвященикам Вобровичови і Крипякевичови. 3) Всі сьвята будемо обходити в церквах після кален ара нового і домагаємо ся введеня Богослужень тими днями 4) Церкви, які перемінено з костелів, мають бути нам віддані 5) Домагаємо ся при Митрополиті сталого суфрагана, Поляка, який бувби назначений виключно для справ Поляків грецкого обряда. 6) Просимо на сїм місци Вп. Панів Козловского і Гломбіньского, аби за згодою і благословенєм Єго Ексцеленції Митрополита Андрея Шептицького, обїхали східну Галичину і в душі Князя Церкви загрїли до народної солідарности прочих наших Братів. 7) Вкінци най нам буде вільно висказати наш жаль, що зі сторони Поляків латиньского обряда дізнали ми на голос крови Фредрів так мало доси попертя

і заінтересованя своєю і нашою справою. — Коли побачимо, що на наше візванє — про що не сумніваємось — порушать ся навіть найбільш оспліуми, скличемо в тій цілі збори з цілого краю до Львова. Реченець буде загоді оголошений. — Гусятин 5. жовтня, 1905. — Комітет Поляків грецького обряду“.

Цікаві люди. В останнім ч. „Проміня“ (18 і 19) читаємо між новинками таке: „Нива“, орган галицьких уніяцьких священників, відповіла нам оводі (в 15 числі) на статтю „Руске учительство і школа а духовенство“, яку ми помістили були в ч. 9, 10 і 11 „Проміня“, вступним артикулом п. з. „Наше духовенство а учительство“. — Автор статі називає редакторів „Проміня“ горячими просьвітителями і поступовими патріотами, а самому „Проміневи“ уділив високого признаня і титулу ще більш „европейської“ часописи, чим „Діло“. Очевидно закидів наших нічим не опрокидує“. — Чи ж не цікаві люди — ті редактори „Проміня“?

Церква а школа. В перших днях серпня с. р. відбув ся в Копенгадзі конгрес педагогів скандинавського півострова, в якім взяло участь понад 7.000 учителів і учительок з Данії, Швеції, Норвегії і Фінляндії. В часі обряд обговорювано живо взаїмне відношенє педагогії, релігії і Церкви. Знаменитий норвезький педагог Söyland з Tönsberg-а сказав між иншим отсі важні слова: „Коли школа має принести щастє народам і поодиноким людям, мусить іти рука в руку з Церквою“... З отсими поглядами Söyland-а згодило ся все учительство зібране на конгресі.

Організація католиків. В Кроації проявляєсь сими часами сильний рух між католиками. Дня 8. серпня відбули ся в Загребі збори, що мали за ціль організації католиків Кроації, Славонії і Країни. Хоч е в сих краях багато католиків, навіть під иншим зглядом добрих, які думають, що така організація цілком не потрібна, бо католицька віра в Кроації не потребує зовсім боятись якогось небезпеченства, то прецінь знайшли ся мужі доброї волі, які пізнали, що організація того рода причинить ся сильно до піднесеня духа і утвердженя віри в народі. Вони і не зважали на тих перших, взяли сю справу в свої руки, а згадані збори доказують, що може зділати витрвалість і енергічна акція. Збори, скликані редактором дневника „Hrvatsko“, п-ом Нока, числило понад 200 учасників, між ними много священників що прибули з різних околиць полудневої Славянщини. Збори тревали кілька годин. На дневнім порядку було пять точок. Подрібно обговорювано справу організації релігійних Союзів, питає аграрне, організацію католицьких робітників, справу народної просьвіти і врешті вибрано центральний відділ з осідком в Загребі, що має впровадити в жите отсю організацію.

ВИДАНЯ ТОВАРИСТВА СВ. АПОСТ. ПАВЛА.

Духовна лѣкарня (аптика) — Є. М. Мілер-Др.
Сарницький — 20 сот.

Наука о Найсв. Тайнѣ Євхаристіи — Др. К.
Сарницький — 20 сот.

„Хо шу, очисти ся!“ або приступна наука
о св. Тайнѣ Покаянія — свьящ. С. До-
нарлович — 20 сот.

„Оставьте дѣтей приходити ко мнѣ“. На-
черкъ науки релігії въ першій класі наро-
дної школы. Свьященик Л. Лужницький —
20 сот.

Слава Непорочної Діви. Обявленя і чуда Діви
Марії в наших часах. Я. Л. 20 сот.

Віра і наука. — Перер. Ярослав Левицький —
20 сот.

„НИВА“, річник 1904. Брошур. 5 кор.

Наукова апольогія християнської віри. Duilhe
de Saint — Projet. — о. Ярослав Левицький —
1'50 кор.

Перші основи економії. Косса-Мормаїстер
Ярослав Левицький. — 1'50 кор.

Богословскій Вѣстникъ, річник 1900 і 1901 —
2 кор. 40 сот. — перший випуск з р. 1903.
— 30 сот.

При замовленях треба долучати гроші на
почтову пересилку. Замовляти можна або
в ред. „НИВИ“, або в Книгарни Тов. ім.
Шевченка, ул. Трибунальска 1.

*При всяких замовленях просимо все покликую-
ватись на інсертати „Ниви“.*

**Просимо о надсиланє залеглої
предплати і о приєднюванє нам
нових предплатників.**

Видає і за редакцію відповідає Ярослав Левицький.

З друкарні Народової (Манецких), Львів.

Жива

Бібліотека
наукового товариства
імені ШЕВЧЕНКА

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця.

Передплата річна 6 кор. піврічна 3 кор.
Поодиноке число 30 сот.

Адрес редакції і адміністрації:
Львів, площа св. Юра ч. 5.

Економічна самопоміч духовенства.

Тому, хто слідить загальний поступ культури в Галичині кинеть ся безсумнівно в очи одна характеристична обставина: під впливом і при живій співучасті духовенства доконує ся що раз всесторонніше відроджене руского народу, однак теж саме духовенство, що помогло в певній мірі здвигнути найбільші наші заведеня просьвітні і економічні, показує ся байдужним і пасивним там, де ходить о економічну організацію для заспокоєня своїх власних станових інтересів. Що ніхто так не терпить на тім, як раз саме духовенство се ясне. Адже всі наші інституції, що стоять моральною і матеріальною підмогою священиків, поклали собі ціли, які з інтересами духовного стану не мають нічого спільного, або деколи стоять навіть з тими інтересами в яскравій суперечности. Ми признаємо, що народні інституції працюючи над підвигненем культури цілого народу руского мають право числити на підмогу і того стану, що становить його дуже поважну частину. Духовенство здає собі справу з того обовязку дуже ясно і дає сего докази щоденне. Але як стан і то рід excellence такий, що в народній роботі всюди мусить наставляти свої плечі а натомість всюди там, де ходить о запевнене впливів, становиск і матеріальних користий, повинен усуватись дискретне, духовенство певне, що має право дбати принайменче само за власні інтереси.

Дождити того, аж загал зглянесь ласкаво на нашу долю, не маємо мабуть потреби. Число священиків не так мале в порівняно зі світською інтелігенцією. Коли прийде й на освіту,

то й під тим зглядом не дуже нам треба боятись. Врешті бюджет (доходи й видатки), вимоги, потреби і спосіб життя священика домагає ся того, аби не оглядаючись на інших подумав также серіозно над обороною власних інтересів. Для чого спеціально той священик, що своїм становиском не може хилитись перед иньшим станом ні особою, має власне жити у вічній зависимости материяльній від інших, для чого має скл. дати чужому добровільний податок, для чого має пхатись там, де радо приймуть его готівку, его підпис, его гваранцію, але де духовне его зване не дозволяє ему мати впливу ні голосу?

Причини тому ні конечности нема найменчої, однак вже так склались обставини, що до тепер инакше ледви чи і могло бути. Як цілий нарід наш, так і священик за мало мав свідомости економічної і за мало довіря у власні сили. Прикрий досвід з капіталами відданими в руки людей чужих, відстрашив на довгі роки загал священиків від всякої підприємчivosti, від організації, від дбалости за материяльну еманципацію. Але час не стоїть. Історія послідного покоління показує, що ера паперових плянів, недосяжних мрій, далеких постулатів, починає уступатись помалу перед вимовною дійсністю. Мільонові обороти в наших спілках, муравлина праця в наших заведенях просвітних і наукових, організація на всіх полях культурного життя справді нагадує байку про того женця Русина, що спав до полудня, коли інші народи повставали до світа і жали завчасу свою пшеницю. Русин прокинув ся, поглянув на небо і вхопив за серп горячково. Стелять ся важкі снопи, складають ся рускі копи і берем ся класти стирту та звозити наш доробок до стодоли. Помагали ми священики чужим жати і вязати, не лїнуймо ся подбати за власну стану еманципацію. Ми позволимо собі подати простий, але ясний проєкт, як покласти нам підвалину під таку організацію.

По за своїм званем, ми, священики, єсмо найліпшими консулентами на Руси. Приневолюють нас вже до того обставини, що видаємо на удержане власне, родини, гостей, підпомогу убогих розмірно навіть значно більше, як прочі інтелігенти. Ми потребуємо вина, потребуємо світла, потребуємо всіляких дрібниць до церкви і для вірних і за все те платимо готівкою, як звісно. А до того деж купуємо тірїчі? Не по дешевих склепах, заулках і обскурних норах, але по найліпших підприємствах, в тих склепах, що мають славу добрих і солідних. Розумів ся, що платимо за се й солідний процент. Річно много мільонів переходить так від нас в чужі кишені, а хоч нами випасесь купець чи спілка, се не перешкодить їм лишитись ворогами нашого стану і змагань. Невже-ж нам годить ся се терпіти? Аджеж посередників сих обминути дуже легко. Вмісто кланяти ся чужим і носити грїш до їх калити, нам вільно спровадити собі вина, світла, кави і гербати просто від дотичних продуцентів. Зиск, який при продажі на дрібно мають деталісти, лишить ся в кишені нашій. Ось на се конкретний примір: Хто купує вино поодинокими фляшками, той платить не тільки певний процент зиску,

який кожний деталіст на всіх товарах дочисляє, аби міг з торгівлі жити, але і оплачує в ціні розходи на пивницю, на бутельку, на корковане, на смілку, етикету і всю маніпуляцію, потрібну до спущення вина до фляшок з бочки і переховане єї аж до хвилі, коли переходить в руки консумента. Колиж однак змовить ся кілька осіб, запише вино безпосередно від продуцента бочкою пр. на 100 літрів, тоді всі ті кошта і заробок, деталісти лишить ся при тих, що се вино спровадять. Вже не потребують оплачувати єго услуги, льокалю, свѣтла, спусканя, фляшки, корків і доплачувати ще єму на різіку, посередництво. Вино випаде по ціні гуртовій з дочисленем фрахту і акциза. Ще дешевше випаде таке спроваджене, коли змовить ся не дві чи три особи, але двіста — триста. Тоді гуртівник, висилаючи ще більшу скількість, постійно, для розпродажі на дрібно, може почислити більший опуст. І таке спроваджуване ріжних артикулів для гуртка осіб, що ними відтак розділяють ся межі собою, називає ся кооператива або кооперативна спілка. Хто хотівби зазнайти ся основнійше з засадами кооперативу, того відсилаємо до книжочки п. з. „Спілкова крамниця в Гартлепуль“ напасав І Петрушевич і „Поучене, якъ заводити Спільки для промыслу и торговлѣ системы Рочдель“ які мож набути в рускій книгарни ім. Шевченка у Львові. Тут натомість пояснимо тільки загальнійше, як в практиці виглядав-би схемат такої консумційної Спільки.

Кількадесятъ чи кількасотъ съвящениківъ лучить ся в спілку зареєстровану на статутах, які подано в цілости в книжочці тов. „Просьвіта“ п. з. „Нові Спільки господарскі“. Відбитки готові тих статутів видає впрочім Кр. Союз кредитовий у Львові і відступить їх кождому за невеличкою оплатою в довільній скількості примірників. Відтак члени Заряду тої нової Спільки інформують ся, яких товарів членам треба, бо від запотребованя виключно залежить скількість і якість товарів, які спілка має на початок закупити. Від запасу товарів знов залежить висота капіталу, який треба, щоби члени поскладали дорогою уділів чи вкладок ошадности на заложене. Коли при тім членів більше, можна сподівати ся більшого відбуту і більших капіталів, тоді можна добирати і більше ґатунків товарів. Колиж членів менше, тоді треба обмежитись виключно до сих товарів, що при довшім навіть лежаню не псують ся і потрібні без сумніву кождому членови. Така остророжність потрібна безусловно на се, аби не увязнити і так скупого капіталу в запасах не конче потрібних товарів а до того, аби не наражувати ся на різіку, що тимчасом деякі з сих товарів можуть попусуватись. До таких товарів, на яких нема різіка великого, або й зовсім ніякого, належить свѣтло, вино, мило, віск, кадило, перець, смаровила і багато иньших дрібних річий, потрібних до домашнього ужитку. Запас отже і добір товарів то найперша справа, яку заряд має рішити перед отворенем Спільки, бо з тим тісно звязана так же справа склепового персоналю. При малім числі членів буде малій відбут і рух в крамници. При малім руху буде мало зиску

отже не буде з чого оплачувати багато рук. Може в початках потреба буде обійтись яким хлопчиною до послуги, що допоможе товар зважити, запакувати, а всі інші річі мусить полагодити хтось з Директорів. Але при більшім числі членів купуючих в склепі оплатити ся заплатити фахового чоловіка, що буде завідувати справами Спілки і тоді потреба памятати, що хто жадує видати на порядну адміністрацію кількадесять корон, тому дуже часто приходиться стратити кілька тисяч. Фаховий і працюючий начальник виплатити ся сторипцею. Нефаховий і ледар змарнує більше, як варта его работа.

Однак поза персональом треба обходитись з найбільшою, строгою, ощадністю в адміністрації.

І коли не зробить ся в самих початках грубої ошибки або легкодушности, поведжене такого підприємства буде запевнене. Приписи системи Рочдель виключають різико в цілім діловодстві через усунене боргованя і заведење чекової (купонової) системи контролі. Чистий зиск (по потрученю коштів адміністрації) належить до членів купуючих в пропорції суми, яку дали Спілці уторгувати, отже з того боку має Спілка запевнену підмогу членів, бо в інтересі членів лежить рішучо, через заспокоюване по можности всіх своїх потреб за посередництвом кооперативної спілки обминати посередника і зиск задержувати при собі.

З того вже ясно, що така організація не булаби в схематі нічим иньшим, як змогою певного числа св'ящеників для виключеня з поміж себе посередника і задержаня при собі сих всіх материяльних користий, які сему посередникови припадають. Духовенство знаючи свої вимоги і потреби краще, як хто небудь другий, потрафило би невс і як слід ті потреби без чужої помочи заспокоїти. Така спілка не обчислена на т. звані зиски купецкі чи там спекуляцію, бо раз духовенство маючи свої доходи станові на спекуляцію пускатись не може і не потребує, а друге вже через се, що спілка кооперативна мала би бути організацією чисто становою, з числом членів обмеженим виключно на св'ящеників, не ходить тут о витворене жерела доходів, тільки о зменьшене тягарів материяльних.

Кожда иньша кляса, чи стан могла-би впрочім обійти ся без такої замкненої організації, бож інші кляси переважно самі продукують добра материяльні і не мають під сим зглядом ніякої границі моральної ні фізичної. За те духовенство єсть в своїх доходах строго обмежене, але ні его становище суспільне не числить ся з сими обмеженими доходами, ні не числять ся з тим підприємці, від котрих св'ященики товари потягають. Оттим-то вікто більше не має обмеженого бюджету, звязаних рук, як св'ященик. Жити мусить порядно і помагати родині, підпирати інституції, народні справи, убогих, мусить плекати дальше свою інтелігенцію, одним словом з суспільного обовязку мусить видавати багато, переважно більше значно, як урядники рівної ранги. Отже в его бюджеті сторону видатків обтяжує сама суспільність і зване. Натомість, коли ходить о від-

повідне піднесенє также другої сторони бюджету, іменно доходів, зараз чути голоси, що священник повинен бути убогим, не повинен дбати за добра дочасні, що помножуване доходів священства противить ся їх звапу духовному і перед священником замикають ся щільно всі інші доходи. Але священники на щастє занадто добре розуміють свої обовязки і не силують ся переломати сих кайданів, які через вступленє до стану душпастирського на себе прийняли. Не вільно, то не вільно. Однак ніхто, навіть найскрупулятійший пуританин не може відмовити священникови права уживати своїх средств материяльних розумно, так аби не кривдячи других, сам із них мав як найбільший пожиток, а в особености, щоби через їх марнованє не мав перешкоди в достиженю цілий свого званя. Легковаженє средств материяльних в тім віку пари і електрики свідчилиби тільки проتری духовенства і на некористь зрозуміня ним сих обставин, серед яких тепер приходить ся працювати. Не можна впрочім забувати, що священник маючи повірене собі добро церковне і иньше, має также обовязок давати примір ощадного і з християнським духом згідного способу орудуваня сим майном.

Коли отже ходить о станову організацію, яка помагалаби священникам в береженю своїх інтересів, не в тім питанє, чи загал духовенства прихильно прийме наш проєкт, бож повисші наші гадки висказуємо на підставі знаня цілого настрою нашого стану і довгих та основних переписок і конференцій з нашими собратами. Тут може пасти що найбільше важне питанє, для чого таку а не иньшу систему клали-б ми в нашу програму. Відповімо на се коротко :

Для того, що зі всіх поважних організацій, система Рочдель під зглядом економічним найсовершеннійша, а під зглядом етичним найморальнійша і найбільше християнська. В рамках короткої статі не місце входити в деталі сеї системи, яка подана в своїх основах в нашім проєкті. Цікавих відсилаємо до згаданих повисше публікацій, а тимчасом піддаємо наш проєкт під дискусію на шпальтах сеї часописі в сім пересвідченю, що по обговореню всестороннім, по поясненю сумнівних деталів, буде можливо в короткім часі приступити до єго здійсненя.

Джон Вілліам Дрелер і єго Історія Боротьби Віри з Наукою.

Написав о. Ф. ЩЕПКОВИЧ.

(15. Продовженє).

Перейдїм тепер до часів апостольських. От що пише св. Апостол Павло в листі І. до Коринтян : „Тїмже сказую вамъ яко никітоже духомъ Божиимъ глаголай речеть анатема Ісуса : и никітоже можетъ рещи Господа Ісуса точію Духомъ святимъ“⁴

(гл. XII. ст. 3), а в листі до Коринтян II, глава XIII, ст. 13: „Благодать Господа нашего Иисуса Христа, и любви Бога и Отца и общение святого Духа со всіми вами, аминь“.

Чи ж може бути виразнійше свідощтво науки о Пресв. Трійці в Церкві католицкій, як в тих словах св. Павла?

А св. апостол Петро пише: „Петръ Апостоль Иисусъ Христовъ избраннълъ пришелцемъ разсѣянїя Понта, Галатїи, Каппадокїи... По прозрѣнїю Бога Отца, во святыхи Духа и кропле-нїе крове Иисусъ Христовы: благодать вамъ и миръ да оумно-жится“. (I. 1—3.)

Но ми знаємо, що апостоли не голосили власної науки, але науку христову, тож початку науки о Пресв. Трійці треба шукати не де инде, а в св. Евангелїю. Загляньмо до першого Евангелиста. В главі III. св. Матея читаємо: „И крестився Иисусъ взъде абїе отъ воды, и се отверзошася ему небеса, и видѣ духа Божїя сходяща яко голубя, и грядуща на него. И се гласъ съ небесе глагола: сей есть Сынъ мой возлюбленнїй, о немже благоволихъ“.¹⁾ То само находимо і у інших евангелистів, як у св. Марка²⁾, св. Луки³⁾; о сїм свідчить рівнож і св. Йоан.⁴⁾

Шедше оубо научите вся языки, крестяще ихъ во имя Отца, и Сина, и святого Духа,⁵⁾ каже виразно Христос, а на ин-шїм місци: И азъ оумолю Отца и иного Оутѣшителя дасть вамъ да будетъ съ вами въ вѣкъ,⁶⁾ і знова: Оутѣшитель же, Духъ святой, егоже пошлетъ Отець во имя мое, той вы научить всему.⁷⁾

Ба в св. Письмі сказано не лише, що суть три Особи Божї, але з него довідуюмо ся також, що ті три Особи суть одно с. в. становлять одного Бога: Яко трїе суть свидѣтельствующїи на небеси, Отець, Слово и святой Духъ и сїи три едино суть.⁸⁾

Дальше в св. Письмі, а не деінде. есть зазначене відноше-не Божих Осіб до свѣта, а іменно, що Бог Отець есть Сотвори-телемъ свѣта,⁹⁾ що Син Божий есть Спасителемъ рода людского: Тако бо возлюби Богъ мїр, яко и Сина своего едиnorodнаго дасть, да всякъ вѣруй въ онь не погибнетъ, но имать животь вѣчний¹⁰⁾, і що Дух св. есть подателемъ благодати: Будеть бо велиї предъ Господемъ: и вина и сїкера не имать пити, и Духа святаго исполнитися еще изъ чрева матере своея.¹¹⁾

Не наводжу тут всїх місць з св. Письма о Пресв. Трійці, які би дали навести ся, бо годї було би всі виписати. Однак і наведені свідчать достаточнo, що Церков не потребувала цілком запозичати ся що до науки о Пресв. Трійці з Египту, бо там як раз не могла би знайти того, що мала в св. Письмі. Видимо дальше, що наука Церкви о Пресв. Трійці так згідна з св. книгами, а так ріжнить ся від Трійці египетскої, що не знати

¹⁾ Мат. гл. III, 16 — 17. ²⁾ Марко I 10 — 12. ³⁾ Лука III 22 — 23. ⁴⁾ Иоан. I. 32. ⁵⁾ Мат. XXVIII 19. ⁶⁾ Иоан. XIV 16. ⁷⁾ Иоан. XIV 26. ⁸⁾ I Иоан. V 7. ⁹⁾ Мат. XI. 25. ¹⁰⁾ Иоан. III. 16. ¹¹⁾ Лука I 15.

навіть, як могло Дреперови прийти на гадку виводити початок Трійці християнської від Трійці єгипетської.

Видно даліше, що Дрепер не узглядняв цілком часу і тому мусів попасти в матню. Їму захотіло ся конечно назначити опоганенє християнства на час панованя Константина Великого і пізнійше впровадити Трійцю єгипетську до християнства в часі по-Тертуліяновім. Тимчасом ми виділи, що наука о Пресв. Трійці була вже о много перед Тертуліяном, що ціле Письмо св. засіяне тою наукою та що всі Отці перших віків, що жили перед Тертуліяном, згадують о Пресв. Трійці, яко річи добре звісній в християнстві. А найголовнійшим єсть се, що сам Христос навчає апостолів о істнованю трех Осіб Вожих, т. є. Пресвятої Трійці. А вже-ж Христос, Апостоли, св. Климентий римський, св. Игнацій, св. Колікарц, св. Юстин, св. Ірней, Атенаторас, св. Іполіт мученик, Климентий Александрийский і прч. не жили по Тертуліяні, але перед Тертуліяном; віра отже Тертуліянова, як її називає Дрепер, не могла бути фальшована через введенє Трійці єгипетської, коли наука о Пресв. Трійці істнувала вже від самого початку християнства, отже не по Тертуліяні, але перед Тертуліяном. З того видно даліше, що Церков не потребувала черпати науку о Пресв. Трійці з Трійць єгипетських, бо мала власне обильне жерело, т. є. св. Письмо. Отже-ж не Церков фальшувала науку Христову через введенє Трійць єгипетських до своєї науки, але хотів ту науку Христову фальшувати Дрепер, закидаючи Церкві так очевидну лож.

Коли, як ми виділи, вже сам Христос учив о Пресв. Трійці, то з того даліше слідує, що церков Христова мала науку о Пресв. Трійці скорше, чим Єгипет прийняв християнство, отже Єгипет не міг накидати Церкві сего, що Церков вже мала перед тим.

Коли Дрепер хотів впровадити Трійцю єгипетську до християнства, то повинен був перед тим доказати, чи в Єгипті взагалі можлива єще була віра в Трійцю поза Церквою Христовою в початках християнства. Бо-ж від часу Птольомців зачав через наплив Греків до Єгипту ширити ся чим раз більше пантеїзм, з котрим віра в таку Трійцю, як її мав старинний Єгипет, ледви чи дала би ся погодити.

Даліше св. Отці перших віків, особливо єгипетські, були би старали ся якось навязати науку о Пресв. Трійці до науки о Трійці єгипетській і старали ся виправдати той поступок Церкви, длячого вона прийняла повисшу науку з науки єгипетської. Тимчасом не находимо о тім ніякої загадки. Насупротив видимо, що вони о Пресв. Трійці говорять все згідно з св. Євангелиєм і на тоє-ж покликають ся. З того видно, що вони науку о Пресв. Трійці черпали з св. Євангелія, а не з Трійці єгипетської, о котрої істнованю ледви чи знали.

Всьо промовляє за тим, що о істнованю Трійці єгипетської ніхто не знав, ані в середних віках, ані в часах найблизших християнства і що ся наука старинних Єгиптян о Трійцях спо-

чивала спокійно в виписах з книги померших разом з муміями, яку доперва відкрили єгиптольоґи найновіших часів. Бо єслиби се було дійсностю, що наука о Трійці єгипетській була звісна в перших часах християнства і було би правдою се, що закидає Дрепер, що та наука зістала накинена Церкві через Єгипет в часі по-Тертуліановім, то вороги Церкви, котрих она мала повно від самого свого завязку, були би не занедбали закинути того Церкви. Тимчасом бачимо, що вороги всео інше закидали, тільки не перенятя Трійць єгипетских до християнської науки. Навіть сам Фавст наведений Дрепером на стор. 35 сего не закидає. А вже-ж, єсли би хтось з давніших ворогів Церкви був се закинув, то Дрепер радо був би на єго свідощтво покликав ся; але видно не мав на кім оперти ся.

Єслиби се було правдою, що Дрепер закидає Церкві, що вона переняла віру в Пресв. Тройцю з Трійці єгипетської, то новіші вороги, щò роблять сей закид Церкви, були би згідні межи собою. Тим часом видимо найбільшу незгідність поміжи ними. Та незгідність єсть хиба найлучшим доказом, що вони не знають, чи Церков приняла звідки инде науку о Пресв. Трійці, чи ся наука єсть єї власна.

І так декотрі виділи початок Трійці християнської в Індиях, інші хотіли єї доглянути в Хінах, а єще інші, як їх ми виділи на Дрепері, шукали єї початку в Єгипті. Заходить отже питанє, чи старинні народи мали хотай би загальне понятє о Бозі, котрий був би одиноким мимо троїчного числа осіб? Щодо Трійці єгипетської то ми виділи, що по межи нею а Пресв. Трійцею заходить така великаньска ріжниця, що ніяк не можна прийняти, щоби старинні Єгиптяни мали бодай в приближеню яєсь понятє о Трійці, зближене до понятя християнського. Тепер застановимо ся в коротці, чи християни могли перенятя науку о Трійці з Індий, або з Хін?

(Дальше буде).

Ф. Грівец.

Проби злуки з грецкою церквою по Соборі Флорентийскім.

Болгари.

(15. Продовженє.)

Жерела:

A. Theiner, Monumenta slav. meridionalium. Збірка многих документів до давнійшої історії; до новійшої однак дуже мало.

Tarlatti-Coletti S. I., Illyricum sacrum t. VIII. Venetiis 1819. Се ді-

ло подібне троха до діла *Le Quien'a*, лиш обговорює історію церковну о много основнійше, воно належить до найліпших.

Fr. Eusebius Fermendzin, *Acta Bulgariae ecclesiastica* (1565—1799) Zagrabia 1887. В тих документах не находимо жадного сліду унії; всі документи відносять ся до католиків латинського обряду в Болгарії.

К. J. Jireček, *Geschichte der Bulgaren*, Prah 1876. Єсть то найліпше діло про історію Болгарії; також і церковна історія добре опрацьована, лише важне для нас 17. століте не вяснене як слід.

D'Avril, *Bulgarie chretienne* — чотири статі в „*Revue d'Orient chret.*“ II (1897). Для нас важні дві перші статі (5—40, 165—75).

J. Marković, *Gli Slavi ed i Papi* II. ст. 502—608. Основне і точне оброблене болгарської історії церковної.

H. Gelzer, *Der Patriarchat von Achrida. Geschichte und Urkunden*. Leipzig 1902. Гельцер подає ґрунтовну монографію про болгарську Церков, якій рівної доси ще не маємо. Опіраючись на численних жерелах, освітлює найточнійше відносини до Царгорода, а через те і до Риму.

Katolische Missionen 1895.

Е Голубинський, *Краткій очеркъ ист. пр. ц.* (Серб. Болг. Рум.) М. 1871.

В періоді розцвіту болгарської держави під Симеоном (895—927) зістало архієпископство Болгарії переіменене на патріархат, бо цар болгарський хотів мати патріарха при своїм боці.¹ В замішанях, що відтак слідували болгарська Церков задержала вправді свою автономію; патріархат однак замінено назад на архієпископство. Резиденція архієпископа була не стала; по більшій частині в Терново і Ахріді. В р. 1204 за царя Кюлюяна була заключена унія з Римом²); вона почивала на політичній основі і тревала лиш кілька літ. В борбах з латинським цісарством схизма скріпила ся. В р. 1393 зробили Турки кінець самостійній болгарській Церкві. На соборі фльорентійскім заступав Болгарів Ігнатій, митрополит з Терново; він підписав унію³). Унія мала в Болгарів ту саму судьбу, що в Греків. Після погрому християнської армії під Варною (1444) щезла для Болгарів всяка надія на визволене.

Рим старав ся піддержати католицизм в Болгарії. В кождім століттю було в Болгарії кілька тисяч католиків латинського обряду; між ними було багато купців з Рагузи та в загалі з Дальмації. Св'ященники і єпископи були лишень Францішка-

¹) Jirecek, ст. 168.

²) Theiner, I, ст. 16, 25—33.

³) Quien I, 1255. Farlati—Coll. VIII, 224.

ни. Завдяки ревности місіонарів вудало ся навернути много Павліціянів (на латинський обряд); властивих Болгар-уніятів не було.

Між документами (Fermendzin'a), котрі подають звістки про діяльність Францішканів, находимо неодно про відносини схизматицкої Церкви. О якійсь пробі унії не находимо тут нічого а прецінь знаємо, що були такі проби в 17. столітю. Лев Аллятій вичисляє з першої половини 4 архієпископів з Ахрїди, котрі помирили ся з римскою Церквою.¹⁾ Tarlati — Coleti винайшов в римских архівах лист Анатазія, архієпископа з Ахрїди, до папи Александра VII; Анатазій бажає горячо бути принятим до спільности католицкої Церкви.²⁾ Урбан Черрі, секретар пропаганди, згадує в своїм описі стану Церкви (1677), що один схизматицкій патріарх чи архієпископ з Ахрїди прийняв унію і за папи Александра VII. прибав до Риму³⁾; імени его не згадує, але міг се бути висше названий Анатазій. Дуже правдоподібно, що тут переважали хвилеві мотиви, а передовсім надія на визволенє болгарскої Церкви з під турецького ярма та й з під впливу царгородского патріарха. Впрочім ті проби злуки не полишили жадних слїдів ні в Церкві, ні в народі. Тому думає Гельцер:

„Іх (тоб то патріархів resp. архієпископів з Ахрїди) католицке пересвідченє полягало в тім, що вони приймали римску милостиню та чємно за ню дякували“ (ст. 26). В в. 1767 зїстала самостійність архієпископів з Ахрїди цілковито знищена.

В 19. столітю віджили на ново змаганя, освободити болгарску Церков з під панованя грецких патріархів. Щоби се осягнути, була велика часть Болгарів готова погодити ся з римскою Церквою. В р. 1859 приишла в тій справі болгарска депутация до апостольского вікарія (Бруноні) до Царгорода⁴⁾. Лязаристи в Царгороді ділали поміж Болгарами для унії. По них прибули деякі болгарскі патріоти під проводом Драгана Цанкова, котрі сподівали ся від Заходу помочи против Турків⁵⁾. За посередництвом апостольского вікарія Бруноніого і вірменського уніяцкого архієпископа Гассуна післали заступники болгарского клиру і народу заяву приступленя до унії до Пія IX. в формі листу, в котрім просять о принятє до католицкої Церкви, о задерженє свого обряду і своєї самостійної єрархії⁶⁾ (при кінци грудня 1860). Піій відповів на се дуже прихильно дня 21. січня 1861 р.⁷⁾ Французский посол допоміг уорядкувати справи цивільні уніятів. Болгарский архимандрит Йосиф Сокольский зїстав висвячений на уніяцкого єпископа. Показалось однак, що він не доріс до своєї задачі; не позїстав вірним унії і зник по

¹⁾ De consensu col. 1092.

²⁾ Illyr. sacr. VIII. 201.

³⁾ Theiner. Mon. Slav. merid. ст. 214, н. 227.

⁴⁾ Marković ст. 594.

⁵⁾ Jirecek ст. 550.

⁶⁾ Документи в D'Avril 166—70; Marković ст. 596—99.

⁷⁾ D'Avril ст. 170—72; Marković 599—601.

якімсь часі, правдоподібно до Росії.¹⁾ Лязаристи виратували рештки унії, котра впрочім зараз з початку натрапила на великий опір між Болгарами і лиш дуже мало зискала прихильників. В р. 1865 зівстав висвячений на єпископа уніяцький св'ященик Рафаїл Попов.

Тепер працюють над болгарською унією передовсім польські резурекціоністи, котрі прийняли східний обряд. В тій роботі помагають їм французькі ассумпціоністи і лязаристи.²⁾ В розрухах послідних років було майже неможливе думати про розширене унії; та однак помимо того зроблено деякі поступки особливо завдяки школам католицької місії. Недавно тому викликано, як доносять найновіші вісти, в Македонії змагання до унії. Про се доносить один болгарський (схизматицький) публіцист (С. Pageb), котрий сам інформував ся „в компетентних і передових кругах“.³⁾ „В Македонії приготовує ся масовий перехід на унію. В Македонії і в адриянопольській віляєті робить ся сильну пропаганду за переходом православних Болгарів на унію з великим успіхом.

Тепер підписує населенє петиції до папи; деякі петиції відослано вже перед тим до Ватикану, за котрого ініціативою веде ся ціла акція“.

Румуни (Волохи).

Жерела:

J. Fiedler, Die Union der Walachen in Siebenbürgen unter Kaiser Leopold I. (SB. der phil. hist. kl. d. kais. A. d. W. Bd. 27, p. 350—382) Wien 1858.

N. Nilles, Symbolae I p. 125—496; II, p. 978—1018.

Załęski, Jezuci w Polsce I, 2.

Theiner, Monumenta Poloniae III.

В 14 століттю були Румуни в єдності з Римом.⁴⁾ На соборі фльорентійськім був присутний румунський митрополит і підписав унію⁵⁾.

Подібно як в многих інших краях не мала унія і в Румунії жадного тривкого успіху.

Від 16. столітя не була Волощина ніколи беспечною перед Турками; воеводи були від Турків більше або менше зависимі та й мусіли платити данину. Під кінець 16 столітя було кілька проб унії; однак в наслідок сумних відносин остались они без успіха. Хоробрий і побожний воевода Петро (Петриля), котрий

¹⁾ Marković ст. 502; Jirecek ст. 551.

²⁾ Marković ст. 603.

³⁾ С. Петерб. Вѣд. 1903, н. 204. (з 30. жовтня).

⁴⁾ Nilles, ст. 147.

⁵⁾ Quien I, 1253.

в р. 1582 вдруге вступив на престол, був щиро прихильний унії і спомагав їй, кільки лиш був в силі¹⁾; він поборював єретиків і підпірав католицьку пропаганду. Єзуїти працювали ревно на Волощині; але невіжа і непорядки у Волощині були так великі, що справа лиш малі робила поступи²⁾. В р. 1588 піддав ся митрополит сучавський папі³⁾. В слідуючій році зробив то само воєвода Стефан, риваль Петра, wraz з митрополитом і клиром⁴⁾. Папа Сикст V. дав польському архієпископови львівському приказ, перевести унію і потрібні при тім реформи, та наділив его відповідною юрисдикцією.⁵⁾ Після прогнання воєводи Петра боролись о престол кількох суперників (Стефан, Арон, Розван, Жигмонт). Приреченнями унії старали ся всі позискати для себе Рим. В тих сумних часах межнусобиць унії не переведено⁶⁾.

Між тим, коли Волощина тревала у схизмі, вернули Румуни в Семигороді назад до унії. Вони жили серед гірких обставин і під гнетом кріпацтва. Сьвященики були необразовані, мусіли працювати в поли і відробляти на рівні з селянами панщину; до р. 1609 не міг навіть єпископ дозволити їм переселяти ся.⁷⁾ По соборі флорентийскім лишились вони ще якийсь час в унії, але в коротці князями єретиками зістали повернені на православє, а деякі й на кальвінізм.⁸⁾ Коли навернули ся Русини угорські, тоді ожив і між Румунами нахил до унії.

Коли Семигород перейшов під панованє австрійське (1688), бажав цісар Леопольд I. так з політичних як і з релігійних зглядів получитьи Румунів з римською Церквою та піднести їх з гіркого положеня. Уніяцким сьвященикам запевнив цісар ті самі права, що мали латинські сьвященики⁹⁾. (1692). Угорські єзуїти заощікувались Румунами. П. Волод. Барані приставав лично з єпископом Теофілем. Сей був прихильний унії; тому старав ся він позискати еще архідияконів і інших сьвящеників для унії. В р. 1697 відбув ся румунський синод; тут виступив Барані прилюдно за унією і позискав дійсно для неї зібраних¹⁰⁾. По нарадах над тим прийнято декрет унії (21 марта 1697)¹¹⁾ підписаний єпископом і 12 архідияконами і віддано его кардиналови Колонічови, щоби поробив потрібні кроки в правительстві.¹²⁾ Румунський митрополит на Волощині пробував всьо можливе, щоби довести до унії, але на дармо.¹³⁾ Уніяцкій єпископ Теофіль умер ще того самого року нагло. На его місце вибрано моло-

1) Załęski, стр. 573; Nilles II, стр. 878—80

2) Załęski стр. 578.

3) Nilles II. стр. 985—86.

4) Mon. Polon. III. стр. 104, н. 79.

5) ibid. 111, н. 87.

6) Załęski стр. 581—82.

7) Fiedler, стр. 351—54; Nilles I, стр. 145—46.

8) Nilles, стр. 148.

9) ibid II, 162, 164.

10) Nilles, стр. 163.

11) ibid. I. стр. 169—70.

12) ibid. I, 171.

13) ibid. 180.

дого священика Атаназія, котрий ще тоді не думав про унію⁵⁾. Патер Барані закріплював священиків до унії: деякі були нерішені, бо Атаназій зівстав вибраний єпископом за протекцією кальвіністів. П. Барані спробував то само також і в єпископа і зробив з него дійсно ревного приклонника унії. За посередництвом Бараніого і при помочи кардинала Кольоніча усунуено всі трудности. Атаназій скликав синод, де прийнято унію на ново і підписано через єпископа і 38 архидіяконів (7 жовт. 1698)¹⁾ Постаново унії зівстала затверджена цісарским дипломом (15. лютого 1699) і уніяцким священикам признано всі права і привилеї римско-католицких священиків¹⁾. В р. 1700 відбув ся знов синод, на котрім ще раз торжественно прийнято унію і єї боролено проти закидів. Число уніяців виносило тоді коло 200.000. В р. 1701 зівстав Атаназій затверджений через папу і цісаря єпископом уніяцких Румунів.

Між народом було ще много схизматиків. З часом запустила унія в народі так глибоко коріне, що істнує ще нині, і до неї причисляєсь більшість Румунів.

(Переклад з німецької рукописи Ж)

КОНЕЦЬ.

Д-ра Франка „Поєма про сотворєне світа“.

Поєма

о. Др. Микола Конрад.

(10. Продовженє).

Тут також нігде не заперечує ся благословєнства Божого даного людям, щоби плодили ся і множили ся. Деж тут тота „повна та явна суперечність про ту саму річ“. Тож, пане доктор, суперечність є запереченем одної і тої самої річи, в тім самім єї розуміню і значіню. А сего Ви не виказали.

Відтак др. Франко критикує Кулішів переклад II-ої глави Битія, бо з його виходить, „що акт сотворєня доконуєть ся ще в зач. 4. другій половині, а потім Ягве немов помалу виказує своє твориво; коли з гебрєйського тексту виходить, що в зач. 4, 5 і 6 малюєть ся стан світа перед творєнем, а творча діяльність Ягве починаєть ся аж у зач. 7. сотворєнем чоловіка“. Др. Фр. твердить, що з гебрєйського тексту виходить, мовби тота „імла мраковина“ по гебрєйськи „ед“, „яке лиш раз у тім місці зустрічаєть ся... було щось таке, чого не сотворив Ягве, а що було перед сотворєнем“.

⁵⁾ *ibid.* 181.

¹⁾ Nilles I, ст. 205—212.

²⁾ *ibid.* I, ст. 225—227.

Не входимо в те, чи тоті гебрейські 5 зачала творять одно речене, як хоче п. Фр., чи більше, лише завважаємо, що треба дивувати ся, як може пан доктор в тих стихах видіти „стан свѣта перед творенем“, коли виразно говорить ся в зач. чи стиху 4., що Ягве: „aschot“ сотвори“ землю і небо; і нігде не каже ся, що тоту пару-мраковину „ед“ не сотворив Ягве, а що она була перед сотворенем.

Впрочім після др. Фр. треба би той текст так толкувати, що коли еще нічого не було а тільки „ед“, тоді Бог сотворив чоловіка. Питаємо ся, а деж той сотворений чоловік перебував? На землі? ні, бо землі еще не було. Отже мусів мешкати на „еді“ і на ній парити ся! Чиж се не сьмішно? Чи можна припустити таку безглуздість? А що в гебрейскім тексті тут стоїть те слово „ед“, яке лиш раз у тім місці зустрічаєть ся, то нич дивного, бо ся ед-мраковина лиш раз появила ся при сотвореню свѣта.

Вкінці др. Франко пятнує баламуцтвом біблійне географічне поданє про положене Едена-раю, бо „опираючи ся на зач. 10 – 14 сеї глави (II.) люди довгі віки старали ся віднайти місце, де лежав рай, поки нарешті не переконали ся, що таке пошукуванє не веде ні до чого“.¹⁾

Вправді трудно точно означити місце Едену, бо нам незвісна стародавна географія землі взагалі, а особливо первісний вид землі. Від сотвореня чоловіка деякі части свѣта цілковито змінили ся з причини потопу і задля ріжних атмосферичних та геологічно-вульканічних забурень.

Та у-ені, як Генрик Rawlinson, Фр. Деліч, Kalmet і многи инші подають ріжні гіпотези, навіть дуже імовірні, про місце Едену.

Зі всіх гіпотез найправдоподібнішою є та, що вказує на Арменію, яко колиску людского роду.

Мойсей, описуючи положене Едену згадує про чотири ріки, що виходять із Едену на поливане раю.

Із тих дві суть там на певно знані, а іменно Евфрат і Гидекель, що йде на схід сонця від Асирії, т. є. Тигр. Жерела тих двох рік находять ся в арменських горах, заледво 2000 кроків одно від одного. Лишає ся нам до віднайденя: Рісон і Геон (Гигон). Віднайти їх о стілько легше, що Мойсей — очевидно подальше жпючий від тих двох рік і пишучи для людей, яким тоті дві ріки були менше знані, ніж дві попередні — не задоволяє ся простим поданем їх назв, але їх ближше означає, наводячи краї, через які перепливають. І так о ріці Геоні каже, що „обтекає всю Куш (чи Куж) землю“, т. є. землю, в якій мешкали люди брунатної раси, себто землю муриньску. А се не лише є Етіопія, але цілий той обшар землі, що тягне ся від нинішної Нубії черев Арабію аж до положених на північ від Вавилону країв межі Чорним а Каспійским Морем. А позаяк жерел Геону маємо шукати в окрестности жерел Евфрата і Тигра,

¹⁾ Н. Гром. Голос ч. 12. ст. 92.

тому тою рікою не може бути інша, як тільки Арос, давніша Араксес, випливаюча недалеко від Евфрата, а впадаюча до Каспійського моря.

Напослід четверту ріку „Рісон“ описує Мойсей найобширнійше, мабуть длятого, що найдалше була положена від Жидів і каже, що вона обтекає всю землю Гавилу („Евлатскую“); „тамо убо єсть злато. Злато же оныя земли добре: и тамо єсть Анеразь, и камень зелений“;¹⁾ отже стародавну Кальхиду, положену далеко на івніч, межі Чорним Морем а Каспійским, до котрого то краю грецкі аргонавти виправлялись по золоте руно. Зваживши тепер, що Рісон має випливати недалеко від Евфрата, то нею буде нинішня ріка „Кур“, давнійше „Кирус“ звана, що дійсно випливає з близька від жерел тамтих трох рік і навіть лучить ся з Арасом так, як Тигр з Евфратом та впадає разом з ним до Каспійського Моря, котрого російска назва „хвалінське море“ нагадує стару назву краю Гавила (Хавіллаг⁴⁾). Учені, як Hettinger, Schöpfer ріку Рісон бачать в нинішій „Tschogghu“, що впадає до Чорного Моря. В кождім разі місце Едену була би тота часть нинішньої Арменії, котру обтекають жерела отсих п'ять рік: Евфрата, Тигра, Араса, Кура і Тшораггу.

А межі Арменами й доси переховує ся давне передане, що стародавній Еден є їх вітчиною.²⁾

²⁾ Гляди: Dwutygodnik Katechetyczny 1900 ч. 15 і 16, ст. 341—344, 365—367. Також: Słownik Apologetyczny, T. III 1899. Raj Ziemiński, ст. 370—381.

Проти тої найімовірнійшої гіпотези ніч не можна замітити і вона дуже вірно відповідає біблійному описови Едену. Отже не є справедливо баламуцтвом п'ятнувати біблійне оповідане про положене земекого раю.

Нарешті др. Франко кінчить свою розвідку переводом деяких важнійших місць вавилоньскієї поеми про сотворене сьвіта: „Енума елігі“, списаної на сімох глиняних табличках стародавним, так званім клиновим письмом, віднайденій під руїнами палати асирійського царя Ассурбаніпата.

Зглядом тої поеми завважаємо ось що.

Треба признати, що межі тою вавилоньскою поемою а біблійним оповіданєм про сотворене сьвіта заходить велика схожість не тільки в річах, але навіть в самих висловах.

Ся поема походить із 7 віка перед Христом, однак жерела, на котрих автор основує своє оповідане, мусіли бути писані, давнійші і правдоподібно халдейські, бо з відеа походили й інші асирійські книги.

І тими старо-халдейскими жерелами, мабуть з часів акадейских, і Мойсей міг покористувати ся для уложеня свого оповіданя, відкидаючи те все, що уважав за ложне і негідне з первісним обявленєм. Тому ніч дивного, що в обох оповіданях, хотій не тотожних, находять ся деякі тотожні вислови.

В цілій тій вавилоньській поемі вражає передусім отся обставина, що в повній добі многобожності, автор говорить завсїг-

¹⁾ Бытія гл. II. 11—12.

ди о Сотворителю в числі одиничнім. Асирійська повість вчисляє вправді різні божества, але ними суть небесні тіла: як Sin або Nannar (місяць), Samas (сонце), Istarz (венус), Tiamat (хаос-мраковина); а крім того виразно зазначає, що вони були сотворені. Учений Lenormont докладно перестудіював асирійські тексти, відносячі ся до сотвореня і каже, що головний їх підклад починає на однобожності. Проте не є правдою, що пише др. Фр., а іменно, що отся асирійська поема „вводить нас у той замерклий сьвіт народних оповідань, які принесли з собою Гебраї до Палестини і з яких помалу, протягом довгих віків, виробляла ся віра в одного бога“¹⁾. Навпаки, асирійське оповіданє в головній, отже первісній своїй основі є однобожне а многобожність пізнійша; Мойсей під вдихновением Божим перевів єго до первісного, непорочного обявленя.

Знаменна ціха згідности біблійного оповіданя про сотворенє сьвіта з вавилоньско-асирійською поемою полягає в поданю по черзі на осібних табличках в тім самім порядку часточних сотворень, які у Мойсея є відділені назвами днів. Як в однім, так в другім оповіданю панувала в самих початках цілковита темнота — замішанє — хаос — мраковина; відтак наступило відділенє неба від землі, вод від суші; а вкінці поява тіл небесних і зьвірат.

Книга „Евука-еліш“ не дає нам точних подробиць о сотвореню чоловіка, однак посідаємо різні уривки, що переповідають, здає ся, судьбу перших людей: як н. пр.: поема про гріх божка Дзу, поданє про „дерево сьвяте“ і т. п. Але не треба гадати, що сї поданя о сотвореню сьвіта і чоловіка є питомі лише Вавилонцям. Lenormont¹⁾ наводить різні переданя Індиян, Персів, Фенікіян і Греків та стверджує вражаючу їх схожість з біблійним описом; видно, що для всіх народів одно було лише давнє поданє про сотворенє сьвіта і судьбу чоловіка, яке протягом віків прибирало форми мітів всякого рода після різних обставин місцевих і народних, але зі всіх одна Біблія подає ясно і зрозуміло причину, задля котрої минув ся золотий вік

Питанє про повстанє сьвіта і чоловіка так давнє, як давний є рід людський, як давна людська думка.

Правда, люди різно представляли собі сотворенє сьвіта. І так Єгиптяни, що привикли були робити різнородну посуду з глини на гончарскім точилі, уявляли собі свого бога Хруму, як він на гончарскім точилі виліплює сьвіт і людей. І взагалі історія всіх релігій показує нам дійсно, як чоловік на різнім ступні свого культурного житя, представляє собі богів та їх творенє на образ і подобу своїх власних ідеалів. І тому маємо грубі оповіданя про бога-теслю, бога-гончаря, бога-коваля і т. и.; але всі признають надприродний початок сьвіта і чоловіка. Кождий народ з самого початку свого вєтвованя був релігійний;

¹⁾ Н. Гром. Голос ч. 14, ст. 109.

¹⁾ Histoire omien- de l' Orient t. I. ст. 35.

вправді вивисшав кождей свого національного бога і єму приписував сотворене світа і чоловіка, але в тій різнородности перебиває ся однодушна віра в Бога-Сотворителя; а се однодушне свідощтво цілої людскости нехай буде нам на доказ, що Бог є Сотворителем світа, бо vox populi — vox Dei¹.

(Конець буде.)

Малярство в перйоді візантійского стилю.

Після Kuhn'a Kunstgeschichte.

(Конець.)

В теперішну пору є на горі 21 монастирів, окружених сильними мурами, з котрих кождей має по кілька і кільканайцять церков і каплиць, — найбільший монастир має 33 церкви і каплиці, одинайцять скитів, то є подібних до сел осад і 190 келій або поодинокو стоячих забудовань, а то всьо замешкує 6000 до 7000 монахів. Для пізнаня візантійского малярства мають церкви на Атосі велике значінє, позаяк 9 із них заховало до нині свої мальовила. Мальовила сї покривають внутро церков раз коло разу: стіни, стелю, стовпи, фіяри, а навіть притвори. Дати мальовил сягають до року 1282, а 5 церков одержало свої мальовила доперва в XVI. ст. але їх мотиви полягають на давнім переданю.

Образи суть уложені після слідуячого порядку: в копулі є представлений Ісус Христос яко найвисший пан неба і землі, в хорі є поміщене значінє літургійних богослужень, як пр. Ісус Христос сповняючий літургію посеред ангелів одітих в дальматики і з кадильницями в руках; в кораблі і на стелі суть зображені події з житя Ісуса Христа, Пречистої Діви Марії і Святих.

Коли в р. 1839 французский учений Didron звиджував гору Атос, мав він случайність наочно перекопати ся, як велику вправу в мальованю мають атоньскі малярі. Він пише так: „В одній годині нарисував монах перед нашими очима образ на мурі, представляючий Ісуса Христа в хвилі, коли Він передає своїм ученикам власть учити і хрестити. Він зладив свій шкіц без помочи якого-небудь рисунку, моделю і без картону“. Коли Didron виявив монахови своє здивованє, маляр подав єму рукопись і сказав: „Ся книжка учить нас, як вално з піском, кистку і краски приладжувати, образи шкіцовати і порядкувати“.

Рукопись сю переложено і вона носить назву: „Підручник для християньскої іконографії або книга до мальованя з гори Атос“. Автор сеї книжки називає себе Діонизіомом і каже, що

¹) Голос людскости — голос Бога.

він учився штуки малярства у Мануїла Панзеліна. Однак се є неправдоподібним, позаяк Мануїл Панзелін (маляр) мав жити около XII. або XIII. століття, а рукопись походить з XVI. або XVII. століття. Рукопись розложена на 4 відділи. Перший відділ пише про техніку малярства стінного і на плитах; 2. подає, як зображати релігійні події; 3. як представляти святих; а 4. поучає, як порядкувати образи в внутрі церкви.

Малярство на плитах (Tafelmalerei). Образи виготовлені в сій техніці знаходять ся в нечисленній кількості не лише в грецких церквах, але і в многих музеях. До найбагатших зборів належать збори в Ватикані, Неаполю і Сицилії. Позаяк і Італія довгий час стояла під впливом византійської штуки, диятого і ікони в Італії з часів византійського стилю носять на собі характеристичні ознаки византійського малярства, як пр. зелене отінене тіла, слабе модельоване, освітлене поодиноких частий одежи за помочию наложених золотих черт (як то можна бачити на образах Пречистої Діви „Неустаючої Помочи“, золоте тло і т. д. Многі з тих образів приписують св. Луці. До найлучших образів належать найстарші.

Одним із найкрасших образів а zarazом найстаршим, є образ Пречистої Діви Марії находячий ся в церкві S. Maria Maggiore в Італії.

Емайля. До найцінніших творів византійського малярства належать образи зладжені в сій техніці. Ся техніка полягає в тім, що т. зв. Schmelzfarbe розтоплюєть ся при помочи огню і приликовуєть ся до плити, а рисунок унагляднює дротик, приликований до плити. До найлучших творів византійської емайлі належать: емайля корони Константина Мономаха в Будапешті, емайля корони Кароля Великого в Відні, т. зв. „Staurathek“ в Лімбургу і збори емайлі з Звенигородского в Петербурзі. Особливо сї послідні відзначають ся знаменито виготовленими іконографічними типами і зістали видані Кондаковом в книзі під заголовком: „Історія и памятники византійской емайль“. Они творили колісь украшене нині вже не існуючого образа Архангела Гавріїла, знаходячого ся в церкві монастиря Ashmali в християнській Георгії.

Мініатури. Мініатура має свою назву від червоної фарби мініум, котрою подібно як і кинновровою (Zinnober) унагляднувано початкові букви і титули. З винаходом штуки друкарської ся галузь малярства перейшла в XVII. ст. в цілком иншу назву, а іменно мініатури в ширшій значіню і ся назва означала образки в малім форматі, мальовані на пергаміні, слоневій кости і міді.

Хорошими мініатурами в стилу византійським відзначають ся слідуючі виданя: гомілії св. Григорія Назіанзенського в Парижі, псалтиря, так зв. „Хлюдовъ-Псалтирь“ в монастири св. Николая в Москві і м. и.

Як з повисшого слідує, малярство в періоді византійського стилю стояло на висоті своїй задачі. Особливо під зглядом зобра-

жень релігійних, призначених до народного почитання, ніякий до тепер стиль в малярстві не був в силі сотворити ані таких типів, ані представити подій релігійних так величаво і поважно, як се видимо в стилю византийським. Що стиль византийський найлучше відповідає для зображень релігійних відносно до своїх типів — то се може потвердити і доказати історія старинної різби у Греків. І Греки мали особні типи для своїх богів. Хотяй форма їх під зглядом естетичним много лишала до бажаня, то все таки боги їх находили велике уподобане у народа і більше були почитані, як боги пізнійших часів, хотяй они відзначались від старинних богів і формою і технікою, як живими рухами, хорошим складом тіла і старанним викінченем. О тих богах так пише Kuhn в своїй Kunstgeschichte: „Schon Aeschylus meinte, dass die alten Götterbilder zwar einfacher und unbeholfener, aber göttlicher seien... Es ist auch leicht begreiflich, dass gegenüber der Blütezeit und des einreissenden Verfalles in den vollendeten Formen, nur eben eine menschliche, ja sogar eine bloss sinnlich reizende Schönheit darstellen, die alten, ernsten Gestalten, in ihrer aussergewöhnlichen Erscheinungsweise und ihrer strengen Stilisierung auf das Gemüt, einen tieferen weihvolleren, kurz einen religiösen Eindruck machten. Für eigentliche Kultusbilder, welche Gegenstand religiöser Verehrung waren, erfreuten sich die archaischen und die archaisierenden Statuen, Gruppen und Reliefe bis in die späteste Zeit neben der vollendeten Entwicklung einer besonderen Gunst“. Тіи отже слова можемо приноровити і до византийського малярства, позаяк і воно, хотяй в періоді упадку, — коли то в народі византийським затратив ся змисл і понятя для хороших форм, — завсїгди було проникнуто духом християньскої ідеї і було все в можности представити особи і події християньскої релігії відповідно понятю Христової церкви.

Соціологічні начерки.

II.

Серед висше наведених обставин зачав розвивати ся соціалізм. З початку в найбільших осередках фабричних, росло невдоволенє, зависть і ненависть. При чім запримітити потреба, що ненависть не звернула ся лише на особи, но навіть на річі. Зненавиджено машину і у ній добавувано своє лихо.

Опісля сей внутрєнний рух ненависти зачав обертати ся в рух чину. Шайки робітників нищили тут і там машини, нападали на дома капіталістів, рабували.

А коли спізнали, що в сей спосіб нич тревалого не осягнуть, отямили ся на хвилю і постановили з'організувати ся та витворити тим чином силу, з якою їх противники муєли би числити ся.

В сей спосіб повстала в Англії перша з'організована партія соціалістична під назвою Chartism-у в р. 1836, котра по коротких

перервах тревала до р. 1848. O'Connell тогдішний посол до парламенту дав їй програму містячу шість важних жадань: право голосування і вибору для всіх дорослих мужин, тайне голосоване, щорічний парламент, дієти для послів і рівні округи виборчі.

Під тими кличами O'Connell-а з'організували ся робітники на чолі William-a Lowett-a і Feargus-a O'Connora. Перший з них на чолі своїх приверженців був за тим, щоби доходити до цілі силою моральною, другий знова враз із своїми твердив, щоби уживати до сего сили фізичної. Тим способом вже тут вчинив ся розлам, котрий датує в соціалізмі дві галузи: соціалізм реформаційний і революційний. І сей сам подвійний дух до нині продовжає ся. Зауважати і то потреба, що сам O'Connell був щирим католиком і якотакий в 1828 р. перший був вибраний до парламенту і там дамавав ся не лише рівноправности католицьких Ірляндців, але також не поминув і сеї справи, котра потребувала завчасу доброї опіки квестії робітничої.

12. липня 1839. підписало петицію Chartist-ів 1.280.000 осіб, однак парламент єї відкинув. Ся цифра найвимовніше говорить і могла промовити в свій час до членів парламенту англійського, що Chartismus не був пустою забаганкою або хвилевим невдоволенням робітників, лише квестією викликаною поважними причинами, над котрих усуненем варто було, ба треба було, тогді застановити ся. І коли би було англійське правительство то в пору зробило, було би нині було не без заслуги і було дало почин до нормального розвою квестії соціальної і в инших державах. Тим чином кривджені визиском через капіталістів робітники були би наглядно пересвідчили ся, що правительство має дійсно на оці добро своїх підданих та не істнує лише для сильних міра сего. Тим часом так не стало ся.

Перше прошенє робітників не о ласку, а о справедливість і правну поміч, брутално відкинено.

І тому викликано дальший розвій духа революційного. Три дні пізнійше по відкиненю сеї петиції (пише Др. Meffert в своїм ділі „Arbeiterfrage und Socialismus,“ стор. 40) в Birmingham діяли ся нечувані сцени, котрих жертвою пожару впало 30 домів. Правительство здавило справді розрухи і в спілці з буржуазією затирило руки над світлою після їх стилю побідою, однак на мало бути з чого вдоволеним, бо блудно думало і постунало. Місто справедливим жаданям робітників в законодатній дорозі чим скорше заобігчи, поставило справу на вістрю багнета забувши, що панувати на багнетах є річню і нерозсудною, а заразом і небезпечною.

Тимчасом організація робітників поступала наперед так, що р. 1842 передали парламентови другу свою петицію з окол 3.800,000 підписами. Коли і сю парламент відкинув, розпочав ся загальний штрайк, котрий не тревав довго. Все таки був він школою для робітників на будуче, а для мудрого правительства повинен був бути поважним memento і терміном, від котрого повинно було визискуваних взяти в правну опіку. Сего і тепер не вчинено.

Правительство отже задивляло ся доси на справу робітничу негатиивно. Цікаво би знати, як заховувала ся зглядом неї Церков епіскопальна і єї духовенство.

Церков епіскопальна в повнім значеню того слова була тогді ніс я засад строного лібералізму причепою і слугою держачи

А понеже держава головну підпорумала в пануючих тогді класах, то-ж і церков епіскоп: і єї клир з малими виїмками, котрі зрозумівши своє положенє переходили на лоно Церкви католич., був інституцією держави і клас пануючих. Тому не диво, що рух робітничий в самім зараню зненавидів трох нерівних союзників.

Так, духовенство епіскопальне дійсно з початком руху робітничого заховувало ся пасивно. Не було се мабуть орієнтованє ся в новій ситуації перед маючою ся зачати акцією. Дух євангельський, котрий приказує заступати і боронити покривдженого живище, хоть не було і без того, щоб ліберальне правительство тут і там его не спачило. Все таки не багато часу упило, а серед духовенства епіскопального зачав ся не малий рух християнсько-соціальний. Квестія та набирає великої ваги тим, що на овиді руху робітничого зачав ся формувати соціалізм християнський, який нині, як відомо, дійшов вже до широких розмірів.

На члі христ.-соціального руху станули тогді три визначні талановиті мужі: професор моральної філософії в Cambridge Frederic Davison — Maurice, John Malcolm Ludlow і поет Charles Kingsley. Перший був геніяльним під зглядом релігійним, другий був генієм економічним, а Kingsley умів своїми бесідами одушевити як образованих, так і необразованих.

Письмом і словом голосили свої кличі. І хоть їх праця більше була ідеальною, чим практичною, все таки їм треба завдячити то, що багато осіб з вищих родин англійських зачало відносити ся до потреб робітників симпатично. І в тім лежить не мала їх заслуга, що продерли грубу сїть на умах вищих родин, котрі доси відграничали ся нею від квестії робітничої. Крім них брали живу участь над посуненєм на добру дорогу згаданої квестії Др Pusey і кардинали Manning і Newman, освідомлюючи суспільність о обовязках єї зглядом станів нижших.

о. А. Говда.

ВСЯЧИНА.

Відозва. Прошу Впр. Отців і Братів, Прч. членів священничих родин, П. Т. Панів Учителів і Пань Учительок, врешті всіх Високоповажаних Земляків, справі християнського милосердя і добродійности межи нашим народом жертвуючих ся, щоби зволили мені прислати найближше можливою почтою (акцентую се: найближше можливою почтою) вісти дотично котроїсь із понижших точок:

1. Утримуванє безінтересовне калік, головно з народу сільского, без обовязку родинного в своїх домах,
2. або також опікуванє ними поза домом.
3. Забиранє таких самих сиріт до себе на вихованє і обезпеченє їх долі,
4. або така опіка ними поза домом.

5. Вспомаганє і ратованє бідних родин по селах наших чи місточках.

6. Наука безплатна для опущених і занедбаних дітей — наука жіночих робіт: шптя, мережання, гакльованя, виробів господарских для дівчат, наука ремісла для хлопців у себе.

7. Висиланє своїм коштом таких дітей до варстатів або шкіл фахових.

8. Наука анальфабетів в домах приватних.

9. Такіж курси приготовляючі до шкіл середних.

10. Бурси селянські по місточках і селах.

11. Захоронки.

12. Наука для слуг по містах більших.

13. Шпиталі і лічниці по громадах. Лічниці народні по містах.

14. Доми для убогих.

15. Доми для старців.

16. Каси для бідних.

Розуміє ся, що ходить лишень о такі інститути, котрі повстали з ініціативи особистої чи громадної Русинів.

Треба мені конечно знати і місцевости і особи жертволюбивців (хочби для мене самого) як і лиця, характер і число тим милосердієм обділених.

Цілю зібраня сих дат милосердия нашого народу не є величанє поодиноких наших самаритян, бо правдиві чоловіколюбці реклями і не хочуть і не потребують, але о вияв акту милосердия душі народу руского при єго мученій доли перед таким форум, де акти харитативні иньших народів будуть належито освітлені.

Річ великої ваги. Час строго обмірений наглить. Прошу тому, прошу дуже о надісланє мені тих конечних вістий найближше можливою почтою.

о. Д. Танячевич

в Закомарю, п. Ожидів.

До питання про нашу організацию.¹⁾ Много днесь пише ся по наших часописях і видавництвах о організації гал. руского духовенства. Я переконаний, що вже дещо робить ся в тім згляді. беру до рук статут духовно-релігійного „Товариства св. Ап. Павла“ з року 1891 і читаю на стороні 2 ті слова: „Крайна отже пора нам стати сильно сполученою фалангою, ідучи за голосом великого Апостола: „Прійміте вся оружія Божія, да возможете противити ся вь день лютъ... Надь всьми же воспріймше щитъ вьры, вь немже возможете вся стрьлі лукавого разженныя угасити; и шлемъ спасенія воспрійміте, и мечъ духовный, иже єсть глаголь Божій“. (кь Єфес). „Дорогі Брати і Служителі! Єднаймось, лучім ся, ободряючи

¹⁾ Дуже радо містимо задяя дискусії отєї уваги, хоч з ними в засаді не годимо ся. Ми є гадки, що товариство св. Ап. Павла через деякі основні точки свого статута нашого духовенства ніяк не зможе zorganizувати. — Ред.

друг друга! Тою скріпленою, непоборимою фалангою, тим сильним забором буде новоосноване товариство св. Ап. Павла, если всі єдинодушно вступимо в члени тогож, щоби „соль земли“ відсвіжила ся і „свѣтъ міру“ тим яснійше і примірнійше засіяв серед народа нам повіреного. Всякі стани лучать ся, кождий в своє окреме товариство, щоби тим успішнійше спомагати і розвивати свої справи і інтереса і дійсно ті асоціації причинились і починають ся до великого поступу у всіх галузях як науки так індустриї. Ми не є першими в тім згляді, бо і духовенство католицке других народів дає нам світлий примір, основуючи різні товариства релігійні, як для себе самих, так і для людей мірских. Не будьмо також і ми послідними. На славу Господа Бога нашого і для ширеня царства Ёго основали ми Товариство великого Апостола, щоби взаімно вспомагати ся в тяжкім нашім званю і труді в винограді Христовім, щоби загрівати друг друга в ревности душпастирскій, щоби оживити і загріти духом св. ревности улюблений наш нарід“. Ото маємо суть, ядро, найважнійше завдане організації нашого духовенства. Тут не можна бути двох гадок. Дальше читаємо на стор. 3.: „Обновляти ся вам духом ума вашого“ — „се упімнене великого Апостола най буде девізою нового товариства від давна пожаданого, прибравшого собі імя найбільшого подвижника і ревнителя в уряді апостольскім, — товариства, поставившого собі за першу ціль сконсолідоване сил духовних т. є.: скріплене духа між сьвящениками, обновлене духовного благоговія сьвященичого і ревности душпастирскої“. Чи не обнимає товариство св. Ап. Павла, тою що лише виложеною програмою, нашого внішного, а еще більше внутреного житя? Чи нове яке товариство буде мати ліпшу програму? Може бути еще кілька нових товариств заснованих, але не доконче буде тим самим переведена вже організація гал. руского духовенства. Тут розходить ся о спосіб переведеня, о середства, яких буде уживати ся до переведеня такої організації. Я маю перед собою статут товариства еще з року 1891. Там на стороні 4 суть подані §. 2. стредства до тої ціли. Єсть їх шість, з котрих однак два послідні т. є. д.) вспомаганє убогих церквий і е) закладанє хорів і т. д.... можуть відпасти, а на їх місце мусять бути ухвалені інші, котрі би дали можливість головному віділови товариства перевести свою програму не лише між духовенством всіх диєцезий наших, але також між духовенством в кождім деканаті. Нам іде о організацію цілого нашого духовенства. Та се вже річ найблизших загальних зборів товариства.

Йосиф Бабій
парох.

Клопоти з канонічним правом. Жадна галузь з богословских наук не є так прикра, нудна, ну і трудна при науці — як ка-

нонічне право, розумієсь для слабших таланів. Наслідки отсеї „непопулярности“ канонічного права бувають великі, для одних корисні, для других шкідливі. Ось два приміри: Одна львівська власть приймила в свій табір чужого дезертера на підставі устного зізнання самогож дезертера і свідощтва хрещеня цілком иньшого чоловіка, подібного лиш назвиска, якого той дезертер подав яко свого природного батька. Яснійше: Жив собі у Львові чоловік неправого ложа, по нашому охрещений, назвім его Козаком. Сему Козакови захотіло ся бути Поляком. Добув він десь метрику хрещеня якогось иньшого, старшого чоловіка, латинника, назвім его Кожакком, і з сею метрикою іде до латинської найвисшої власти і каже їй, що сей Кожак є его природним батьком. І се вистарчило. Без дальших доходжень, хто се той Кожак, без вислухання его, без провірення, чи сей Кожак був му-мем Козака матери, чи Кожак а Козак є те саме — наш Козак став польским Кожакком і то в якнайкоротшій дорозі. — А ось і другий примір. В однім місті поставлено поважним руским товариством на гробі (на цмнтарі одного заслуженого патріота срашний „схизматицкый“ трераменний хрест. Зараз доніс об сїм латинський пробоц своїй власти, а та звітривши небезпеченство, яке може грозити від трех хрестних „схизматицких“ рамен цілій католицкій Церкві, внесла на пароха згаданого міста жалобу до его власти, не памятаючи, що в с ю ди по містах паном цмнтаря є парох, а громада, отже що парох не має права нікому закаувати ставити по таких цмнтарях не то „схизматицких“ трераменних хрестів, а навіть, як би собі то сего бажав, а має право бажати, й чотири раменних хрестів.

Віче львівських Русинів в справі загального, безпосередного і тайного права голосованя відбуло ся д. 22. вересня с. р. в сали „Народного Дома“ при незвичайно великім здвизі народа. Всі резолюції дотично домаганя повисшого права, як не менше також резолюцію в справі Wawel-у прийняли зібрані одноголосно. Подібного рода віче є знаменним фактом. Звичайно за домаганями, які мають метою добро чи поліпшене положеня угнетених, робучих мас, стоять у нас головмю соціал демократи і через те цілком справедливо уходять перед пролетариятом за одиноких его приятелів. Так бачимо у Поляків, що тільки соціал демократи та по части і людовці дбають про ту послїдну клясу. Тимчасом у нас за домаганем, яке уважають соціалісти своєю виключною власностию, станув, можна сказати, цілий руский народ, спеціяльно національно-демократична партія, до якої належать майже всі святиченики так зв. народовці. Через те урвалося нашим соціалістам дуже багато.

При всяких замовленнях просимо все покликуватись на інсертати „Ниви“.

Видає і за редакцію відповідає Ярослав Левицкий.

З друкарні Народової (Манецких), Львів.

рузкими ультрамонтанами. Белетристика, популярні видавництва, брошури і брошурки суть переповнені засадами впрост ворожими вірі і моральности. Одні поодинокі, а другі вязнуть ся навіть в спілку, щоби лишень мерзкими видавництвами деморалізувати суспільність. Інтелігенція наша, хотій тримає ся церкви, однак ту і там стероризована одиницями безбожними, захоуєсь пасивно супротив тих хоробливих і убійчих напрямів, а не видно хотійби малого гуртка людей активно протестуючих і вже не кажу з геройством, але бодай із звичайним посьвяченням людських сил працюючих для правдивої ідеї Христової. Єще гірше стоїть справа з масами простого люду, котрий прибитий лихоліттями і проживаючий від віків в рабстві і неволи, не мав спроможности отримати наскрізь християнського вихованя і образованя, уляг пристрастям і блудам і через те не чує в собі сили відпорної против теперішних филь бруду і мерзости деморалізації.

До того сумного і небезпечного лиха долучилась єще внутрішня борба, котра много з'абсорбувала енергії і здорових сил з нашої сторони єї посьвячених. Борба тая відбувалась ненормально, бо в ній брали верх нераз низкі інстинкта і пристрасти неблагородні. Через туу неустанну борбу витворив ся нелад і темний хаос понять, гадок, напрямів і девіз, а многі люди несовісні, руководячі ся самолюбними мотивами, опанували ситуацію, виробляючи опінію публичну штучним способом після личних інтересів і почали ставити ріжні девізи і засади, котрі після потреби з дня на день змінюють. Та борба принесла майже необчислені страти, бо не подбалисьмо о важнійші справи, як о християнське освідомлене суспільности в всіх напрамах, о добро економічне і просвітне.

Насупротив тої застрашаючої ситуації знайшло ся наше свьященство заскочене і майже безоружне. Нема у нас ані одного поважного органу духовного, котрийби боронив справи Христової¹⁾; нема популярних видавництв, котріби нарід освідомляли перед небезпеченствами²⁾. Творчість на поли літератури богословскої, апольоґетики християнскої і життя духовного або цілком в занепаді, або ледво животіє.

Межи свьященниками не видно порозумленя до організації і спільної акції против згубного лиха. На інтелігенцію тратимо вплив, а супротив руху деструктивного в масах люду майже безсильні. Перед нами готова утворитись пропасть, з котрої відворот може статись дуже трудний і тяжкий, а може, а може і неможливий!

Приглядаючи ся і розважуючи так поважні небезпеченства в суспільности, як і прикре положенє свьященства, не хочу і не

¹⁾ і ²⁾ І такий орган і такі видавництва у нас є (Видавництво Товариства св. Ап. Павла), але аби одно і друге було „поважним“ і хосенним і дійсно жило, а не животіло, на се треба конечно попертя і помочи загалу. Тимчасом нажал сего попертя і помочи нїзвідки, а навіть з боку тих, на яких найбільше по лада но надій і які повинні би се зробити, зазнає ся цілковитої байдужности... — Р е д.

можу всієї вини скидати на саме св'ященство. Ту треба шукати дальших причин в ріжних обставинах, серед котрих розвивалась історія християнства і стану св'ященичого в нашім народі.

Нарід руский не мав в своїй історії доби правдивого розцвіту життя релігійного, а християнізм у нас був майже всегда лишень поверховний. У нас ніколи не було фази, в котрійби освідомлене релігійне перейшло наскрізь єство народу, котреби всякля аж до найнижших верств простого люду, котреби збудило в душі народу ясний жар і красні пориви до подвигів в реалізованю правд царства Христового, так в житю приватнім, як і публичнім. Близь коли блиснули яснійші хвилі життя релігійного, то сейчас надходили чорні хмари нещасних лихоліть, котрі подібно як градова туча все прибивали і нищили.

Духовенство руске переходило подібні тяжкі і печальні фази історичні, як і нарід руский, і тому не могло сповнити своєї місії апостольскої. Вправді було у нас чисельне монашество, але оно не могло принести того хісна, який отримали інші народи від монашества свого, бо монахи жили поза суспільністю. Біле духовенство через довгі часи рекрутовало ся з людей необразованих, було в пониженю і не мало спромоги набрати сили Христової і розвинути своєї діяльності св'ященичої. Також антагонізм, який витворив ся з часом межи білим а чорним духовенством, не мало поглотив енергії і сили. Рівнож візантинізм і сервілізм, який прийшов на Русь враз з вірою християнскою з Царгороду, много зашкодив розвоєви християнства, бо був спосібний до витвореня радше восточного цареслава, ніж правдивого культу релігійного. В останніх часах отримуємо вправді образоване богословске на університетах, але більше лексикальне, котре в случаю еще недостачі пильности з нашої сторони не вистарчає зовсім до обнятя всієї області студії богословскої. Розумієсь, если не осяглисьмо широкого образованя богословского для ума, тим менше ми отримали образованя духа і серця в семинарах духовних, так що правила життя духовного і аскези християнскої, суть нам незнані, або дивними а нераз і сьмішними видають ся. З недостачі отже образованя релігійного ума і серця, ми не знаємо того способу, секрету і сприту працювати над душами людськими. В проповідях комунали і „многоглаголанія“, в сповідях вірних недостача проводу духовного, в сьніві церковнім криклива дикість, в обряді несмак і хаотична ріжнородність, а в многих церквах неестетичність, бруди і запустіне, що все радше відтучує вірних, ніж притягає.

Після тих понять і поглядів на Христові справи, якісьмо отримали в образованю богословскім і релігійнім, не могла витворитись і инша практика душпастирска, як лишень механічна і холодна, а ціла діяльність св'ященича без ширшої акції і високої ініціативи. Нам не відкрито тої широкої, духом людским необнятої області, на котрій Христос розложив свої красні, високі ідеали і св'яті апостольскі труди, котрі пліняли і пліня

ють серце і душу великих мужів у других народів. Нам не показано чудного небосклону Церкви Христової, на котрім ясніють сильним блиском красні зьвізди сьвятих душ Христових, котрі в житю своїм туземнім реалізували в ділах своїх правди Христові, котрі суть неначе дороговказом для всіх подорожуючих по тій землі до вітчизни небесної і котрі суть заохотою до витревалой борби під хоругвою Христовою. Ми спромогли ся що найбільше на акцію обрядовщини, але і тая була без наслідку, бо єї репрезентанти і подвижники не оказали тої свідомої і живої віри, якою наповнені були ті сьвяті Отці, котрі той сьвятий і красний обряд уложили і нам передали.

Ціла економія Христова сталась для нас або незрозуміла, або і дивна, бо засад Христових не мож було якось погодити з нашою практикою в житю приватнім і публичнім. Ми не виділи Христа близько себе, ми не відчували єго присутности, ми не дотикались єго нашими руками, а задоволені булисьмо, если як найменше говорено в присутности нашій о Христі і єго справах.

Подібной судьби як Христос, дізнала і єго церква, котра почала уявляти ся в очах многих яко інституція пережита, мертва і холодна, так що з Церкви Христової, з тої живої і непобідимої кріпости божой на скалі основаної почало оставати заледви понятє „церковщини“ без житя і тепла духовного. Такий погляд витворив ся і доси єще остає передовсім у переважній часті нашої інтелігенції, котра після „людий церковних“ осудила і саму Церков Христову і через те не чуючи до неї симпатії і не видячи в ній заінтересованя, мимоволі звертає свою діяльність на інші дороги, нераз навіть небезпечні для всеї суспільности; в той спосіб через „церковного чоловіка“ мусить сама Церков Христова страдати і поносити втрату на своїм значеню і впливі.

* * *

Ото коротка гєнеза так нещастя в нашій суспільности, як і немочи стаду сьвященничого. Суспільність наша не підготована і непересякнена наскрізь принципами живого християнства, як губка почала всякати в себе шкідливі і деструктивні елемента.

Сьвященство знов не маючи ніколи спосібности набрати сильного духа апостольского, не лишень не могло вляти животной сили Христової в суспільність, але кромі сєго заскочене із всіх боків струями негативного руху не зуміло успішно противділати, не мало сили і сприту ситуацію опанувати і на торі християнські впровадити; противно декотрі дались по часті навіть пірвати тому шкідливому рухови і если зовсім не улягли то бодай перенялись засадами звихненими і нездоровими для житя душевного. Декотрі незрячі в добродушности своій хотіли навіть погодити напрями ворожі з принципами релігійними і з того витворив ся якийсь дивний, штучний і сьмшний зарозом церковно-сьвітський лібералізм, а многі знов зовсім ізольовали ся від всякого житя суспільного і були на все обоятні.

Через ізольоване отже і пасивне заховане одних, через неміч або недостачу тактовного і свідомого противділання других навіть не стямилисьмо ся, як філі зловіщого потопу із всіх сторін нас отруїли і майже необчислені страти для нас принесли. Дух світа, дух ворожий обняв ціле наше житє, втиснув ся до наших домів, а навіть до наших душ. Звідси лишень можна зрозуміти, чому на столах наших світлиць красують ся різні книжки світські, нераз неповажні, а не видно красних книг письма св., житий святих і книг релігійних. В многих домах із скрупулятностю перестерігають ся світські моди, звичаї і манери, а рідко можна знайти родину святиченичу, котраби спільно відмовляла ранні і вечірні молитви.

Не можна сказати, щоби нашому святиченству недоставало характерности, однак треба признати, що нема у нас сильно загартованих душ до борби святої, що недостає нам великих апостольських чеснот, високої жертви і посвятиченя.

Противно, если не у многих, то у некоторых самолюбство і інтерес личний стоїть висше понад добро загальне. Не уміємо оцінити ваги і сили, яка лежить в ушанованю авторитету, а через те не дивниця, що нема у нас і слїду якоїсь організації до спільної акції; через се ми також розлюзнені і розбиті на кусні. Серед таких обставин на певно можемо сказати, що загальне добро не може дивинути ся, а ми самі мусимо пошати в стан немочи і хоробливого ослабленя, так що противник готов нас не лишень нереспектувати, але навіть без труда і перемоги.

Святиченство забуло звернути увагу і постарати ся о виховане наскрізь релігійне жіноцтва в родинах святичених, котре то занедбане дає ся тепер сильно відчувати так в житю приватнім, як і в руху суспільнім. Еслиби жени і дочки святиченичі блєстїли яєними і високими чеснотами матерпї святих і дїв Христових, тогди з певностию вплив їх так в родинах святичених як і в житю суспільнім бувби великанський. Тимчасом лучає ся що многі дочки святиченичі вяжуть ся в різні кружки на се хиба, щоби поклони бити перед ворогами Христовими і датись ними провадити. Жени святиченичі нераз не можуть погодити ся із своїм становиском і призначенем, не можуть зрозуміти своїх мужів яко святичеників і апостолів і через те місто бути їм помічницями-апостолками, помножують радше їх і так тяжкі печали житєві.

Святиченство так далеко забуло ся, що навіть не постаралось і не подбало о приют для нещасливих вдів і сиріт святичених, котрі по смерти своїх мужів і отців мусять просити о ласку нераз у чужих і в гіркій недоли свій вік коротати.

В нерадивости своїй і байдужности не постаралось святиченство також о ніяку інституцію фінансову для себе самого, в котрійби в чорній годині, або на старість многі моглиби заратувати ся. Всі стани, всі класи о се подбали для себе, а ми зовсім о тім забули.

В жертволюбивості своїй, котра єсть красною чертою руского духовенства, дали ся многі надужити. Певно не можна сего зганити, що св'ященство з запопадливостію жертви збирає, як рівнож і свої заощаджені лепти радо складає на св'ятські ціли, на ріжні інституції, але чейже не можна сего похвалити, що не могло спромогчи ся на бодай одну поважну інституцію, в котрійби молодіж нашого народу виховувалась виключно під впливом Церкви і настоятелів духовних; а вже рішучо треба осудити те змаганє, котре в послідних часах зачалось проявляти, а іменно, щоби і ті інституції, котрим дала почин Церков і котрі єї коштом двинулись, еманципувати з під власти духовної.

З пристрастною манією збираємо складки на св'ятські ціли підчас празників, весіль, забав і при інших нагодах; навіть акафисти в церкві на ту ціль сьпіваємо, але коли я оголосив складки на церков ювілейну, котра має бути маніфестацією не лишень пересв'ідчень католицьких і чувств релігійних, але також і правдивого патріотизму християньского, то жертви пливуть скудно і пиняво⁴.

Джон Вілліам Дрепер і его Історія Боротьби Віри з Наукою.

Написав о. Ф. ЩЕПКОВИЧ.

(16. Продовженє).

Трійця в Хінах¹).

Вона заключала ся неначе в трех виразах, яких уживав філзоф Ляо-Це²) (Lao-tse) для означеня найвисшого первня. Ті

¹) Про Трійцю в Хінах подаємо коротко, позаяк Дрепер не закидає, щоби Пресв. Трійця зістала перенята з Хін. Умщуємо-же згадку за хінську Трійцю тому, бо з сего видно, які ріжницї заходять так помежи Трійцями поганьскими самими, як і ними а Трійцею християньскою, щоби ліпше мож побачити, що ворогам християнства не ходить о правду, але о напасть. Тому вишукують лиш позорів, щоби могли опр ти на них свої напасти. З того виходить велика ріжниця поглядів помежи ними самими, а та ріжниця поглядів єсть найліпшим доказом ширеної ними неправди. З тої самої причини наведемо і Трійцю індійську.

Вправді були і помежи католиками такі, що для оборони християнства хотіли видіти всюди по троха образ Трійці християньскої, хотячи через то доказати істнованє первісної обяви. До тих мнимих оборонців належали між иншими Амійо (O. Amyot) і Авель Реміза (Remusat). Що вони ошибали ся, видно з слідуячого: Після їх твердження, повинна бути Трійця хінська, індійська та єгипетська прообразом (adumbratio) Пресв. Трійці. Вже та обставина що Трійця хінська ріжнить ся від Трійці індійскої, а обі знова ріжнять єя від Трійці християньскої доказує, що обі попередні не можуть бути прообразом тої послідної. Бо прообраз єсть нічим иншим, як лиш образом або відбиткою якоїсь річи; образ отже повинен бути подібний до річи, котру представляє. Но як ми виділи з повисшого, Трійця хінська не єсть зовсім подібна до Трійці християньскої а то саме побачимо при Трійці індійскої. Всім Трійцям єсть хиба спільне число: три. Но ми знаємо з щоденного житя, що саме число ані річи не зміняє, ані до подібности річий не причинає ся.

²) Ляо-Це (достойний учитель) мав уродити єя около р. 604 пер. Хр. В р¹ 666 по рожд. Хр. зістав канонізований через цїсаря Као-цонг (Kao-tsong) і від

три вирази ужиті в Тао-те-кінг розд. XIV. суть слідуєчі: І-Гі-Вей (I-Hi-Wei). Були такі, що навіть думали, що сі вирази не суть походження хінського, але що суть грема складами імени Бога жидів „Єговаг“. Вправді вонс би не було нічого дивного, если би було дійсно так, бо Хінці брали обильно понятя релігійні з заходу до твореня своїх мітів, як се виказав льондонський хінольог Терріян де Лякупрі (Terrien de Lacouperie, однак не тяжко виказати, що подібні звуки, які приходять в виразі Єговаг, а в виразах І-Гі-Вей не мають нічого спільного і що в слід за тим тверджене, будьтоби хінські звуки походять від єврейського Єговаг, єсть безпідставне. Бо „Єговаг“ єсть одним виразом, І-Гі-Вей суть трема виразами. Також і значеня виразу Єговаг а виразів І-Гі-Вей єсть цілком ріжне. Бо Єговаг служить до означеня найвисшого Єства і відповідає словам, якими Бог означив Своє Єство на горі Хорив перед Мойсеєм: „Азь єсмь иже єсмь“ т. є. латиньському „Eus a se“. Іншими словами зазначив Бог, що єсть тим, котрий від нікого не походить, або що єсть єством независимим від жадного єства; ба насупротив, що всі єства походять від Него. — Хінські же вирази І-Гі-Вей не суть склади одного і того самого виразу, але суть трема виразами, що мають для себе кождий окреме значіне. І так: І — означає се, що єсть невидимим, хотий ми на него дивимось, або: „незложеність“. Гі означає се, що єсть нечутке, хотий єго чує ся, або: „надзмисловість“. А Вей — означає се, що не може бути діткненим, хотий єго дотикає ся, т. є. се, що служить для означеня „безконечної ніжности“¹⁾. Як з сего видно, то сі вирази не служать для означеня Найвисшого Єства, як приміром жидівске „Єговаг“, а тим менше для означеня осіб Трійці християньскої, але для означеня прикмет якогось блисше незначеного принципу, котрий єсть початком всіх річий. Помежи виразом жидівским Єговаг, а виразами хінськими І-Гі-Вей заходить отже така ріжниця, яка заходить помежи євциником а приложником, помежи єством, а прикметами єства. Тож можна справді дивною назвати думку тих, що хотять випровадити по-

того часу почитаний яко бог. Впрочім знаємо дуже мало з єго житя. (Schanz. Apologie des Christenthums T. II. стор. 136).

¹⁾ Wir brauchen uns aber nicht mit allgemeinen Reflexionen zu begnügen. Denn es ist neuestens wieder von Sprachkennern nachgewiesen worden, dass im Tao te-King weder von Jahre noch von der Trinität die Rede ist. Die betreffende, einzige Stelle sagt von Tao, dem ersten Prinzip aller Dinge, welches in sich selbst ist, ohne Namen, weil es nicht durch den Geist noch durch die Sinne erreicht werden kann: Dasselbe ansehend, sieht man es nicht; es nennt sich deshalb das Unbegreifliche: i. Ihr höret es und verstehtet es nicht; deshalb heisst es das den Sinnen Unzugängliche: hi. Ihr wollet es berühren und erreichet es nicht; deshalb heisst es das unendlich Feine: wei. Es gibt also gar keinen Namen I-hi-wei — Jehovah, sondern drei Worte i, hi, wei, und so erklären es auch die Commentatoren. Diese drei Worte bezeichnen aber auch keine Personen (гл. Schanz-Apologie des Christenthums T. II. стор. 140 після: Harlez: Science cath. 1889, Avril, p. 273 ss. з покликом на розправу бельгійскої акад. 1884: Religions de la Chine p. 7 s. Romy: Rev. de l'hist. de rel. 1890 II, 162 ss. Bähr: Symbolik I (2. Aufl., Heidelberg 1874) 312 — Пор. також: Słownik apologetyczny Wiary katolickiej T. III. стор. 686.

ходжене виразів хінських І-Гі-Вей від єврейського „Бговаг“; но еще дивнішою єсть гадка тих, що хотять видіти в хінських звуках висіче наведених особи Трійці християнської.

Понеже Трійця хінська єсть лише частиною релігії хінської, то мусимо в порядку річи заняти ся і цілою релігією хінською, а то раз тому, що єсть то зглядно найдавніша знана релігія; по друге тому, що Дрепер закинув був християнству, що воно не єсть найстаршою релігією, але що суть від него о много старші і о много шановніші, до котрих, після мене, належалоби безперечно зачислити хінську, а по трете тому, що він говорячи о релігіях, не робить помежи ними ріжниць, але здає ся всі ставити на рівні. Коли-ж наведе ся всі релігії, то буде можна побачити, як несправедливо поступає Дрепер з християнством, ставлячи єго на рівні з иншими релігіями, а дальше покаже ся, чи суть від релігії Христової инші релігії старші та шановніші. В тій ціли було повисше сказано о релігії хінській, що єсть она „з г л я д н о“ найдавнішою або найстаршою знаною релігією, бо в дійсности найдавнішою релігією єсть релігія християнська, вправді не що до імени, але що до річи. Бо віра християнська єсть усвершенем і неначе продовженем віри жидівської, котра з своєї стороны переходувала обітницю дану Богом упавшому роду людському в раю вглядом приходу Спасителя. Спаситель рода людского єсть отже осередком, около котрого обертає ся так віра жидівська, як і віра християнська. Помежи одною а другою вірою заходить лиш та ріжниця, що віра жидівська відносить ся до Спасителя, що має доперва прийти, віра-же Християнська показує, що той очікуваний Спаситель світла вже прийшов. Тамта отже показує на обітницю, котра має сповнити ся, послідна голосить вже ту щасливу вість, що ся обітниця вже сповнила ся, отже що Спаситель прийшов. Понеже одна і друга плекає ту саму обітницю, дану в самім початку істнованя людий по їх паденю, тому і релігія християнська єсть через віру жидівську посередно вірою в Спасителя даною в раю, отже в дійсности найстаршою вірою, старшою чим хінська, котра тої райської обітници про Спасителя не знає.

У Хінців належить перед усім рзріжнити три релігії. Перша губить ся в замерклій старині і з неї удержали ся лиш деякі части; друга походить від Конфуция, а трета від Ляо-це. Обох послідних не можна однак уважати яко заложителів нових релігій, але радше яко реформаторів старої. Длятого уважають звичайно Конфуция яко відновителя давної релігії. Конфуциянізму придержують ся просвічені і учені; низші верстви тримають ся віри буддаїстичної, впровадженої до Хін по часах Конфуциянізму.

Якою була первісна релігія Хінців, чи однобожна чи многобожна, годі видати рішучий суд задля недостачі певних документів. Длятого учені поділили ся на більше таборів з відмінними думками. І так декотрі новійші учені припускають, що хінська релігія почала ся від савеїзму (Дельф) або взагалі в почитаня сил природи (Фабер), опираючись на тім, що не

з цілою своєю прикрасою відгравало у Хінців велику ролю. Побіч почитання звірят і звїзд розвинулось почитанє природи в формі дуалїзму, а то: первня мужеского, чинного, ясного і первня женського нечинного, темного. Почитано рівнож: землю і металъ, дерево, огонь і воду. Старі тоті понятя стаповлять підставу Таоїзму (Фабер). Цікавим єсть почитанє Хінцями „великого смока“. Ёго призивали о поміч особливо тогди, коли була велика посуха. В тій цілі устроювали процесїї і публичні молитви; по коли се не помагало і дощ таки не падав, тогди молитви перемїняли ся в проклятя і злорічєня, при чім дерто на кусні смока зробленото з паперу. Інші знова, як приміром Ревіль (Réville) думають, що почитанє духів дало початок шаманїзму т. є. виключному почитаню духів з напрямом фети стичним¹⁾.

Інші знова, як Гарлез, Лерге і другі боронять первісного монотеїзму, а опирають свої твердженя на старих хінських книжках, котрі стару хінську релїгїю замикають в отсих словах: „Старі предки приносили жертви богови Шанг-ті і почитали своїх предків“.

Підставу релїгїї Хінців становила віра в одного Бґа найвисшого, віра в духів особливо добрих (шін), а то небесних, земних і людских (т. є. предків). Видно з того, що Хінці вірили в загробове житє, в безсмертність душі і в нагороду та кару, яка чоловіка чекає за гробом після того, чи жив добре чи зле на сьвітї. Дятого кривду виряджувано давній релїгїї хінській, відмовляючи їй віри в безсмертність душі. При тїм належить завважати, що почитанє предків було у Хінців дуже розширене.

До складаня жертв не мали Хінці осібного стану священничого; до того уживано цісарских урядників, котрі сповняли той обовязок в імени цісаря. Велику жертву для Шанг-ті'а міг складати сам цісар, котрий ту власть собі задержав. До жертв уживано звірят, овочів кадила. Вираз Шанг-ті служить до означєня імени Бога і тому Ренан ошибав ся думаючи, що Бог в хінськїм язичї не має такого імени. Бога називано найвисшим паном, понеже Шанг значить найвисший (summus), а ті — пан, цар, король (Dominus). Тим то пояснює ся, що деякі думали, що Шанг-ті служить до означєня померших попередників цісаря, котрих називали синами неба (Тїен-це — (Tien-tse). Бог той обявляв свою волю через дощ, тепло, горячо, зимно, вітер і т. п. отже через сили природи.

Вираз Шанг-ті міняє ся часто з виразом тїен (небо). З того деякі вносять, що під Шанг-ті не належить розуміти особового Бога, але матерїальне небо; бо після цісарского лексикона єсть Тїен „Реликим і Одиноким“ котрий перебуває в горі і порядкує всьо на землі. Небо (Тїен) означає також провидїне. Небо карає і нагороджує, упокоряє і благословить. Оно дає пізнати свою волю через голос наро а після принципу: „Vox populi, vox Dei“.

¹⁾ Гл Schanz-Apologie des Christenthums T. II. стор. 130—131.

Що тверджене се годї прийняти за правдиве, показує історія Хінців. Так оповідає історик з IX. столїтя перед рїздвом Христовим, що за панованя короля Хао-Гао зайшов случай великого значїня для історїї релїгїйної. Іменно девять війскових далеких провінцій впровадило до краю магію. Переходили вони цілий край і показували застрашаючі явища і змушували на рїд до складаня їм жертв, відводячи тим способом людий від почитаня найвисшого пана (Шанг-ті).

Щоби то надужите усунути і викоренити зло, яке через то закоренило ся, поручив наслідник Хао-Гао'а, Кен-Мінг'ови, свому підчиненому і свому синові, котрому до ради додав одного з мудрцїв, щоби спровадили заблудших на дорогу здорової науки і відвели від складаня жертв магічним явищам. Тогди Кен-Мінг' заборонив під карою смерти складати кому иншому жертви як Шанг-ті'ови, а щоби скінчити скорше з суевїрем поставив, що на будучність не смїє ніхто складати жертви Найвисшому Пану неба і землі окрім цїсаря. Послїдні вирази „Найвисшому Пану неба і землі“ мусимо підчеркнути, бо вони промовляють виразно против тих, що думають, будьтоби Хінці почитали небо материяльне; бо если би було так справдї, тогди додані слова „Найвисшому пану“ були би не тїлько непотрїбні, але їх ужите не мало би найменшого змисла.

Повисше оповідане відносить ся вправдї до часїв перед панованем цїсаря Яо (Уао, котрого пановане описує доперва докладно Конфуцій; однак годить ся воно в новїї з віренями, котрї Конфуцій приписує Яови і его наслідникам.

Правда, що в книгах званих Ши-Кінг', що становлять підставу народних пісний, званих Шу-Кінг'-ами, в котрих находить ся згадка о віренях релїгїйних тогдїшних часїв, попр. вираз „Шанг-ті“ (Chang ti — найвисший пан) приходить рівнож часто вираз „Тїем“ (ти-бо), однак єсть то синонім Шанг-ті'а, котрого можна ужити і в найчистїїшїм монотеїзмі. Так і в християнствї каже ся нераз: Небо благословить єму, хотяй ніхто не розуміє то в сей спосіб, будьто небо материяльне могло комусь благословити. Вже сам спосіб, в якїй Шу-Кінг'и представляють смерть, а іменно вирази „встунив до гори“ і „зїйшов на долину“, що навіть після хїнських товмачїв означає, що дух помершого пїйшов до неба, а тїло его пїйшло до землі, показує, що вони розрїзняли небо материяльне, яке видить ся над головою, від неба, місця вічної щасливости, в котрїм душі оглядають найвисшого пана (Chang-ti).

(Дальше буде).

Замітки двох російських професорів духовної

Академії про наші церковні відносини.

Ч. П. *Свяц. Титова*: Русское духовенство въ Галиціи.

(18. Продовженє).

Невідрадні обставини. Проф. Титов, наче сам вказуючи на обставини, які кличуть руске духовенство до організації, розвиває у посліднім уступі про наше свящєнство (ст. 91) терен єго пастирської діяльности і гаразди, серед яких єму судило ся працювати.

„Крімє сильного розповсюдненя серед народу невіря або індиферентизма в вірі та партійности серед самого духовенства, до числа невідрадних відносин пастирської діяльности гал.-рус. дух. треба зачислити: пригнобленє, або в крайнім случаю, пониженє положенє грецько-католицького обряду в Галичині, неправильний устрій релігійно-морального вихованя рускої молодежи в школі і малочисельність свящєників, у порівнаню з загалом руського народа в Галичині, а з окрема з числом гр.-кат. душ поодиноких парохій.

„Пригнобленє, або в крайній мірі пониженє положенє гр.-кат. обряду в Галичині з особливою яркістю виражає ся в нехтуючєм обходженю ся місцевої власти, а навіть низшої адміністрації, яка в Галичині переважно польська, з рускими святами і церковними торжєствами. В Галичині дуже часто практикує ся і тепер таке відношенє до рускої гр.-кат. церкви і єї обряду, яке бувало в давнину в Польщі. Дуже часто буває так, що представителі місцевої адміністрації, розуміє ся Поляки, назначають ріжні зібраня руских селян по селах і міщан по містах, або покликають їх до переслуханя судового, або переводять стяганя повинностей — в найбільші рускі празники і притім саме в пору призначену для відправи богослужєня. Послїдними часами, під впливом загального зможєня польської господарки в Галичині, случаї подібного зневажливого обходженя з рускими святами і взагалі з релігійно-моральними вимогами і питаннями руського народа стали ся особливо частими.

„Але найсумнійше є то, що в нехтуючєм обходженю з рускими празниками і взагалі з релігійними і церковними обичаями гал.-рус. народа винувате навіть само руске духовенство, особливо молоде і іменно українофільської на пряму. В часописях нам приходило ся читати жалоби самих Русинів на то, що духовенство українофільської партії неуважливо відносить ся до церковних празників і уставів, назначаючи прим. прогульки і вечерниці з танцями в часі поста, або на переродні празників.¹⁾

¹⁾ Дуже сумно було би, наколи би сей закид основував ся на фактах. Але навіть на сей случай, коли би згадана допись подавала правдиве приключенє і вір-

„Ще більшє добрий пастирський вплив руского духовенства на своїх парохіян, а особливо на молоде покоління, обезсилює в високім степені ненормальний стан річи з релігійно-моральним вихованєм рускої молодежи в шкслі. То положенє до сего степеня сумне, що ледви чи де-небудь в другій стороні і з другим народом щось подібного практикує ся.

„Передовсім, далеко не в кожній низшій школі, часто складаючій ся переважно з руских дітей, є руский священик — законоучитель, так званий катихит. Таким чином рускі греко-католики вже з дитинних літ віддаляють ся від свого пастиря і поступенно привикають до латинського ксьондза...

„Справа релігійно-морального вихованя руских дітей в середних школах — гімназиях стоїть єще гірше (ст. 94). І тут, як і в низших школах нераз буває, що рускі гімназиясти лишают ся без свого катихита і слухають науки Закона Божого разом з католицькими товаришами у латинського ксьондза. Але навіть і там, де є руский катихит, справа стоїть дуже неправильно, що зависить по часті від загальної норми науки закона Божого в середній школі, а по часті і то головно, від пониженого положеня руских катихитів у тій школі“.

Неправильність гімназияльного вихованя проф. Титов тим ілюструє, що по словам одного визначного галицького публіциста молодець, який кінчить гімназию, навіть тільки не знає з християнської науки, що дитина, скінчивши сельську школу: бо-ж навіть і самі кандидати духовної семинарії доперва перед т. зв. елекцією вчать ся молитов і правд віри... Що правда, свящ. Титов далекий від сего, щоби катихитів гімназияльних уважати за головних або одиноких виновників упадку віри і моральности серед молодежи. Само, каже, положенє катехитів є незносиме серед рівнодушних або просто стаючих на заваді свіцких учителів; дальше навіть сама наука віри яко предмет науки гімназияльної буває через молодіж ддятого легковажена, що вона не є предметом іспита зрілости; хотий з другої сторони не перечить, що „є без сумніву і такі катехити, які більше або менше рівнодушно відносять ся до виповненя своїх законоучительських обовязків“ (ст. 96). Через все то, — свящ. Титов додає — і нинішний Високо Прєсвящєний Митрополит кладе таку велику вагу на науку віри в низших і середних школах, коли у своїм посланію домагає ся доброї катихизації дітей і докладних звітів про стан учачої ся молодежи.

Наконець свящ. Титов згадує єще про одну з найтяжших обставин пастирської діяльности духовенства, іменно про єго малочисельність у порівнаню з загальним числом цілого руского народа в Галичині. На 3,103.410 руских душ є всіх священиків разом з монахами лишень 2.423.

но єго представляла, навіть єще тоді годі ширшу громаду винуватити за промахи одиниць. Однак згадані случаї суть так дуже неймовірні, що годі не сумнівати ся о їх правдивости. Наші часописи, чи там їх дописувателі, любуют ся звичайно у „файерверках“.

„В виду особливого, виїмкового положення духовенства серед галицько-руського народу, де священик являє ся не лиш пастирем, але і учителем, дорадником і провідником свого народу, опікуном его вдів і сиріт, посередником межи власттю а руским народом, таке число руских священиків в Галичині показує ся безусловно недостаточним. Галицько-руське духовенство само то знає і конечно, хотяй і безуспішно, домагає ся збільшеня числа руских священиків в Галичині...“

Прикре положенє гал.-рус. священиків, в виду їх крайньої малочисельности в порівнаню до розлеглости парохій і загального числа руского населеня в Галичині збільшає ся ещє значно в виду особливого стану галицько-руських парохій, в котрих склад входить нераз кілька церков... Є прим. парохії, які мають у собі при одній матерній по дві, а навіть і по три дочерні церкви, при чім не все настоятелі таких парохій мають у себе сотрудики. Тепер ясно, як некорисно все то відбиває ся на пастирській діяльности руских священиків в Галичині. Нема сумніву, що в наслідок многочисельности парохіян, множества церков та шкіл в парохії, рускі священики в Галичині фізично не можуть бути вповні точними не лиш зглядом пастирства і катихизації, але і зглядом священослуженя“ (ст. 99).

Така зарада сему, якої самі наші священики домагають ся, іменно збільшенє числа системізованих сотрудики, чомусь не дуже промовляє нашому Авторю. „Сотрудики“, каже, „яко несамостійний і тимчасовий діяч, не може заступити справдішного пастиря, діяча самостійного і відвічального“. Дятого проф. Титов радить творенє самостійних парохій при кожній дочерній церкві — „розуміє ся на такій конечній умові, щоби правительство на рахунок т. зв. „релігійного фонду“ винагородило теперішних гал.-рус. парохів, яких матеріальні інтереси при такій реформі належно мусять потерпіти і забезпечило матеріальне положенє нових парохів...“

Легко говорити про конечну умову, про винагородженє правительством, про фонд релігійний... Коли би проф. Титов знав, з якими то великими трудностями мусять у нас бороти ся кожде поодинокє системізованє сотрудицтва і як рідко навіть таке побиванє досягає своєї цілі, чи там: як то власне тяжко приходить ся видобути щось „на рахунок т. зв. релігійного фонду“, — може бути, що задоволів би ся вже і сотрудицтвом. В тім і біда, що то справа з „фондом релігійним...“

Рускі церкви. При зображеню поля діяльности руского духовенства прийшла наконець черга і на наші храми, їх будову і устрій. Вправді трудно зрозуміти, чому Автор сей уступ про храми примістив в главі, якій дав назву: „Віле духовенство“. Однак, коли возьме ся на увагу то, що священики звичайно при будові церков є міродайними чинниками та що все таки церков можна уважати за вираженє релігійного чутя, ревности і естетичного смаку тих, що єї будують, — тоді вже не буде трудности у злуці храмів з бесідою про духовенство...

Перше, що проф. Титов замітив на наших церквах, — то їх велика різноманітність. Особливо вдарила его різниця межі міськими а сільськими церквами. Міські: переважно камінні, просторі, світлі, та доволі гарної архітектури, представляючої оригінальне змішане візантійського з західно-європейськими стилями. Зато сільські церкви, о скільки сьвящ. Титов міг бачити їх з вікон желізниць, переважно деревляні, невигадливої будови. „Ярко бе в очи мізерність і біднота уніяцких церков в порівнянню з піднимаючими ся гордо рядом з ними римско-католицькими костелами“.

Сей вид настроїв сьвящ. Титова до такого дуже невдалого заключеня: „Зразу видно“, замічає на ст. 102, „що коли в таких центрах Галицкої Русі, як Перемишль, а особливо Львів, унія стоїть еще більш-менш кріпко, то в селах вона вже цілковито подавлена католицтвом“.

Воно то трохи ризиковна річ з вікон поїзду судити про силу унії по селах... бо де-як-де, то по селах латинський обряд¹⁾ найменше має впливу на наш нарід і обряд. Тому нема ніякого оправданя говорити про поневолене унії католицтвом по селах, де наш нарід живе густою лавою — так, як і нема зовсім потреби, утиск національний толкувати утиском церковним. Во инакше, не лишень мусіло прийти до хибного заключеня, але і випало еще таке, чого Автор найменше був міг собі бажати. Мимоволі проф. Титов такої признав, що „в таких центрах Галицкої Русі, як Перемишль, а особливо Львів, унія стоїть еще більш-менш кріпко“ — очевидно прийшовши до сего переконаня на підставі личних спостережень. В сей спосіб він сам заперечив і спростував свої слова, які сказав перше на ст. 4,²⁾ що „унія, мимо свого 200-літнього істнованя в Галичині, не вепіла заустити тут особливо кріпких корінїв...“

Найгарнійші церкви наш професор бачив у Львові На першім місці межі ними ставить церков волоску. По історичнім огляді дає коротенький, але гарний єї опис (ст. 100).

„Церков і дзвінниця, збудовані з тесаного каміня в стилу renaissance, мають подостатком пілястрів і луків з доріцким підкришком (карнизом і різьбляними прикрасами. Величавий храм уквітчаний трема банями. Церков зглядно невелика, але світла і вигідна. Вона представ яє подовговатий штирокуник, що кінчить ся півокруглою апсидою. Штири тосканські коломи ділять храм повздож на три части, з котрих першу і третю покривають хрестовидно пересікаючі ся склепіня, а над середною, окінчуючою ся стрікуватими аркадами, підіймає ся баня, украшена гербами московских великих князів, польских королів і молдавских господарів. Друга баня находить ся над хорами, при вході в храм, а третя над олтарною частию. Иконостас —

¹⁾ По російському способу говореня під „католичеством“ треба в першій мірі розуміти латинство, латинський обряд і так, відай, треба брати се і в наведених словах Автора.

²⁾ Пор. „Нива“ с. р. ст. 130.

XVII в., невисокий в стилі гососо. З лівої сторони церкви, по дівру, находить ся каплиця, збудована 1672 р., украшена зверха і в нутрі оригінальними горорізьбами і загалом представляюча цінний архітектурний пам'ятник в византийськiм стилі“.

Не меншу увагу звернув на себе і катедральний храм св. Юра, збудований у половині XVIII в. митрополитами: Атанасієм і Львом Шептицьким¹.

„Особливо замітне положенє храма. Він находить ся на високій горі, пануючій над Львовом. Великий храм має вид грецького хреста, збудований в стилі гососо, будівля увінчана крайними широкими куполами, фасада украшена кінною статуєю св. великомуч. Юрія Побідоносця, а всі стовпи і пілястри — гарними ваз мь. Внутрі храм св. Юра, у відріженє від володської церкви, більше похожий на католицький костел, чим на уніятцку церкву. Престол находить ся в західній стороні, іконостаса майже нема, ікони дуже малі, майже незамітні і порозвіщувані на колюмнах, стіни храма місто ікон украшені портретами митрополитів львівських, а в правім углі церкви лишає ся велика фігура папи Пія IX., по боках храма кілька отвертих престолів, а межі ними конфесіонали (сповідальниці)“.

З інших львівських церков замітні чи старинностию, чи архітектурою: св. Онуфрія при василянськiм монастирі, св. Параскеви „з 5-ти рядовим, зовсім православним, багатим золоченим іконостасом“, св. Николая на Жовківській улиці, св. Духа в семінарії і нова міська церква. Із менших міст згадана церква св. Йоана Передтечі в Перемишлі, Богородична в Галичі і св. Венедикта в Кракові.

О скілько проф. Титов міг з друкованих відомостей судити про внутрєний устрій і окрасу більшости руских церков в Галичині, особливо-же сельських, то вони визначають ся „разачю біднотою, крайним убожеством. Се тим обьясє ся, що руске населенє Галичини, складаюче ся переважно з селян і маломіщан, дуже бідне, а послідними літами особливо обідніло“.

В правді є в Галичині окремиий „фонд будови нових і обнови старих церков“ — тов. св. Ап. Петра Автор не називає — але сей фонд довелі малий. Однак для підмоги руским церквам є еще иньша інституція.

Ризниця. „Найблизшу ціль сего симпатичного товариства“, Автор говорить на ст. 102, „становить заосмотренє галицко-руских церков в розличні предмети церковних нарядів.

„В Галичині ціла торговля згуртувала ся в руках жидів. Сі послідні були передше доставниками і всіх предметів церковних нарядів для галицко-руских церков.“²) Релігійне чувство

¹) Автор каже: „Для монахів-василян, на місци належавшій до них старинної деревляної церкви“ ст. 101. Так, місце належало до Василян, але храм був збудований не яко монастирський, але яко катедральний. Пор. Pelesz, Geschichte per Union, II. Wien 1880, ст. 673—75.

²) Не так дуже всіх, бо від давна були свої рускі фірми, прим. у Львові Димет, Спожарский і инь.

ревнителів гал.-рускої церкви від давня непокоїло ся тою ненормальною появою. До сего жидівські фірми по свому звичаю страшно визискували гал.-руські церкви і духовенство. Тоді то повсталала серед певної часті гал.-руського духовенства гадка о освободженю церков від жидівської залежності і визиску дорогою основаня товариства під іменем „Ризниці“...

„Але завдане „Ризниці“ — далеко не виключно — торгово-промислове. Се товариство є церковне і в високій степені гуманно-доброчинне. „Ризниця“ дає 40% чистого свого доходу на фонд вдів і сиріт гал.-рус. духовенства, 10% відкладає на капітал, збираний для основаня приюта — богадільні для зовсім незасібних вдів і сиріт священних, дає місця крайню убогим вдовам і сиротам священним в своїх маґазинах і робітнях, в протягу послідних літ дає річи на довг церквам і брацтвам церковним, роздала до 1.000 кор. убогим церквам і бурсам.

„У послідній хвили серед гал.-рус. духовенства, а головно серед управителів „Ризниці“ повсталала гадка, за зібраний „Ризницею“ капітал, місто проєктованого приюта для вдів і сиріт, котрі від р. 1896 мають пенсію, оснувати школу для дівчат, — доньок гал.-рус. духовенства (ст. 104). Се питане, піднесене на однім із послідних зборів „Ризниці“ на жаль викликало великий розлім серед гал.-рус. духовенства, що доси брало згідну участь в діяльності і сприяло інтересам „Ризниці“.

„Причина зайшовшого розлома впрочім лежить не в самій діяльності „Ризниці“. Ся причина корінить ся в партійній борбі, яка панує серед гал.-рус. духовенства.

„В тім річ, що ведене діл „Ризниці“ до послідного часу находило ся в руках духовенства, яке належить до старо-рускої, або народно-рускої партії. В тім самім часі одиноке на цілу Галичину дівоче наукове заведење, в яким доси могли побирати образанє, — скільки-нибудь вдоволяюче і відповідаюче потребам руского народа взагалі, а з окрема рускої церкви і духовенства в Галичині, — іменно дівочий інститут в Перемишлі перейшов недавно в руки сторонників молодорускої, або української партії, крайних сепаратистів, котрі змагають до сего, щоби всяким способом відперти від інститута не лишень духовенство народно-рускої партії, але і взагалі біле духовенство (— А притягнути чорне, чи як?... П. реф.). В виду сего серед членів і діячів „Ризниці“ повсталала симпатична гадка оснувати свій женський інститут, в яким моглиби виховувати ся доньки духовенства. Але против сего проєкта з цілою рішучістю виступили члени „Ризниці“, належачі до української партії і в своїй завязатости на своїх собратів дійшли до сего, що оголосили навіть бойкотоване „Ризниці“... Сумна картина сего бойкотованя, незвичайно ярко характеризуюча вдачу гал.-рус. духовенства, а особливо певної его часті і нині ще непокоїть всіх прихильних і розсудливих членів галицько-рускої церкви“.

Перший раз стрічає ся тут таку остру критику проф. Титова на наші відносини, себ то на українську партію серед руского духовенства. При загальнім об'єктивнім тоні, якого Автор

держить ся у цілій своїй монографії, се трохи неприємо вражає, але zarazом дає право причини такого осуду глядіти поза Автором. Ёго суд опирає ся на такім założеню, що перемиский інститут не надає ся до виховуваня дїтїй руских сьвящеників, тому вони (без огляду на партію) є приневолени заложити свою окрему школу — отже борба з таким змаганем не на місци. Тимчасом тут бачить ся основно хибне понятє про перемиский інститут (нині ліцей), отже і хибний висновок, лише на нїм опертий. В оборону сего інститута треба сказати, що він анї не переходив в руки української партії, бо він від початку стояв на тїм самїм становищи, що нині, анї не відсуває від себе білого духовенства. Сей послїдний закид мусить викликати правдиве здивованє, чому має усувати від себе духовенство інституція, яка є під покровом самого Преосвященного Епископа, а межї передовими опікунами і діячами має крилошан? Протівно, як-раз сьвященики, яких доньки становлять найбільшу часть вихованиць інститута, суть з него найбільше вдоволені, а о вихованю інституток в душі релігійнім, спеціяльно навіть в душі нашої церкви, нема найменшого сумнїву.

В виду сего і опозиція українського духовенства проти плянів „Ризниці“ набирає иньшого освїтленя... Не можна сказати, щоби борба межї клиром зза справ нецерковних була чимось добрим, але знова не можна заперечити сего, що факта мають свою логіку. Треба отже і зрозуміти ту бойкотуючу часть духовенства (бо „кождый правъ по своему“), коли воно не хоче згодити ся на обертанє плодів інституції, до якої здвигненя воно приложило спільну руку, інституції по цілям чисто церковної, — на цілі в першій мірі партійні.

Борба в „Ризниці“ і за „Ризницю“ у послїднім році вела ся, треба правду сказати, завзято. З огляду на се ліпше буде ось тут сю справу полишити на боці. Сьогочасна зловіща рсучорathia factioza каже нам, сьвященикам, шукати таких точок, які нас можуть лучити, а не ділити. Однак мусим ми самі від себе сего домагати ся, щоби, о скілько се від нас залежить, справи, чи інституції, видвигнені в імя справи церковної, удержали ся на сій вижині, а не скотили ся в русло, яким пливе злоба дня... (Далї буде).

Д-ра Франка „Поєма про сотворенє сьвіта“.

Подає

о. Др. Микола Конрад.

(11. Продовженє).

При кінци отсеї рецензії не можемо поминути деяких пре-хороших уваг, які зглядом „Поєми“ дра Франка поробив п. др.

І. Пуллой, професор університету в Празі, в своїх „Споминах про Куліша“.¹⁾

ІІ. др. Пуллой боронить перекладу св. Письма Куліша і виказує ясно і переконуючо, що переклад трох перших зачатків Мойсейової космогонії є добрий і відповідає єврейському текстови.²⁾

Попереду й ми висловили свою згоду на те, що переклад Куліша не є завжди популярний і вірний, но се, само собою розуміє ся, відносить ся не до космогонії, ані до цілости того перекладу, а тільки до деяких висловів і місць не дуже вірно переведених.³⁾

Др. Пуллой, збиваючи мудроване дра Франка про „стан перед сотворенем світа“, прехорошо виказує: „що жидівський світогляд (про сотворенє світа — К.) стоїть незрівняно више від вавилонсько-асирійского світогляду, що др. Франко пхає його в переклад Біблії, покликаючиь без всякої підстави на „новочасну науку“ про наймолодшого бога Мардука“. „Тут, мовить пр. Пуллой, свідомо піднесений протест проти того, як люди старого орієнту розуміли повстанне світа. Коли вавилонсько-асирійський світогляд вчив, що світ був Мардуком тільки упорядкований, то перва Книга Мойсея вчить, що світ був з нічого сотворений. Не всесвітний будівничий, що „застав“ готові матеріали для будови вселенної „вितворив“ з них „свою силою те, що бачимо“, а абсолютний Творець сотворив цілу вселенну з нічого! Ось що проповідує єврейска Біблія...“⁴⁾

Др. Пуллой дальше пятнує несовістність п. Фр., що в „Поємі про сотворенє світа“, призначеній для хлопів, підшиваючиь під „здобутки новочасної науки“, „бере під ноги благородні почування руского народу, його релігійне почутте...“ „єго святощі“ і тим велику кривду робить „навіть другам своїм“. Ось єго слова, якими кіньчимо нашу рецензію: „Релігійне почутте потрібне і чоловікові найбільшої науки, як вода або повітре, або скажім, як поезия віршована і невіршована, а навіть ще більше. Се може скорше зрозуміє Франко, він бо й поет! Тай сам він пише, зараз кілька стрічок дальше, що і Дарвін „зовсім не був безбожником“, що він „по свойому був чоловік глибоко релігійний“. То чи не годило-б ся і авторові поеми бути таким, або хоч шанувати релігійне почутте свого народу? Моя покійна мати була дуже релігійна, і я від серця шанував її релігійне почутте, хоч воно не таке було, як мов. Коли-б вона тепер ще жила, то хіба-б я поважив ся подавати її „науку“ п-а Франка? Ніколи! Яке-ж мав би я право, подавати

1) „Спомини про Куліша“ становлять додаток до третього нового видання цінної брошулки „Нові і перемінні зьвізди“ 1905, Відень

2) Нові і перемінні зьвізди 1905 р. ст. 108—116.

3) От прим. Куліш не вірно переложив ст. 31 гл. VIII. книги Ісуса Навина, де перекладає: „и вознесе (Ісус) тамо всеосожения...“ „і принесли вони (хто?) на ньому... і зложили...“ і т. и.

4) „Нові і перемінні зьвізди“ ст. 116.

тую науку і доплати релігійне почуття чужої матери, або батька, або чужих дітей? Може се робити тільки той, хто додумався до теорії „Rusi jako rasy, dla której świętości żadnych“ не бачить „podwalin“, той, хто довчився до підяремної „любови з пезячого обовязку!“

Франко не каже, чи треба і „глубоку релігійність Дарвіна нищити, бо треба-б йому стати на проу з Дарвіном і з науковим світом, а се небезпечний почин; можна легко осмішитись! Тому здасться, і мовчить він. Отже можемо брати за правду, якій і п. Франко не перечить, бодай не сьміє явно перечити, що і найбільшому вченому вільно бути „глубоко релігійним“. Але „по своїому“, скаже він. Добре: „по своїому“. Чому-ж не вільно „по своїому“ і попові і хлопкові? По моїй думці мають вони навіть більше на те право, як вчені люде. Бо вчений коли покидає які „попівські“ вірування, то робить се аж тоді, як вже знайшов „свої“ наукові вірування, відповідно до свого наукового знання, навіть не до цілої науки. Бо цілої науки він не знає і не може знати! Се його релігія „по своїому“, і тая релігія науки буде певно зовсім инша в такого вченого, що знає добре фізику та ще трохи математику, хемію, або астрономію, і в такого, що вивчив тільки порівнюючу філологію Макса Міллера, та знає ще й трохи латинську і грецьку мову.

А що-ж буде з маловченим „інтелігентом“ і з невченим „хлопом“, коли взяти їм релігію? Хиба досить для них кількох номерів „Громадського Голосу“, і кількох книжочок п-а Франка та легенд про святих, щоб їм і собі утворити „по своїому“ релігію? Хиба видумують вони що розумного без основного знання наук: геології, астрономії, математики, фізики, хемії і т. д.? Нічого свого вони не поставлять! Ех nihilo nihil fit! казав Нютон. В голові і в серці недоуки мусить постати тогувабогу, а що буде тоді, нехай кожний сам собі скаже“.⁵⁾

⁵⁾ „Нові і перемінні звійди“ 1905 р. ст. 101—102.

Конець.

Про відпусти взагалі та про упривилеювані престולי.

(Реферат з декан. соборчика в Романові).

Аби зрозуміти, що таке відпуст, треба перше пояснити, що є гріх та які его наслідки. Гріхом називаємо добровільне і свідоме переступлене волі Божої, а наслідки тогож такі: 1) позбавлене ласки освящаючої, любови і приязни Божої, 2) позбавлене всіх заслуг і права до неба і 3) кара вічна та кари дочасні, що їх маємо відпокутувати в сїм житю, або по смерти в чистилищи. Через кожний отже тяжкий гріх стаємо ся винними перед Богом і стягаємо на себе кару, бо хто завинив, то-

му після справедливости належить ся також кара. Кара та є подвійна, вічна і дочасна. Коли чоловік згрішить тяжко, стягає на себе кару від Бога, але коли відтак за свій гріх щиро жалує і постановляє рішучо поправу, Бог в безконечнім своїм милосерддю прощає каянникови вину гріха, а з нею також і кару вічну. Однакож не все прощає Бог грішникови з карою вічною і кару дочасну, що може бути дуже довга і тяжка, тільки що не вічна. Доказом того є приміри з св. письма як старого, так і нового завіта.

Наші прародичі Адам і Ева тяжко згрішили перед Богом і тим гріхом заслужили собі на вічне осуджене, але що своїх гріхів щиро жалували, Бог відпустив їм їх вину і кару вічну, однак кари дочасної не дарував, бо як знаємо, мусіли зносити дочасні журби, терпіня, нещастя, а вкінці мусіли умирати. Те саме пізнаємо з життя Мойсея і Арона, Давида і прочіх, яким Бог відпустив їх гріх і кару вічну, а кару дочасну мусіли відпокутувати тут на землі або по смерті в чистилищи. Господь наш Ісус Христос оказав нескінчене своє милосердие і любов устанавляючи св. тайну покаяня, даючи Церкві власть гріхи відпускати словами: „прийміть Духа сьвятого, котрим відпустите гріхи, будуть відпущені, котрим задержите, будуть задержані“. І дійсно, Церков виконуючи ту власть дану від Бога, відпускає нам всі гріхи, кілька разів по св. хрещеню згрішимо, коли тільки за наші гріхи щиро жалуємо і гідно їх висповідамо ся. Однак хоч Бог відпускає нам в св. тайні покаяня зділані гріхи т. є. вину і кару вічну, то еще лишаєсь нам кара дочасна, яку маємо відпокутувати. Щоби Бог увільнив нас від тої кари дочасної або єї уменшив, то Церков накладає звичайно на нас покуту т. є. добрі діла, як молитву, піст і милостиню, бо кожде добре діло в ласці Божій сповнене має троякий плід: заслугу, упрощене і задоситьучинене. Давнійше т. є. в перших віках християнства Церков накладала дуже тяжкі і строгі покути на каянників; так на пр. за один лише тяжкий гріх треба було нераз кілька літ відправляти покуту і то звичайно публично-всенародно. Пізнійше задля важних причин відступила Церков від тої строгости і при сповіди тепер накладає ся дуже легкі покути, але за те приходять Церков вірним в инший спосіб з помічю.

Ісус Христос не тільки в совершенній спосіб задоситьучинив Божій справедливости ціною своєї найсв. Крови за гріхи людей, але також заслужив нам багаті ласки, що становлять невичерпаний скарб, який збогатила також Пр. Діва Марія своїми заслугами. Звіснож, що Вона непорочно зачата, без найменшого личного гріха, стільки терпіла, стільки чеснот посідала, стільки добрих діл сповнила, тож годі припустити, щоби ті багаті заслуги не мали значія і вартости перед лицем Божим. Отже всі ті заслуги пішли до загального скарбу св. Церкви. Те саме треба сказати також про всі заслуги, чесноти і добрі діла св. мучеників, ісповідників, Божих угодників, праведних і сьвятих, що для себе не потребували тих заслуг, бо провадили жи-

те святе в ласці Божій. І ті заслуги пішли також до того загального скарбу, яким св. Церков має власть завідувати силою слів Ісуса Христа, сказаних до св. Петра: „І дам тобі ключі царства небесного і що звяжеш...“

І повними пригорщами черпає св. Церков з того скарбу ті обильні ласки і роздає їх вірним, котрі потребують помочи і тому по відпущеню гріхів і карі вічної в тайні покаяня, св. Церков печалива наша мати о спасенє наших душ, радаби увільнити нас також від карі дочасної або її зменшити, готова за наші довги платити із спільного скарбу. Відпущенє отже карі дочасної, що по відпущеню гріхів і карі вічної єще нам до спокуюваня лишає ся, називає ся відпустом. Се однак єще не точно определєне відпусту, бо єще заходить питанє, кілько карі дочасної відпускає нам Г. Бог. Отже тільки, кілько можна було давними церковними покутами за певний протяг часу відпокутувати. Тому коли кажемо: відпуст 50, 100, 300 днів, 7, 12, 25 літ, то розуміємо, що через той відпуст достапаємо тільки карі дочасної тут на землі або в чистилици, кілько доступили би, колиби творили покуту після давних правил покутничих на пр. через 50, 100, 300 днів 7, 12, 25 літ і т. д. І се є відпуст частний, бо не відпускає ся нам вся кара дочасна, але лише якась означена її часть. Крім відпусту частного може бути також відпуст повний, то є, відпущенє всеї карі дочасної, яка на нас тяжить. Розуміє ся само собою, що в ціли одержаня відпусту як повного, так і частного, треба необходимо виповнити ті услівя, під якими відпуст наданий, а найголовнійша річ, щоби бути в ласці Божій і гріхи, за котрі хочемо доступити відпусту, мусять бути нам відпущені.

Тепер згадаємо ще про упривилєйовані престоли. Св. Церков дбає о спасенє наших душ і подає нам ріжні способи, щоби ми могли спасти ся, але дбає також про тих, котрі вже самі собою помочи не можуть, то є, про душі тих, що в ласці Божій померли, але ще мусять покутувати в чистилици кару дочасну. Длятого великої ваги є поміч подавана душам в чистилици, передовсім з огляду на їх тяжкі терпіня, що перевисшають всякі можливі терпіня земські, з яких они себе увільнити не можуть, а ми можемо їм помагати і то навіть дуже легким для нас способом. Ми можемо іменно помагати помершим молитвою, жертвованєм за них св. літургії і всякими добрими ділами сповненими на їх интенцію, як постом, милостинею, а вкінци жертвованєм позисканих відпустів, коли тільки при наданю тихже відпустів позволено жертвувати їх за усопших. Особлившим тому способом несеня помочи помершим є олтарі відпустові, або престоли упривилєйовані.

Престолом упривилєйованим називаємо той престол, з котрим є злучений привилєй апостольський такий, що коли священик відправить при тім престолі св. літургію за душу вірного, в ласці Божій помершого, душа та зі скарба Церкви отримує повний відпуст, то є, через заслуги І. Христа, Пр. Діви і всіх святих увільняє ся з мук чистилица.

Наслідком отже св. літургії відправленої при престолі упривилейованім є з намірення Церкви увільнене душі з мук чистилища. Чи однак Г. Бог приймає сей відпуст як довг за кару дчасну, сего ми не знаємо, бо не маємо певности, в якій мірі приймає Бог той відпуст за помершого Тому не треба думати, що одна і кожда літургія відправлена при упривилейованім престолі мусить увільнити кожду душу, за котру ми жертвуємо. Може бути, що та душа неспосібна до приміненія жертвованого відпусту, бо знаходить ся в небі або в пеклі. Тому добре крім головного намірення додавати ще услвне і в той спосіб можна хочби найбільше служб Божих за ту саму душу жертвувати без обави ударемненія літургічної інтенції і привязаного до неї відпусту. Порадно отже, щоби кожда церков мала упривилейований престол. Під якими услвіями можна дістати упривилейований престол, а по одержаню які услвія заховувати, про се можна довідати ся з Відомостей Архієпархіяльних з р. 1891 ч. 13.

о. Юліян Левицький.

ВСЯЧИНА.

Віче католиків у Відні. Вже незадовго, бо 18. листопада с. р. відбуде ся у Відні V. загально-австрійске віче католиків. Се віче буде різнити ся від інших віч того рода тим, що всно буде займати ся приміненем в практиці всіх ухвал, які запали на попередних католицьких вічах. Рівночасно з вічем будуть радити численні католицькі союзи так, що час віча буде неначе генеральним збором католицьких організацій в Австрії. Одною з найважнійших квестій, якими займати ся буде віче, се справа католицької преси і зміцнення католицьких організацій, як неменше також справа суспільної реформи в католицькім дусі. З Русинів вибираєсь на се віче також декільки осіб, між ними наш Митрополит.

Епархіяльний Синод у Львові. На 28. і 29. грудня с. р. скликує Високопреосвящений Митрополит епархіяльний синод до Львова. Про ціль скликаня сего синода каже ся в „АЕ. Відомостях“ таке: „Відбувши візитацію в 13 деканатах і зорієнтовавши ся в потребах епархії, постановилисьмо скликати епархіяльний синод, щоби Всч. Отці могли взяти правом приписаний уділ в епархіяльнім уставодавстві. Ми би бажали крім того засягнути Вашої ради що до наміреного нами розграничення деканатів і комісаріятів ординар. для справ шкільних і регуляміну для деканів і комісарів ординариятских. Крім того оказує ся потреба нового вибору синодальних екзамінаторів. Вкінци постановили ми піддати ревизії дотеперішні дивцизальні постанови що до веденя скарбон церковних“.

Умильна просьба. За помочию і ласкою Божою дочекало ся село Вербляни взглядно Русини-християни Верблян, прилучені до парохії Гумніск в повіті камінецькім великого, щасли-

вого, памятного дня. В неділю 22. жовтня відбуло ся здвижене св. хрестів на новозбудовану церков. Завертаючи думку до того часу, коли в Верблянах не було найменшого підготованя під таку будову святині, не було не то гроша зложеного, але не було і місця під неї готового, як дозріла в душі побожна мысль будови церкви, зродила хвилю, в котрій зложено того початкового гроша, як куплено ґрунт під ту будову, як тяжко добувано материял, як доконано таки при тих неімовірних трудностях святої роботи, то все виходить як би на казку нинька. А воно прецінь не що иньше, як сила Божої руки — Божого благословеня. Громада Вербляни мала через половину латинників. Є се маєтність гр. Казимира Баденього. З тої сторони на ніяку поміч не заносить ся. Навіть заявлено, що на ту будову не найде ся ані цегли, ані дила, хоч потому дістала ся без просьби невелика підмога грошева. Неприхильно до тої роботи відносячі ся елемента кепкували собі, що такі хирляки беруть ся церкву будувати. А таки єї збудували. Стоїть нинька бляхою побита невелика, але пишна святиня поставлена під проводом св. князя Володимира і радує серце правовірного руского народу того села. Але та радість окуплена величезними тягарями, яких той нарід бідний своєю силою понести не годен. Тому підписаний звертає ся з найумильнійшою просьбою до милосерних побожних руских сердець, щоб зволили уменшити тягару бідним руским християнам Верблян. Ласкаві датки просить ся присилати під адресою підписаного: *Віктор Єзерскі*, руско-кат. парох Гумніск з Верблянами (деканату Олеського) почта Буск.

Від Редакції. Просимо із зближаючим ся кінцем року вирівнювати залеглу предплату, як також приєднуювати нам нових предплатників на слідуочий рік. Ми бажали би збільшити обєм „Ниви“, видавати єї частійше, а тут, як попередного року, так і тепер, будемо мусіти закінчити річні рахунки із значним недобором. Скажемо правду, ми на таку бездушність загалу не числили, а додамо еще, і не заслужили. Часописи не видаємо для зиску, а противно тратимо на ній, при редагованю докладаємо всіх сил, слабих правді, але охочих і щирих, аби сей наш одинокий святиеничий орган, коли вже не гідно і добре, так бодай яко тако представляв ся, а при тим всім стрічає нас майже всюди і на кождім кроці апатія, обоятність, байдужність. Просимо еще раз умильно о поміч, головно о приєднуване нових предплатників, бо при теперішнім числі предплатників, „Нива“ довго удержатись не зможе...

Припоручає ся :

Істория хр. кат. Церкви для середних шкіл о. Ал. Стефановича. Ціна 2 кор. Купити можна в книгарни Товар. ім. Шевченка.

Отся книжка, хоч шкільний підручник, заслугує вповні на те, щоби знаходила ся в домі кожного святиеника. Доси не маємо еще наукової, хочби тільки підручної історії рускої Церкви і хто знає, чи скоро й будемо мати. Цюки що мусить єї нам заступати підру-

чник шкільний. А на щастє, згаданий підручник о. Стефановича заступає їй дуже добре. Тут маємо на звич 75 сторонах цілу, розумієсь вкоротц, історію рускої Церкви від найдавнійших аж до найновійших часів, представлену звязло, твердо а живо. Одним словом праця о. Стефановича се знамените compendium до історії рускої Церкви. Значіне сего підручника в тім згляді (вельми важнім для наших священиків) піднісє вже також і єї рецензент о. Т. Л. в тогорічній „Ниві“ (ч. 13).

ВИДАНЯ ТОВАРИСТВА СВ. АПОСТ. ПАВЛА.

Духовна лѣкарня (аптика) — Є. М. Мілер-Др.

Сарницький — 20 сот.

Наука о Найсв. Тайнѣ Євхаристіи — Др. К.

Сарницький — 20 сот.

„Хощу, очисти ся!“ або приступна наука
о св. Тайнѣ Покаянія — свящ. С. До-
нарович — 20 сот.

„Оставьте дѣтей приходити ко мнѣ“. На-
черкъ науки релігії въ першій класі наро-
дної школи. Священик Л. Лужницький —
20 сот.

Слава Непорочної Діви. Обявленія і чуда Діви
Марії в наших часах. Я. Л. 20 сот.
20 сот.

Віра і наука. — Перер. Ярослав Левицкий —
„НИВА“, річник 1904. Брошур. 5 кор.

Наукова апольогія християнської віри. Duilhe
de Saint — Projet. — о. Ярослав Левицкий —
1'50 кор.

Перші основи економії. Косса-Мормайстер
Ярослав Левицкий. — 1'50 кор.

Богословскій Вѣстникъ, річник 1900 і 1901 —
2 кор. 40 сот. — перший випуск з р. 1903.
— 30 сот.

При замовленях треба долучати гроші на
почтову пересилку. Замовляти можна або
в ред. „НИВИ“, або в Книгарни Тов. ім.
Шевченка, ул. Трибунальска 1.

Жува

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця.

Передплата річна 6 кор. піврічна 3 кор.

Поодинокое число 30 сот.

Адрес редакції і адміністрації:

Львів, площа св. Юра ч. 5.

Пяте загальне австрійське католицьке віче.

Последнє віче австрійських католиків у Відні, що відбулось в другій половині листопада с. р., було одним поважним триумфом католицької справи в Австрії. Число учасників і то учасників поважних, в великій мірі світських, високих достойників державних, славних мужів науки, було прямо імпонуюче. Задля ваги і великого значіння такого віча, як менше і тому, що наші „європейські“ і „поступові“ часописи не зволили навіть співцем згадати про него, хоч цілпами шпальтами розписують ся про всякі соціялістично-жидівські уличні авантури, ми подаємо перебіг сей католицької маніфестації трохи подрібнійше.

Віче розпочалось вечером дня 18. листопада с. р. зборами, які відбулись в одній з найбільших саль Відня, удекорованій бюстами пап і цісаря. З боку звисала величава вічева хоругв католицька. На збори прибуло тільки осіб, що велика саля не могла всіх помістити. Передовсім значне було число єпископів; між ними явились також всі три львівські митрополити. Як ми вже зазначили в горі, в вічу брало участь багато світських найповажніших людей, які прибули й на сі конститууючі збори. Збори відкрив промовою голова приготовляючого єпархіяльного комітету барон Вітінґгоф-Шель. Він поздоровив іменем комітету всіх зібраних і взивав до згоди і єдності. Відтак промовив комісар віча, граф Ернест Сильва-Тарука, подаючи образ що раз змагаючого ся католицизма в Австрії. Передовсім інтересний був сей уступ его промови, де він говорив про школи. В області школи, казав він, розгорілась найновішими часами завзята борба між християнством а поганьством. Що католики

в с'їм напрямі не дармують, найкрасшим св'їдоцтвом католицький „Schulverein“, що числить 50.000 членів, та численні учительські товариства, союзи і видавництва. Потішаючим обявом є також зріст католицьких товариств університетської молодіжи, як також красний розвій товариства католицьких учених т. зв. Leogesellschaft. Про змаганє католицького руху св'їдчать також численні католицькі народні та парохіяльні читальні і бібліотеки. З одної віденської читальні користає понад 10.000 читачів Згадавши відтак про акцію католиків, що до поборювання злої преси, масонерії, поєдинку і алькоголізму перейшов граф Сильва-Тарука до питання суспільного. Вислідом праці католиків в тїм згляді є зріст католицького робітничого руху. На підставі урядових дат дасть ся сконстатувати, що вже нині є християнських робітничих організацій 1165 з близько 149.000 членами. Послїдними літами основано державний союз робітничих товариств, закладає ся численні робітничі і народні секретарияти. Число всяких інших харитативних християнських товариств і союзів зростає з кожним днем. Бесїдник закінчив завзивом до енергічнійшої організаційної акції і до ревнійшого попірання католицької преси, бо доси преса в руках наших ворогів; від них зависить через те публична опінія.

По промові комісаря вибрано через аклямацію президентом віча намісника Адольфа Ромберга а віцепрезидентами графа А. Шинборна, князя А. Ліхтенштайна і проф. дра Віхеркевича з Кракова. Президент подякував за вибір, зарядив висланє телеграм до папи і цісара та уділив голосу кардиналови Груші. Сей привітав зібраних яко їх пастир, відчитав наспіле з Риму папске брєве і закінчив свою промову двома окликами: *Instaurare omnia in Christo i Viribus unitis*. Після промови кардинала Груші слїдували привітні офіціяльні бесїди. Перший говорив краєвий маршалок П. Шмольк, який підніє значіне єднаючої сили католицтва для Австрії, відтак бурмістр Люеґер, князь Льивенштайн і редактор Павісік з Риму, по чім президент Ромберг говорив про задачі теперішного віча. Першою задачею отсеґо віча має бути єднанє всіх католиків і тому віче буде радити тільки над питаннями „неполітичними“, як конфесійним, шкільним, прасовим, суспільним, харитативним, питанням штуки і т. п. Але віче має не тільки слухати бесїд і ставити резолюції, воно має над тими всіми питаннями працювати. Другим предметом обрад сеґо віча буде питанє католицької преси. Доси під сїм зглядом справа стоїть якнайгірше. Причиною сеґо не достача відповідних сил, а тільки недостача предплатників. Вкінци третім предметом обрад має бути також справа руху *Los von Rom*.

Зараз після конституюючих зборів відбув ся привітний вечір під предсїдательством барона Вальтерскірхена. Перший бесїдник др. Царіч привітав зібраних іменем католиків Дальмації, Панетті іменем австрійских Італійців, а відтак професор А. Барвінський іменем Русинів. Він зачав свою бесїду по руски, а відтак в німецькій мові висказав свою радість з нагоди віча,

яке буде епохою в нинішних бурливих часах. Ми повинні звернути особлившу увагу на Схід, де відбувають ся тепер важні події. Там свитає воля, яка ворушить і українських Русинів. Бесідник сподієсь, що католицькі австрійські Русини сповнять ту важну місію, яку вложив на них один з великих папів. Після проф. Барвіньського промовив іменем Чехів Буріян, іменем Словінців др. Лямпе, а іменем Хорватів Кавкар; відтак говорили ще: Клімш (Клягенфунт, Шмід (Чернівці, Вальтербах (Монахів), Гаснер (Ліхтенштайн) і Штелі (Швайцарія). Того самого вечера були ще також збори австрійських содаліцій.

Другий день віча, 19. листопада, розпочав ся торжественним богослуженням в церкві св. Стефана, почім відбули ся зараз збори під предсідательством Ромберга. На порядку деннім була справа пресн. Реферував съвящ. Віктор Кольб, Т. І.

Борба слова проти слова — говорив він — слова лежи проти слова правди, належить до найзавзятійших борб, які тільки приходить ся людству зводити. Ся борба є стара, але в наших часах розгорілась она в незвичайній мірі. В безбожній пресі нашої доби видимо інкарнацію того духа лежи, про якого згадує св. Йоан. Сій пресі служить все: всі сили духа і весь поступ техніки. Перед нею згинають коліна і попирають її міністри і політики; обдаровують її лихварі і гнобителі народа; учені і професори тратять в її службі цілі ночі, аби з правди зробити лож, а з лежи правду; їй служать також поети і артисти, вона всевладною панею цілого світа. Вона має власть над всіми племенами і народами і мовами і науками. Жаден край, жадне місто, жадне село, жаден дім не є вільний від її впливу. А суспільність приймає її з пристрастю, з жадобою; вона думає, судить, задивляєсь, чинить так, як каже їй — всевладна преса. А яку поживу достарчає преса суспільности? Все, що шляхотне, съвяте і добре, вона осуджує і ганьбить, а неморальність хвалить і поручає. У вступних артикулах борба проти Церкви і її божих установ, у відомостях, тенденційне представлене подій, в фейлетонах змисловість, в рецензіях захвалюване зло, в інсератах куплерство. А що в тій борбі проти вічних правд найбільше стоїть їй на дорозі католицька Церква, то вона і є її найбільшим ворогом, як також ворогом тих, що її боронять; тому переслідує вона католицький клир і католицькі монаші чини; вона тероризує правительства, парламенти, міські ради. А які з сего наслідки? Запановане публичною оцінією, безбожність, борба проти Бога і віри, угнітанє народа, занепащенє правдивого патріотизма, зріст революційного духа. Проти сеї преси воюють вправді проповідники слова божого, місіонарі, католицькі університети, католицькі учені; але се все за мало. До борби з нею мусить стати рівноядна їй сила, значить, католицька преса. Вона у нас животіє вправді, але без попертя загалу нидіє. Її треба поставити на ноги, треба зробити могутю. В тій цілі пропонує бесідник заложити товариство „Piusverein“, яке малоби метою розвинути в цілій Австрії акцію за католицькою пресою, взагалі за католицькою літературою. В тім на-

прямі поставив бесідник і кілька резолюцій, які присутні прийняли одногласно.

Внесені Кольба що до заложення Piusverein-а передано особному комітетови з припорученєм ввести его в житє.

На численних зборах, які відбувались що дня в часі віча, проголошено інтересні реферати, з яких згадаємо отсі:

Реферат проф. д-ра Отона Вільмана на тему: „Суспільна задача учительства“. Вказавши на високе післанництво учительського стану, зазначив референт потребу єдності і згоди між учительством світським і духовним. Інший реферат був професора А. Барвіньського на тему: „Відношенє школи до родинного дому“. Він рівнож вказував на потребу лучности і взаємного доповнюваня та помочи між школою а родинним домом. В дискусії над справою шкільництва забрав голос др. Шварц, др. Кеметер, предсідатель Ромберг і граф Валіс. Почім предложено резолюції, взиваючі католицке учительство до організації, всіх католиків до попертя акції в справі заложеня католицкого університета в Сальцбургу і висказуючі симпатію католицким студентам по університетах, які мусять тяжко боротись і зносити обиди від своїх „вільнодумних“ і „поступових“ товаришів.

На слідуючих зборах виголошено реферати про убезпеченя на старість, від випадку, вдів і сиріт. Референтами були Прайсе і Шоаволь.

Вечером були збори товариства Боніфатія (Bonifatinsverein).

На зборах, що відбувались слідуючого дня виголошено реферати про аграрне питанє (Гаденгофер і Фінк), про рух тверезости (Клімш), про недостачу священства, про еміграцію (Товариство св. Рафаїла), про поборюванє неморальности та про рух так зв. Los von Rom.

Того самого дня відбули ся також збори товариства охорони прав духовенства, конференція ерузалимских пуніків (предсідателем був наш Митрополит та збори католицких віденьских женцин.

Дня 22. листопада с. р. закінчилось пiate загальне католицке віче торжественним зібранєм під предсідательством проф. Віхеркевича. По відчитаню телеграми від папи і інших визначних мужів чи корпорацій промовляли еще: староста Ромберг про організацію католиків, вірменський єпископ Теодорович в імени Поляків, кардинал Груша, свящ. Boissl, а закінчив президент Ромберг завзивом до праці в духу ухвалених на вічу резолюцій.

Отсе мізерний образ того католицкого свягата, яке мусять піднести на душі кожного щирого сина Церкви. Послїдне віче показало, що католики, хоч як тяжкі нині для них часи, все таки живють і працюють і ростуть в силу. Важатиби тільки, щоби те католицке житя, яке так красно змагаєсь в німецких краях, вплинуло хоч дрібку і на нашу суспільність і щоби на-

ша суспільність під его впливом освободилась вже раз від того радикального і жидівського лібералізму, у який загнали її наші многозаслужені патріоти.

Замітки двох російських професорів духовної Академії про наші церковні відносини.

Ч. П. Свящ. Титова: Русское духовенство въ Галиціи.

(19. Продовжене).

IV. Рускі дяки. По з'ображеню життя і діяльності руского білого духовенства низшого повинна би черга прийти на бесіду або про т. зв. чорне духовенство, або про єрархію. Однак свящ. Титов перериває сей порядок і у четвертій главі коротко згадує про руских дяків, мов то про невідступних товаришів долі і недолі руского духовенства.

Передовсім Автор констатує, що клир рускої церкви, на взір римської, складає ся лишень з єпископів і пресвітерів-діаконів у неї нема. Отже помічниками священників у богослуженнях суть т. зв. дяки, які „до недавного еще часу берегли тип старого руского дяка, найдовше існуючий у нас в малоруских єпархіях. Галицко-русский дяк еще до так недавного часу був як церковним читцем і півцем, так і розсадником і розпросторителем елементарної науки серед руского населеня Галичини. Дяк гал.-русский був переважно вільнонаємним слугою церкви. Его обовязком було читати і співати в часі богослуженя і при довершуваню треб, а також наглядати над чистотою і порядком в церкві. Дуже часто дяк церковний бував слугою священника, від котрого головно зависіло і приміщене, служенє і звільненє его від обовязку. Висша церковна власть майже не звертала ніякої уваги на дяківский стан, який тому був безправним, бідним і пониженим“ (стр. 105).

Лиш тим проф. Титов толкує собі необразованість і пиянство до недавна вкорінені в дяківскім стані, — хоть і не перечить, що були і є в Галичині добрі і симпатичні дяки, особи впливові на народну масу і хосенні діячі у суспільнім рускім житю. Що більше при вмілім і добрім провадженю могли би бути дуже корисними помічниками руских священників в їх пастирській і суспільній діяльності.

„На жаль, в дійности сего нема (стр. 107). Се зависить, здає ся, найбільше від неправильних відносин, існуючих межі священниками і дяками. Гал.-рускі священники, о скільки позваляють нам о тім судити наші поміченя, і тепер відносять ся до дяків дуже згїрдливо, зглядаючи ся на них не як на своїх помічників при довершеню богослуженя і треб, а як на церковних і своїх слуг“.

Прикра і в великій частині справедлива увага, але ціла вина за се не може спадати на руске духовенство. Вправді причина сего лежить у безпрограмовості і неуладженню наших церковних відносин, почавши вже від далекої нашої минувшини, однак жерела всего того треба шукати у політичнім і економічнім упадку нашого народа, що все муїло відбитися і на церковнім полі. Доперва під'єм народної свідомості і організації з послідних літ не поминув і церковної ниви так, що і справа дяківська стала ся питанем дня, над її розвязкою зачала ся поважна і, як на початки, успішна праця. Так вже і сам св'ящ. Титов міг сконстатувати основане дяківських шкіл у Львові, Перемішлі і Станіславові (які впрочім були вже і давнійше), установлене комісією іспитових для дяків, з'організоване дяківських товариств, „Дяківського гласа“, дяківської льотерії і домагане ся від правительства якоїсь сталої платні для дяків. Певно, що все то свідчать про якесь змагане до поліпшення дяківських відносин. Ся праця скорше і певнійше осягнула би більші результати, коли би само наше духовенство схотіло зайняти ся сею справою, яко справою більшого значіння для нашого церковного життя, як се може здавати ся, бо справою стану у нашій церкві упослідженого, але важного. Незаопіковане ся нашими дяками відбило ся на зверхній формі нашого богослуження, на виданю церковних фондів дяко-учительських в руки правительства на річ т. зв. шкільного фонду, на впливі св'ященника на нарід... Словом, хоть дяківське питане так важке, на жаль, его не бере ся у нас, як справи церковної: принайменше загал нашого духовенства відносить ся до него обоятно. Чи може фондване і організація дяківської бурси через Високо Преосвященного Митрополита Андрея не свідчать про вагу і властиву розвязку дяківського питання? А щож наше духовенство на се?

V. Висша єрархія рускої церкви. Устрій рускої церкви в Галичині належить до типу т. зв. митрополій. В порівнаню до митрополитальної форми у православних східних церквах *) проф. Титов найшов таку, як називає, „суцню особливість“ межі нашою митрополією а православними, „що перша не є автокефальна церква. Галицко-руска митрополія не лишене признає римського Папу своїм головою, що має більше догматичне, чим канонічне значінє (?), но і находить ся у підчиненю ему“ (стр. 109).

Зверхна власть Папи над Христовою церквою, яко догмат віри, муїть консеквентно потягнути за собою і канонічне підчиненє, а хотіти виключити послідне значило би виключити і перше так, що дивувати ся приходить, як може проф. Титов так односторонно понимати унію? Отже се цілком природно, що

*) Про них гл.: A. d' Avril, Les hiérarchies orientales. „Revue d'histoire diplomatique“ XV, 901, p. 293—313. L. Duchesne, Anonymes ecclésiastiques. Eglises séparées. 2^{éd.} Paris 1904. Никодим Милаш, епископ далм., Православно церковно право. 2-го изд. Мостар 1002. Isidor Silbermann, Verfassung und gegenwärtiger Bestand sämtlicher Kirchen des Orients, 2-Aufl., Regensburg 1904].

руська церква, прийнявши унію, тим самим підчинила ся Апостольському Престолови.

Що відносить ся до способу сего підчинення, чи радше до способу управи Пали рускою церквою, то се діє ся за посередництвом конгрегації для розширення віри, через яку Папа розрішає для рускої церкви важніші случаи літургічні і канонічні, а сам, без Пропаганди, преконізує лишень митрополита.

Говорячи про відносини рускої церкви до Пропаганди сьвящ. Титов згадує і про бажане Русинів з послідних літ видученя себе з під Пропаганди, призначеної в першій мірі для поган і єретиків і про пастирське посланіє Високо Преосьвященого Митрополита з р. 1902 зглядом сего питання. Яко на властиву причину сего змаганя Автор справедливо вказує на генеральну префектуру русиніода Ледоховского, хоть при тім згадує про аргументоване пониженем рускої церкви через зависимість від Пропаганди. З огляду на то, що ту справу пониженя пастирське посланіє вже висвітлює і рішило, тут можна лишень сказати, що ціле се питанє що до способу управи рускою церквою через конгрегацію опирало ся на небаченю на сю обставину, що устрій римської курії є чисто латинський західний інститут, призначений лишень для потреб одної часті цілої вселенської католицкої церкви, іменно для церкви латинської. А що лишень конгрегація для розширення віри може правити уніяткими церквами се є вже чисто історичною і канонічною конечністю.*)

Рускі владыки. По виложеному устрою управи рускої церкви проф. Титов представляє єрархії єї в часі свого побуту у нас т. є. 1901 р. На чолі нашої церкви вже тоді стояв Високо Преосьвящений Митрополит Андрей Шептицький. Отже наш автор з огляду на особливше становище руского митрополита перед лицем народа і правительства і не менш з огляду на саму личність митрополита посвятив єго біографії і характеристиці найбільшу часть V-ої глави о єрархії (ст 112—26).

При згадці про походженє Високо Преосьвященого митрополита мусіла сама собою виринути рефлексія над єго родом, про який проф. Титов слідуючими словами згадує.

„Рід графів Шептицьких, в порівнаню недавно ополячений, належить до числа знаних старинних руских родів. Як видно з промови пок. дра Ізидора Щараневича, сказаної на другий день після

[*] пор. Otto Mejer, Die Propaganda, ihre Provinzen und ihr Recht. Göttingen 1852, I Theil, S. 89—100, Stiftung der Propaganda. Wilhelm Koehler, Die katholischen Kirchen des Morgenlandes. Darmstadt 1896, стр 61—68. Bullarium Pontificium Sacrae Congregationis de Propaganda Fide 5 tomi Romae 1839—1841. Typis Collegii Urbani. Iuris Pontificii de Propaganda Fide pars I. complectens Bullas, Brevia, Acta S. Sedis a Congregationis institutione ad praesens iuxta temporis seriem disposita... cura et studio Raphaëlis de Martinis. Vol. I—VII. Romae 1888—94 Typogr. polyglotta].

інтронізації митрополита, при представленю новому житрополитови ріжних руских товариств і інституцій, рід Шептицьких є старо-руский боярський рід, коренем своїм сягаючий до галицько-русского князя Льва, славного основателя міста Львова. Члени рода Шептицьких були все ревними боронителями рускої (т. є. православної до р. 1700) віри і руского обряду, причім в протягу многих віків одні з них прославили ся рицарскими подвигами, а другі своїми заслугами в области церковного і горожанського життя, або просто співділали при розширеню протрополити оснували в своїм часі славянсько-рускі типографії в Учерцях, Уневі і Почаєві. Були в роді Шептицьких, як і в других побожних староруских родинах і монахи що міняли рицарські успіхи і военну славу на скромні монаші келії і оджіжні і всі свої сили посвятили на службу рідній церкві.

Три з них, іменно Варлаам, Атаназій і Лев занимали епископський престол Львова в XVIII в., причім Атаназій і Лев були разом і митрополитами галицько-рускими і київскими, як вони тоді називали ся. Впрсчім послідними часами рід Шептицьких, головно в наслідок супружних звязий з ріжними польскими родинами (прим. Яблоновских, Фредрів і др.) цілковито зпольщив ся а — найважнійше — окатоличив ся*. Нинішній митрополит Андрей Шептицький — також католик з роду і вихованя“.

Опісля представивши хід его образования і діяльности в чині аж до обнятя станиславівского престола, так характеризує его епископску діяльність.

„Яко епископ станиславівский, Андрей Шептицький зеднав собі широку симпатию серед руского духовенства і суспільности своєю енергічною діяльністю, поведенем, глибоким образованием і рішучою обороною справ рускої церкви і руского народа. Однак зеднане сеї популярности приходило ему з великим трудом. Головно се зависіло від сего, що ставши епископом станиславівским він вступив в круг, з яким був зовсім незнакомий і до діяльности в нім він був рішучо не підготований (?) своїм попередним житем: вихованем, образованием і службою.

„Но то, чого ему недоставало, образований талановитий епископ старав ся доповнити не жалуючи ні сил, ні труда для сего, перемагаючи на сій дорозі, здавало би ся, пайтяжші трудности. Він часто приватно заїздив і заходив до парохіяльних священиків і знакомив ся з їх житем, побутом і условинами їх пастирської діяльности. Часами він являв ся навіть серед маси простого руского народа і свобідно бесідовав він о его потребах. При канонічній візитації парохій станиславівской епархії, він входив у всі сторони церковно-парохіяльного життя і з рідкою ревностію говорив т. зв. реколекції і ексгортації для духовенства і проповіді для народа, звідував гімназії і народні школи, де ревно питав руских учеників науки релігії. Рівночасно він приймав міри зглядом охороненя чистоти грецько-кат. цер-

*) Очевидно, що проф. Титов має на думці латинський обряд.

ковного обряду і всіх пам'яток рускої церковної старини. В тій цілі він видавав розпорядження, щоби руске духовенство під ніяким видом не нищило і не продавало старинних річей, прим. богослужбних книг, одежий, св'ятих начинь і т. и., оснував в Станиславів музеї і по назначеню на гідність митрополита подарував Станиславівській капітулі свою багату бібліотеку, багату дуже рідкими і цінними рускими виданнями*).

„Все то здобуло станиславівському єпископови Андреєви Шептицькому популярність і любов серед галицько-русского духовенства і народа і разом з походженням і широкими зв'язами в висшій аристократичній товаристві без сумніву поклато скору і легку дорогу до обнятя теперішного високого і впливового становища“...

„Назначене станиславівського єпископа Андрея митрополитом стрінуло загальну радість у всіх кругів корпорацій рускої суспільности в Галичині“. Яко виражене сеї радости Автор наводить привітні слова А. Добрянського в Іноості, віденської рускої молодіжи і рускої громади з нагоди номінації. Відтак згадавши про торжество інтронізаційне з'ображує „настрій певної часті гал.-рускої суспільности“, у яким витала нового митрополита.

„Без згляду на попередну бездоганну (з рускої точки видження) діяльність митрополита Андрея Шептицького“ — читаємо на ст. 119 — „без згляду на его сталі запевнюваня о тім, що він любить руский нарід і руске духовенство, повний бажаня зробити добро одному і другому, — часть галицько-рускої суспільности ніяк не може увільнити себе від ріжних страхів і обав на адресу свого митрополита. Годі не згодити ся з тими галицько-рускими патріотами, які находили і находять положене нового митрополита крайно (?) неопреділеним, двозначним і ризиковним. З одної сторони, він — Поляк, католик, єзуїтський вихованець, Василянин; з другої сторони він — уніяцький митрополит і яко такий обовязаний стало, кожної хвили стояти на сторожі інтересів рускої церкви і руского народа, до якого крайно ворожо настроєні так і оляки, як і оо. Єзуїти“.

Здає ся, що злишним буде входить в то, чи сеї страх оправданий, чи не оправданий, та яка то „часть рускої суспільности“ так дуже похливіво вдачі, хоч можнаби було без трудности вказати не лише на ту „часть рускої суспільности“, але і з більшою чи меншою певністю навіть на тих „гал.-руских патріотів“, що їх слова наш Автор переповідає...

Не менш безхосенною стає розслідка справ, якими проф. Тит в (за своїми інформаторами) ілюструє сю обаву, себто розслідка ролі Митрополита зглядом сецесії богословців, реформи семінарії, заміщення станиславівського владичого престолоа (т. є. цитане єпископії протоігумена П. Філяса) і участи рускої цер.

²) Каталог (ї друкує ся саме тепер яко додаток до Вістника Епарх. Станиславівської т. з. „Каталог бібліотеки Капітулы Станиславівської імени Високо-преосвященного Митрополита Галицького кирь Андрея Графа Шептицького“. Від р. 1903 до нині вийшло лишень 40 сторін 4^о.

кви у сьвяткованю 25-літнього ювілея папського. На все то дійсність сама дає найліпшу, вповні успокоючу відповідь. Впрочім, історії еще завчасно висказувати свій суд про діяльність нашого Митрополита у хвилі розцвіту его праці. Вона тепер може лише ствердити справджене снів сьвящ. Титова, якими він кінчить характеристику нашого Митрополита, що „его діяльність промовляє безусловно на его користь і в повній оправдує і достаточню пояснює широку популярність, якою він без сумніву тішить ся серед галицько-руського духовенства а навіть цілого народа (ст. 125).

Попри митрополита Автор згадує також про єпископа перемиского Преосьвященного Константина Чеховича. „Він“ читаємо на ст. 126 — з посеред вдівців, парохіяльних сьвящеників, (родж. 1847 р.) і в становиску єпископа є від р. 1897. Єпископ перемиский, так як і митрополит Андрей Шептицький тішить ся популярністю серед свого стада. Він визначає ся особливо доступністю і щирістю відносин до духовенства. В протиставленю до митрополита він почуває ся до партії української, яка захватила в свої руки і господарує в женським пансіоні, що знаходиться в Перемишлях і до послідного часу служив майже одиноким науковим заведенем, де виховували ся переважно доньки гал.-руського духовенства¹⁾. Відтак згадкою про нові канігули, консисторії і число церков та сьвящеників кінчить ся глава V про ерархію рускої церкви.

(Кінець буде).

Візантинізм.

Візантинізм, се термін для означеня всіх церковно-державних особливостей, які подибуємо на території так званої візантійської імперії. Сї особливости повстали і розвились в наслідок змішаня ухристиянізованого східного геленізма, ухристиянізованого романізма і жидівської та перської культури, з домішкою елементів славянських і германських. Під діланем отсих чинників розвились на сході свої питомі принципи життя, з перевагою геленізма, які й витворили те, що в науці називає ся візантинізмом. Зміст сего понятя вельми зложений. Перший конкретний признак сеї появи, се розширене замість латинського — грецького языка, який ввійшов поступенно в офіціальне і народне уживанє і став ся передовим вістником нової візантійської культури. В VI. столітю став ся вже грецький язык пануючим і в державній адміністрації, і в суді, і в ріжних народних заведенях. Дальше візантинізм проявив ся і в уживаню монет нового типа, з грецькими написами замість латинських. Спершу заведено отсю новість на мідяних монетах (за імператора Анастазія, 491—518

¹⁾ Про се вже була згадка в попереднім ч. „Ниви“ прим. реф.

року), відтак на срібних, а вкінці (VIII. ст.) на золотих. Євственним признаком візантинізма є також борба народностей ізза політичного верховодства. Населене візантійської імперії було вельми різнородне: тут жили Греки, Римляни, Славяни, Вірмени, Грузійці, Германи, Іллірійці, Ісаври, Траки і пр. Через те, що в Візантії не було дідичної пануючої династії, то імператорска корона була доступна всякому талановитому і енергічному чоловікові. Тому, як свідчить історія, засідали на візантійським престолі і Римляни, і Славяни, і Вірмени, і Ісаври, інколи навіть особи низшого походження. Лише Коммени, Дуки, Ангели, Палвольоги і Кантакузини (XI.—XV. в.) належали до аристократичних грецких родин. Завсїгди, коли престол переходив в руки Славянина, Вірменина або Грека, то і в висшій воєнній та горожанській адміністрації діставали перевагу відповідні етнічні елементи. Борба між народностями велась і на границях імперії, де візантійска дипломатія, яка заслужила собі на епітет хитрої, уживала задля побіди державних ідей отсего способу: коли імперії загрожували рівночасно різні вороги і війна була готова розгоріти ся в двох або трех пунктах, правительство спішило ціною всяких жертв заключити з одною стороною мир на те, аби всі свої сили звернути проти другої ворожої сторони, або дорогою дипломатичних хитростей бунтувала одного свого противника проти другого, а відтак, коли межиусобиця обезсилила їх, кидалась на одного і на другого. Колиж нахід варвар на імперію став ся нестримним, то візантійска дипломатія дала їм на поселене вольні землі і особляла їх осілому, культурному життю. Таким чном повставали на границях імперії неначе сторожі, що захищали єї перед нападами ворогів. З найбільшим успіхом ведено таку політику в зносинах з Славянами. Дальше візантинізм характеризує ся недосагачію закона о наслідстві престолоа. В наслідок сего положене імператорів було дуже невідраднє. Їх судьба спочивала в руках народа і войска. Великим небезпеченьством для престолоа була епідемічна „хороба порфіри“, на яку терпіли постійно аристократичні родини Візантії. Через те двірські революції були тут вельми частими і зазначувались страшними жорстокостями. Взагалі імператорський престол був в Візантії неначе горючим вульканом, що повсякчасно грозив погібилію тому, хто на нїм сидів. Тому, що не було закона, який давав би право до престолоа, то імператори пазначували наслідника єще за свого жита. Але і се залежало єще від згоди зі сторони народа. Непевність престолоа, інтриги і олігархічні стремління візантійських вельмож спонукали імператорів обезпечити себе абсолютною властію. Візантійський імператор був неограниченим монархом, в якого руках спочивало жите і смерть єго підданих; він управляв деспотично цілою державою, був автократом в повнім значію того слова, був судією людських і божих справ. Абсолютизм царської власти проявив ся природнім ходом річи в найбільшій централізації в державі, помимо обширности імперії, різнородности єї населеня і революційних затій аристокра-

ті. Основою візантійської державности була ідея авторитета, повного підчинення людської личности цісарству, частного загальному. Стараля всіх спосібних імператорів і міністрів Візантії звертали до сего, аби по можности тісніше і сильніше скріпити звязь між осередком цісарської могутности а многими розкиненими далеко провінціями, щоби кожного часу можна було покористуватись їхними богатими засобами. Сего довершувано передовсім питомою організацією візантійської бюрократії, що становила вельми збиту адміністраційну армію, з ерархічним поділом на уряди і повинности. Висшим державним урядом при імператорі, олицетворенем абсолютної власти, був синкліт або сенат, а для завідуваня ріжними галузями центральної державної управи були при дворі так звані секретри або прикази. Провінціональна управа імперії була зорганізована після територіяльних округів, що звались темами. Тема становила воєнний, судейсько-адміністраційний і податковий округ, в яким вся власть спочивав в руках стратега, підчиненого безпосередно імператорови.

Соціально-економічні умовини життя візантійської суспільности носять на собі явні сліди впливу славянського звичаєвого права. В Візантії, в VI—VII ст. появились вперед вольні селяни, які мали „общинний“ устрій, а відтак селяни арендатори, люди також вольні, що обробляли землю виарендовану від земельних властителів; всі вони називались „убогими“. Земельні властителі, (аристократія), звалась „богатими“. Між сими богатими а убогими розгорілась з IX. ст. довга економічна борба. Правительство, захищаючи інтереси монархічної власти, стануло по стороні убогих і цілим рядом законів обезпечило селянський стан. Але в XI. ст. потеряло сильно свободне селянство від системи „пронії“, т. е. дарованя імператорами державних і інших маєтків протегованим особам в нагороду за службу і в знак прихильности. Віддача селянських і „общинних“ земель в виді пронії нищила „общину“, „общинний“ організм, уменшила політичне значінє „общин“ в державі і робила убогих зависимими від проніярів. Однак селянські „общини“ і „общинне“ посіданє землі свідчать наглядно про вплив славянських елементів на Візанцію.

В фінансово-податковій візантійській системі, приуроченій до внутрішнього устрою тем, інтересний є спосіб плачення податку убогими: завдяки селянській „общині“ загварантоване було стягненє податку введенєм союзної поруки і відвічальности цілої „общини“ за кожного несамостійного члена. З огляду на повне напруженє внутрішних сил Візантії в безпереривній борбі з виїшними ворогами, старанє о фінанси було все у правительстві на першій пляні. До плачення податку були обовязані обі половини візантійської суспільности — стан убогих і богатих, як свїтських, так духовних. При тім організація церковної управи на митрополії, що ділили ся на єпископства, надавалась знаменито до приміненя і тут союзної відвічальности перед державою в справах податку.

І воєнний устрій імперії заключав в собі безсумнівні елементи візантинізму. В Візантії не було загально обов'язуючої воєнної служби, а повнили її так звані стратіоти — спеціальний воєнний стан, що сидів на жовнірських посіlostях, за що й повнив воєнну службу. Ті посіlosti переходили дідично з батьків на синів, тому і воєнне зване було дідичне. Славянські оселі на країнах імперії, які повстали на „общинних“ засадах, вплинули на „общинний“ устрій і жовнірських посіlostей, серед яких вже в X. ст. були так звані стратіотські доми із славянською організацією. Признаком візантинізму є також тагми і теми, або відділи візантійського війська. Тагмами називають ся ті військові відділи, що стояли в Константинополі, а темами войско провінціональноне, головно кавалерія, під командою стратига і підчинених ему осіб. В організації тагм і тем, що розвинулась в зависимости від устрою столичного населення, з его поділом на дими або корпорації, і під впливом селянської „общини“, знаходимо много спеціально візантійських прикмет. Тагми і теми пособляли між иншим націоналізації візантійської армії.

Дальшим признаком візантинізму треба також вважати і дими, що були в Константинополі і по инших містах. Під димом в Константинополі розуміє ся міска „община“, зорганізована в ремісничі промислові корпорації або цехи. Вона оставала під начальством міського епарха (оберполіцмайстра). Дими мали також політичне значіне. В столиці були звісні чотири дими: Прасинів, Венетів, Левків і Русіїв. Представителями політичних прав дима в публичних виступах були димархи. Взагалі населене Константинополя брало вельми живу участь в державних і суспільних справах, а то завдяки політичного характера столичних димів. Его настрої мав вплив на царя і его окружене.

В церковно-релігійній області проявив ся візантинізм в тіснійшій злуці церкви з державою, при юридичній независимости одной і другої інституції. Деякі писателі говорять о цезаропанізмі в відношеню держави до церкви в Візантії, т. є. признають візантійського імператора рівночасно і царем і первосвященником. Але таке понятане питання не відповідає ані канонічній, ані юридичній нормі; значить, цезаропанізм годі вважати естественним признаком візантинізму.

Дальше, візантинізм характеризує ся вельми живим і интензивним відношенем народа до релігії і до богословья. Візантійска суспільність була релігійна в повнім значіню сего слова. В цілім її житю навіть політичним, грали перворядну ролю церковно-релігійні інтереси. Релігія була для Візантійців головною і виключною основою житя і проникала цілий его зміст. Вони не мало інтересувались і богословским знанем. Все, коли в церкві повставали які богословські спори, то в них вміщував ся і народ і надзвичайно пристрасно обговорював предмети віри, при чім в часі релігійно-богословского руху ставав звичайно по стороні церкви і держав ся всеменської правовірности. В наслідок релігійности Візантійців, любови до церкви і привязаня до

єї установ, відзначає і візантійська культура головно релігійним характером. Із всіх наук розвивалось найкрасше богословство у всіх его видах, візантійська штука розвилась на основі церковно-релігійній, право візантійське повстало також в тіснім союзі законів горожанських і канонів церковних (номоканоно), в літературі люблено найбільше сюжети релігійні і взагалі ціла візантійська культура, як вислід спільного ділання всіх творчих сил колективного візантійського генія, відзначає ся піднеслим релігійним кольоритом і догматично-етичними мотивами. Жиючи повним церковно-релігійним житєм, Візантія впливала головно в релігійнім напрямі і на сусідні народи, що входили з нею в культурні зносини (Болгари, Сербі, Русини, Грузини, Вірмени, Румуни, а по части і народи західні). Що тичить ся релігійного формалізма, великого привязаня до обряду, фанатизма в питаннях віри і моральности, про що також говорить візантійська історія, то нема підстави вважати се всьо естєвними елементами візантинізма, бо се становить тільки маленьку частину цілости.

Візантинізм, як виражене політичних, етнографічних, соціальних, культурних і церковних особливостей, що характеризують східну грецько-римську імперію, розвивав ся поступенно. Первісні его елементи появились єще за Константина В (IV ст.) а до розцвіту і вершка свого розвою доходить за династії Македонської і Комменів (IX—XII). По сїм зачав ся его упадок.

Соціологічні начерки.

III.

Не було та мабуть не буде на сьвітї такої держави, в котрій панувало би саме вдоволенє, утїх, словом недостача якогось небудь лиха. Отже лихо є всюди? Так. Оно є всюди і в меншій або більшій мірі буде всюди. Бо і хто-ж вирабляє лихо? Очевидно чоловік, зглядно его схильна до злого природа. О тим легко пересвідчитись кождому, хто перестудював хотьби достаточно сам себе. Если-ж в однім осібняку его власне „я“ пориває его дуже часто до злого, то що-ж, само собою ставляєсь питання, в інших людях дієсь? Розуміє ся, що ті самі течії пливають і в інших. Отже так дієсь в цілїм сьвітї т. є. в людях. Если отже поведім врешті річ о крок дальше — в мені егоїзм всякого рода нераз бере верх, то подібно дієсь се і у інших. Своя річ, що без борби він розлієсь широкою струєю і може також і иншим накоїти лиха і т. д. Сю гадку впрочім кождий вже може собі всесторонно сам розвинути. — Виходить з того, що чоловіка по справедливости називає ся мікрокосмом т. є. збірником малим того, що є і у всіх людей, представителем в певній мірі чи то чеснот чи блудів всіх на сьвітї людей.

Старий Будда не хотів ні царствования, ні утїх, які є приступні для маючих і пануючих, по все гриз ся трома річима,

котрих марево не дало йому спокою. Ті его марева то старість, смерть і недуга.

Він мабуть хотів завсїгда бути молодим, ніколи не хорувати та не вмирати.

Добрі бажання — та здоровий розсудок каже, що се лише бажання.

Над тими річами, над котрими він не мало надумав ся, ми нині певне не хотїли би так довго розважати, бо нам вистарчить знати, що є незмінний закон смерти і старости та, що навіть в найліпших обставинах гігієнічних, недуг виключити абсолютно не можна.

Розум людський, яко такий, дуже часто стає на порозї якоїсь правди та радуєчись, хоче підносити вже свій цілковитий триумф в тїм повнім переконаноу, що вже знайшов цілу правду, найліпшу, яка ущасливить і в щастю буде держати людскість. Та радість цілком подібна до грижі Будди. Тимчасом правда ще далеко. Подібна гадка — як колись Будду — мучить сучасні уми. В тїм лиш ріжниця, що Будду висше три згадані річи яко абсолютно конечні мусїли побідити так, що жадної на них не знайшов заради, а тут знова сучасність і будучність свою пекучу думку має провадити так, аби вийти розумним побідником лиха хоть в більшій часті.

Не кажу побідником цілковитим, бо на тїм поли при тїм варстатї людскої і цікавої і zarazом таємничої правди не скоро дійде людскість до цілковитої побіди. А може... і ніколи.

Маю очевидно на думці kwestію соціальну, з котрої скрайно (per excessum) вибагливі єї представителї, властиво-ж люди, що товплять ся поштовхуючи себе коло порога своєї правди, декотрі вже виперли, а інші випирають Христа, забуваючи, що на тїм лиш угольнім камені будують ся та можудь бути збудовані ті діла людскі, котрі не мають бути звичайною фушеркою, номонументами. І чим більше вплине хтонебудь з нас в помотанній лябірінт соціальних проблемів, тим більше приходить до сего незбитого переконання, що людскість хоче цілковито бути щасливою, та не може бути цілковито щасливою тут на землі, і тимсамим аргументом стверджує ті дві правди: що є десь далі цілковите щастє і що цілковитого щастя на землі нема, хоть — застерегчи ся потреба — поліпшене долї і усуване неодного лиха є можливе і потрібне.

Но люди бажають такі щастя, ба, ідуть що раз то дальше в тїм бажаню, переводять з теорії дещо в практику надїючись при тїм, що дійсно зможуть спровадити на землю нічим незакаламучений рай. А потім що? А потім хіба сей рай вічно буде. Будуть переживати ся покоління а рай райом як був так в. Ні, так хіба бути не може. На землі такого стану бути не може так, як не може бути, щоби всі люди були злі.

Но не так думають ті, що — най так скажу — старали ся скодифікувати сей рай та що наче ті непомильні архїтекти его плян до одобрєня предкладають, хоть неодної доброї думки — если хоче ся бути справедливим — і їм відмовити не можна.

В попередних двох начерках згадав я про машину, про наслідки, які вона викликала та про перший з'організований *motus* робітничої партії, яка виступила в першій половині минувшого століття під назвою *Chartist* ів.

Не маючи на цілі описувати історії згаданого суспільного руху, подаю лише в начерках ті моменти, котрі дійшли і живуть серед наших часів маючи більше або менше прихильників а котрі творять самі собою певну цілість, хоть суть і не без того, щоб не були повязані з минувстю.

Що кожда річ з ціхою скінчености пеує ся з часом та потребує обнову чи реконструкції, учить нас о тім щоденний досвід, а більше ще історія, бо та тягне за собою ціли ланцухи повязаних фактів.

Що в нинішних часах багато є таких річий суспільної натури, котрі потребують обнови, з'перечити не дасть ся. О тім тут і там гуторить ся, диспутуєть ся, ставляєть ся проблеми.

Серед того всего три річи передовсім заповняють шпальти теперішних часописий; три — кажу — найбільше мають популярности у всіх верствах теперішної суспільности; се — хліб насущний, релігія і політика.

Признати потреба, що всі ті три річи кожда в своїм роді мають велике значенє для чоловіка. Перша з них свідчить, що чоловік потребує їсти, трета, що чоловік хоче жити в з'організованім суспільно-державнім ладі, друга неумовкаючим голосом кличе, що і хліб не посмакує як треба і суспільно державна праця не дасть кращих результатів і якого-такого щастя людем, доки вона не споїть їх разом.

Хліб насущний, політика і релігія, то три щєблі драбини у культурнім живучім світі, з котрих найблизшим землі є хліб насущний, посереднім політика, найвисшим релігія. Є ще один загальний чинник, що має підпомагати ту велику терцу, а тим є просвіта, наука.

Зачнемо від найвисшого щєбля, посуваючи ся опісля в долину а то тому, що він для християнина повинен бути найголовнішим імперативом, тим світлом, котре дає можність заглянути у незвичайно скомпліковане людске жите.

Пізнійше згадаємо о хлібі насущнім і політиці. В VI тоці Брфуртского програму (1891 р.) соціаль-демократів німецьких, котрий доси у соц.-дем. всіх инших країв остає без зміни, читаємо:

„Уважає ся релігію за річ приватну. Знесенє всяких підмог з публичних фондів на ціли церковні і релігійні. Церковні і релігійні стоваришенєя мають бути уважані яко приватні союзи, котрі свої справи цілком самостійно порядкують“.

Так звучить § соціаль-демократични. На перший погляд навіть багато є у нїм словної толєранції. Се лише позірно так, як і позірно межі соц.-демократами існує два напрями зі згляду на релігію. Одні, що мають на ціли агітацію межі низшими верствами кажуть, що вони релігії нікому не хочуть відбирати та

що не мають причини ворожо виступати проти релігії ; другі протилежно. Перші воюють підступом, другі отверто і ще більше-отверто, як їм каже їх параграф

Кажу — позірно два напрями — бо в сути річи панує один, мна и є негация релігії.

„Що партия робітничая яко остаточну ціль ставить розділ церкви від держави, що дехристиянізацію суспільности узнає за культурний поступ се, як самі товариші кажуть, є з нашою річю“. (Vorwärts 23 Juni 1891 цит. у Weissa. Sociale Frage стр. 123 т. 1.) Впрочім отій справі скаже нам виразнійше книжка, котру треба причислити до найновіших, „Neue Staatslehre“ Menger — а видана в Єні 1904 р.

В уступі „die Religion“ на стр. 207 — 211 автор подавши вступні уваги і погляди Русса і інших пише таке: Ти і тим подібні пляни трудно уважати за перевидимі. Бо викоренене старої віри а впроваджене релігії розуму (Vernunft-religion) є немислиме без великих і загальних насильств; но і нова релігія (Русса) помімо нечисленности своїх догм з хвилею єї заведена буде мусіла бороти ся з досвідним поглядом на світ, подібно як і релігія обявлена. Бо та послідна опирає ся на прийняттю історичних випадків іменно тих, що єго основатель і єго товариші були до єї основаня від Бога вислані і уповномочнені. А така релігія, каже дальше автор — котру оснуває більшість парламентарна і котру заводять ся при помочи криміналу і поліції, ніколи не може мати ані вигляду релігії надприродної.

В тих послідних словах прекрасна і глибоко обдумана містить ся правда, яку в свій спосіб для попертя свого погляду висказав Менгер. При ній варто на хвильочку застановити ся. (Єї навіть зчаста в спосіб приступний і популярний варто подати вірним проповідникови Божого слова.)

Менгер підглянув добре одну черту премудрости Божої в релігії християнській. Бо дійсно, хто знає Євангелиє, хто утворив собі з уважної лектури того-ж точний образ Спасителя, сей знає, що ані в однім місци не подає Христос насильного способу привертання до свого царства. Протилежно каже він своїм апостолам іти і учити народи, а коли їх в яким городі будуть переслідувати, най ідуть в инший. То як раз ціхує релігію християнську, яко релігію Богом обявлену, що вона не потребує послугувати ся ні насильством, ні мечем, бо-ж преці має за собою силу і власть Божу. І через се мусить єї полюбити і узнати кожний правдиво культурний і свободолюбний чоловік, бо єсли єї розуміє ся після мисли самого Основателя — ділає так мило і успокоючо, як подув здорового гірського воздуха на спрагнену грудь.

(Конець буде.)

Яких средств ужие парох, щоби викорінити налоги в парохії, особливо нечистоту і п'янство?

(Реферат з дек. соборчика).

Божественний Спаситель установивши в своїй Церкві чин душпастирський, сказав до апостолів і тим самим до їх наслідників: „Якоже посла мя отец і аз посилаю ви“. В тих словах містить ся вся власть і zarazом обовязок душпастирської діяльності.

Душпастир буде докладати всякого стараня, аби кожного повіреного свому душпастирству довести до вічної щасливости, бо всі ми відкуплені дорогоцінною кровію Христа. Особливу свою увагу звертав Божественний Спаситель на грішників, стараючи ся їх просвітити і на дорогу праведности довести, як пр. 38. літ в недузї зістаючого розслабленого в Витизді, мовлячи до него: „Ктому не согршай, за не горше ти что будет“; розслабленого в Капернаумі, мовлячи до него: „Держай чадо, отпускають ти ся гріси твої“, Закхея, митаря і других. А коли жиди робили з тої причини закид Спасителю, що він пристає з митарями і грішниками і у них гостить, відповів Спаситель: „Не потребуют здрави врача, токмо болящі“.

Так само і душпастир в своїм приході повинен своє особливе старанє і ревність звернути на грішників і на пороки, що загіздили ся в парохії, межі котрими гріхи нечистоти і п'янства заслугоють на особливу увагу, бо де вони панують, там не може бути і бесіди о якім небудь успіху в християнській праведности.

Треба признати, що діло навернення налогових грішників не є легке. Душпастир ужие проте всіх средств, якими розпоряджує, до навернення і поправи налогових грішників; і так не тільки на проповідниці і в сповідальниці, но і своєю діяльністю душпастирською поза церквою. Сего послідного способу особливо ужие зглядом тих налогових грішників, котрі мало або рідко ходять до церкви і до св. сповіди.

І так першим средством се: проповідь.

Тут має душпастир широке поле до ясного виложеня правд моральних і чесноти чистоти і повздержности, указуючи часто на ціль чоловіка, на найбільший его скарб, т. є. на душу, котра сотворена на хвалу (а не на образу) Богу, що вона тільки в Бозі знайде свою щасливість, що душа сотворена на те, аби була мешканєм Бога і его ласки уже тут на землі по словам св. Павла: „Не вісте ли яко храм божій есте і дух божій живет во вас?“... Аще кто храм божій разгльт, разгльт его Бог“... „Храм бо божій свят єст, іже есте ви.“ (I. Кор. 3. зач. 128).

Проповідувати буде часто душпастир о тих самих правдах моральних задивляючи ся з ріжних сторін на той предмет, як на то указують св. Йоан Золотоустий і св. Августин. Як лікарство раз взяте звичайно не поможе, але треба его брати частійше аж до цілковитого виздоровленя, так також і душпастир бу-

де поступати і жадні людські згляди не повинні вздержати душпастира від проповідання проти пороків, если се оказує ся потрібним. У пророка Ісаїї (58, 1) читаємо: „Возвиси яко трубу глас твой і возвісти людем моїм беззаконія їх“.

В св. писмьх много є місьць остерегаючих від гріха нечистоти і п'яньства. На пр. „І нечистоті не прикасайте ся і аз прийму ви і буду вам в Отця і ви будете мні в сини і дщери глаголет Господь вседержитель“ (2 Кор. 6. зач. 182). „І не приобщайте ся к ділом неплодним тьми, паче же і обличайте. Биваємая бо отай, о них же срамно єсть глаголати (К. Ефес. 5. зач. 229). „Не упивайте ся вином, в немже єсть блуд“ (І. кор. 6. зач. 135). „Бігайте блудодіянія: всяк бо гріх, єгоже аще сотвориць человек, кромі тіла єсть: а блудий в свое тіло согрішаєт“ а дальше: „і ністе свої, куплени бо єсте ціною“ (то є кровию Христа). А в посланію до галатів (гл. 5, 19) учить св. апостол: „Явлена суть діла плотская, яке суть прелюбодіяніє, блуд, нечистота, студодіяніє... зависти, убійства, п'яньства і подобная сим... Яко таковая творащї царствія божія не наслідят“. І много інших місьць.

Душпастир буде звертати передовсім увагу на соблазнъ давану тими гріхами, особливо, если вони перейдуть в наліг і через те стають ся явними для всіх парохіян.

Гріховний наліг набуває ся через те, що чоловік поповняє той сам гріх або того самого рода, через що він набирає вправи і лехкости (*habitus pravus*) той гріх і дальше поповняти, при чім совість тільки слабо уже відзиває ся. Кілько гріхів того самого рода потрібно, аби грішника назвати налоговим, не дасть ся докладно опреділити; се залежить від обставин, природи гріха, темпераменту, намірена волі, від сили покус і пр. Св. Альфонс каже, що пять гріхів з відповідною перервою, уже становить налоговість. Дотично гріхів нечистоти вистарчає еще менше число, аби становили наліг гріховний.

Душпастир досить часто буде проповідувати о пороці нечистоти (як також о противній чесноті, т. є. чистоті), не входячи однак дуже в подрібности і роди того гріха, аби незнаючих еще гріха не соблазнити. Зато положить головний натиск на се, аби люди стерегли ся всего, що є безстыдним і нечистим в мислях, словах, жартах і ділах; при тім представить слухачам, як Бог тяжко карав і карає той гріх, як пр. Содому і Гомору, як укарав гріх Давида, хотяй єму по довголітнім покаяню єго простив. Бог карав за сей гріх не тільки поодиноких людей, але і цілі народи, як пр. царство вавилонське. Но всі кари дочасні є н чим з карами вічними... Душпастир буде також перестерегати родичів, аби вони стерегли свої діти від того страшного гріха, котрий особливо в теперішнім віці втручає в погибіль вічну безчисленні жертви. Особливо нехай стережуть родичі свої діти від злих товариств. Душпастир буде також часто вказувати на небезпеченство, яке грозить невинности молодіжи при забавах, особливо танцях і музиці, если вони відбувають ся без совісного надзору старших або родичів.

Не з меншою ревністю буде проповідувати парох о грісї п'янства і о противній чеснотї — тверезостї. Тут уже не потребує обавляти ся, аби якимсь словом згїршив своїх парохїян. Він може яркїйше представити роди і наслідки того гріха. Сей гріх противний не лише волї Божїй, але і самїй природї чоловіка, бо позбавляє чоловіка розума і волї, тих свойств, що відрїзняють чоловіка від звїр'яти. Дятого в св. письмі знаходить ся много місць остерегаючих перед п'янством.

Так учить Ісус Христос в евангелию св. Луки (21, 34) : „Внемлите же себї, да не когда отягчают сердца ваша обяденїем і п'янством... і найдет на ви внезапно день той, яко сїть бо прийдег на вся живуція на лицї всея земли“. В посланїю ко Солунянам (4, 3) читаємо : „Не упивайте ся вином, в немже есть блуд“ — дальше тамже : „Ми же сипове дне да трезвим ся“ (5, 8). Св. Оптї рівно остро виступали проти п'янства. Св. Августин називає его добровільною божевільністю... Піяк, каже, в цілим гріхом. І дійсно у него нема нічо сьвятого і чесного, чого би він в приступї того добровільного божевільства не збезчестив. Хто в тїм наложї перебуває, є страшно нещасливим; він є найбільшим своїм ворогом, ворогом своєї родини. Окрім тяжкої образи Божої буває він причиною утрати здоровля, маєтку, утрати чести і любови у своїх, а „кончина бо онїх смерть“ (розумїєсь вічна), як учить св. ап. Павло (ко Гімл.)

Другим средством се сповідь.

В сповїди може душпастир, маючи перед собою грішника, що визнає певні гріхи, як науку, так і упімненя примінити впрост до тихже гріхів. не обавляючи ся соблазни; хотяї і тут буде осторожний в ставленю питань, на пр. дотично шестої заповїди, особливо, коли має перед собою каючого ся в молодїм віці. В случаю непевних і невиразних визнань дотично тогож гріха запитає сповідник словами: оповїдж, як то було? — і радше за мало, як за много треба випитувати ся, аби сповідник міг тїлько пізнати рїд і число гріхів. Бо одно питанє нерозважно поставлене може принести нераз велику шкоду моральну дя сповїдаючого ся.

Грішників легкодушних повинен сповідник поученем хотяїй коротким, но ядерним, потрясти до глубини душі, представляючи їм велике небезпеченство вічної погибели, в котре можуть впасти посеред сьміху, жартів і грішних утїх; малодушних і боязливих, що оказали вже якусь поправу, заохотить і додасть відваги поконати цілком душевного ворога.

Чи душпастир має в сповїди справу з налоговим грішником, чи тїлько із случайним, буде міг дізнати ся з самої сповїди, іменно з числа тих самих гріхів сповнених протягом певного часу; заразом може від сповїдаючого ся довідатись, чи він в попередній сповїди також той гріх визнавав? Коли сповідник набрав пересьвідченя, що має перед собою налогового грішника то повинен дальше дізнати ся, чи поворот до гріха по послїдній сповїди був, як називають богослови, формальний т. є, чи цілком так само грішив, як давнїйше, або тїлько матерьяльний,

т. є. коли він від послідної сповіди по крайній мірі в якімсь згляді (на пр. дотично числа гріхів) оказав поправу, хотяй тим самим гріхом згрішив. Налогових же грішників, що не оказали від послідної сповіди ані найменшої поправи, не належить розгрішати, но відложити розгрішене на якийсь час, хотяй би обіцювали поправу, — бо уже в попередних сповідях даної обітницї не додержали. На як довго належить розгрішене відложити буде залежати від часу, в протягу котрого звичайно до гріха повертали. Упадок поновний т. є. формальне повернене до гріха сьвідчить о недостатку належитого розположення до сповіди, потрібного жалю і щирого постановлення поправи. „Non esset tanta facultas peccandi, si non esset tanta facultas absolvendi“ читаємо в булі „Apostolica“ папи Бенедикта XIV.

Розуміє ся, що і тут допускає ся виїмки, на пр. в небезпеченьстві близької смерти, коли тільки каючий ся має щирій жаль; також і тогди, коли би якісь надзвичайні обставини оказували на цілковиту і то корисну перемену в душі і воли каючого ся. (Марія Магдалина, Марія Єгипетска, розбійник на хресті).

[Конець буде].

С Л О В О

при благословеню основ під дїм
для читальні в Теробовлі,

сказане 13. Червня 1905.

О. Теодором Цегельским із Струсова...

„Слава Тобі показавшому
нам сьвіт“..

Колись в давнину, розповідали собі старинні Греки-погани, було вселякого добра на сьвітї — одного лишень хибувало до щастя: огню. Була здорова водиця, черствий воздух, в воздухах птиця, на землі звіри, в водах вселякої риби доволї — а поля пишали ся буйним колосом розличного збіжа, а на луках розливались запахи зел і цвїтів — та не було на чім хліба спечи, ні при чім страви уварити, а в зимі огріти ся. І довго люди просили в богів, щоби їм дали огню з неба — та на дармо. Аж найшов ся великий чоловік, що звався Прометей, а той зумів своїм житем так богам сподобати ся, що раз впустили его по між себе — а там так їм підобрив ся, що й не стамили ся, як тайком виніс ся і забрав з собою огонь з неба на землю.

Ним доповнив він щастє людий — а люди з вдячності за те почислили Прометея між своїх богів. Бо і справдї, як воздух і вода — так потрібний і огонь для удержаня життя. У давних Римлян вирокований взбороняючий уживане води і огню „aqua et igni interditi esse“ рівнав ся вирокови смерти.

А той огонь, огонь, що сьвітить і гріє, в переноснім значїню, яко сьвітло сьвітяче і огріваюче душу — має таку саму вагу і для духового чоловіка.

Творець світа, коли дав чоловікови душу на свій образ і подобу, обдарив її двома силами; розумом і волею. Але той розум гей та лямпка, гей та свічка, доки не засвітиш її, світла з себе не видасть. А хоть і засвітиш в ночі, а обслониш чим густим, так хоть світити в собі буде, але в округ темно полишить ся. Вправді Бог перший засвітив то світло розуму і поставив волю на належнім місци, але не довелось довго чекати, коли чоловік відступаючи від Бога, зриваючи з Ним звязь, сам заслонив ся від того жерела світла і стратив світло і тепло. Зараз по грісі перших родичів настав час, де люди сиділи в тьмі і то тьмі кромішній. А хотяй не втратили свого розуму, але-ж неначе на потемку блукали ся, не могучи відняйти дорогу до щастя свого і своїх ближних.

Аж по двох тисячах літ „Сьтіг велій возсія“, явило ся світло — правдиве — Христос Спаситель світа, світло від світла, світло, що ясніло ясними проміннями всказуючи нам правду і добро, світло—огонь, що загрів нас до любови тої правди і добра і наповнив нас бажанем правдивого щастя не тільки для себе, але й для ближних. Сьвіт Христов просвітив всіх.

Наука Христова оперта на любови Бога яко єдиної Правди і Найвисшого Добра веліла нам, ради Того Бога, полюбити ближних як самих себе і старатись не лиш о своє щастє, але і о ближних.

Отсе перша і послідна підстава, перша і послідна девіза нашого житя. Отсе той камінь угольний, на якім повести маємо всю працю около просвічення і економічного підвигнення нашого народу. Такі гадки приходять мені, коли бачу той камінь угольний, що его благословимо нині під будову дому для тутешної читальні!

На самім початку піднесім проте нині торжественно ту правду і памятаймо про неї раз на все, що долі для народа треба добиватись лишень з Богом і в Бозі; тому зачнім се діло будови просьбою о благославлене Воже.

„Боже отців наших, що заховавесь наш нарід через кілька століть і сохранив еси его серед стілько лихоліть і проливу крови. Ти, що перепровадив наш нарід через море крови і огню, через тюрму і неволю, як колись Израеля через „чермное море“, Ти, що не опустив его посеред коварства ворогів і домашних крамол — неопускай нас і тепер і благослови нас на отсе сьвяте діло та допоможи збудовати сьвятиню просвіти і науки — правди і добра“.

Колись ось з тамтого замку, по тамтім боці Гнізна*) наші предки кулями і списами проганяли дикі орди Татарів і Турків, нині ось з того місця, де стане побіч Церкви єї доня рідна, кріпка твердиня Русі Теробовельскої — читальня для славного з поконвіку руского міщаньства княжого городу Теробовлі — не

*Від дому читальні в Теробовлі видко з другого боку міста на горі замчище руїну калішної кріпости Теробовельскої, де колись стояв замок князів Теробовельських, Василька Теробовельского і наслідників.

списами і самопалами, а світлом Божої Правди і Добра — проганяти мемо ще лютийших ворогів народа: темноту, неправду і злобу того світа

Тут має стати сей могутній розсадник світла Божого і Божої сили, щоби розігнати млаковине блудних огнів лжеучителів і в прах розбити загії підбираючих ся до нас в овечій шкірі лютих лиходіїв. Благослови нас Боже на се святе діло.

Ось тут стоять мулярі, що з твердого каменя підведуть мури — найже як той камінь твердий буде наша віра тверда, а як пісок і вапно з цементом злучить мов кліщами каменя в одно, най нас так цїтко любов лучить в одно до спільної праці, а скілько зернят в тім піску, най стілько рук знайдеся до праці, стілько голов мудрих до ради, стілько сердець жичливих для люду най зродить ся на тій землі.

„Се коль добро іли что красно во єже жити, братія в купі“, Всі враз беріть ся до праці, один для всіх, всі для одного. Та з тою думкою в імя Боже розпочинайте робітники свою роботу, ставте кріпку „храмину“, щоби оперла ся вітрам і дощам, вмуруйте двє рідля входячих людий доброї волі, закладайте вікна, щоби світло впусити до хати — дайте по валу, най вітер не дует, і дахом вкрийте для охорони перед дощем і снігами, а коли стане своя хата, тоді найдеся в ній правда і воля, воля-свобода, а в ній най Дух святий освободить нас, Амінь.

ВСЯЧИНА.

Дневникарський обовязок. Коли приключить ся яка жидівско-соціалістична геца, то зара: деякі наші часописи „з дневникарского обовязку“ розписуть ся про се per longum et latum, бож тут борють ся „поступові“ елементи. Колиж відбудось такого значія для католиків віденське віче, то наше „Діло“ мов води в рот набрало. Тут вже нема „дчевникарского обовязку“, бо тут треба писати про жите католиків Взагалі, коли читати „Діло“, то чоловікови може здавати ся, що цілий світ се величезний табор самих революціоністів, тільки про них там пише ся! Цікаве, для кого воно видаєть ся, чи для людий нац. демокр. партії, між ними для немалого числа святичеників, чи для інтелігентійших членів радикального табору?

Масовий страйк у Львові. Масовий страйк, який урядили 28. с. м. соціалісти, („Діло“ пише, що „поступові елементи“), вповні їм удав ся, найбільше завдяки ц. к. власти. Хто не хотів, страйкувати мусів, бо бояв ся „поступових“ поліцаїв з червоними кокардами, зглядом яких „півмісячні“ поліцаї заховувались цілком льобально. Через те всі склепи в ринку були замкнені, трамваї не курсували, бо по люде их тілах їхати еще не вміють, школи були майже порожні, бо безоружні дітваки з узброєною в палки жидів-

скою сволочию битись ще не можуть і т. д. і т. д., досить, що штрайк соціялістам удав ся! День 28 листопада дав нам красний образ соціялістичної свободи, так захвалюваної їх пророками.

Бібліографія.

Чоловік а звірину. Написав сьвящ. Теодозий Лежогубский. (Видавництво тов. св. ап. Павла, ч. 7). Накладом тов. св. ап. Павла. Львів, 1905. 16-ка, стр. 53, ціна 30 сот. без поштової пересилки.

Отся нова книжочка, видана товариством св. ап. Павла, відзначаєсь гарним укладом предмету, льогічним его переведенем і популярним представленем. Через те заслугує в повні на розширене єї як між учачою ся молодіжю, так не менше між інтелігентнішими селянами.

Глюстрований музичний календар на рік 1905 появить ся вже небавком. Чистий дохід з розпродажі призначений — як торік — на будову руского народного театру у Львові. Сей календар поручають з найлучшої сторони: практичність, дешевість і постійна вартість. На зміст складають ся: а) Календаріум і добірні статі займаючі однаково і для немузиків; б) „Небесні співці“ драматична алегорія С. Яричевского, справлена і розширена автором. Річ патріотична і гарна, надаюча ся до сценічних вистав, без великих заходів, для аматорських кружків — вкінці в) перша повість в рускій літературі музичній п. заг. „Корожкий начерк науки гармонії і композиції о. В. Матюка з численними примірами в нотах. Все разом коштує — лиш в дорозі передплати — франко 1 кор. По видрукованю ціна буде висша. Замовляти належить завчасу переказами почт. під адресою: Р. Зарицкий, Львів, ул. Сикетуска ч. 62. При більших замовленях за готівку для Боянів і учеників 10 процент опушту.

Від Адміністрації:

Просимо дуже надсилати залеглу предплату, аби з кінцем року могли ми вирівнати рахунки з друкарню!

При всяких замовленях просимо все покликуватись на інсерати „Ниви“.

Просимо о надсиланє залеглої предплати і о приєднюванє нам нових предплатників.

Видає і за редакцію відповідає Ярослав Левицкий.

З друкарні Народової (Манецких), Львів.

Жуба

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця.

Передплата річна 6 кор. піврічна 3 кор.
Поодинокє число 30 сот.

Адрес редакції і адміністрації:
Львів, площа св. Юра ч. 5.

Ретроградство католиків.

Раз сказав Христос до своїх апостолів: „Не є ученик понад учителя; коли вони мене ненавиділи і переслідували, то будуть також і вас ненавидіти і переслідувати“. Тими словами хотів Христос приготувати своїх апостолів на терпіння і журби, які їх ожидали. І сї слова сповнили ся вповні. Не тільки апостоли, але ціла Церква мусіла і мусить до нинішнього дня зносити від своїх ворогів і противників найтяжші прикрости. І що найцікавійше, що хоч є різні релігії, то ненависть звертаєсь тільки до одної, іменно до католицької Церкви. Деякі слабї голови думають, що коли цілий світ так вороже настроений зглядом церкви, то з нею мусить бути не конче так добре, бо инакше не нападали би на неї так часто; але річ має цілком противно. На твердиню напиравсь так довго, як довго вона держить ся; коли вона впала і піддала ся, тоді напір устає. Так само дієсь із нашою церквою. Вона стоїть побідоносно, вносить ся величаво до неба і твердо опираєсь всяким нападам. Неодин вже засоромлений відійшов із борби проти неї, але се других не поучає. Церква має божу обіцянку, що ніколи не впаде, що сила пекла єї не переможе.

Але спитаймо себе: яка причина тої ненависти, яка причина тих нападів?

Не инша, як наука католицької Церкви. Церква учить чоловіка, що він мусить усмирити свої намієтності, своє тіло, що він живе на світі на те, аби боров ся з собою, з своїм тілом і з своїми похотями. Спаситель каже: Возьми свій хрест і йди за мною. Хто любить свою душу, сей стратить єї, а хто нена-

видить своє тіло, сей его позискає. Що чоловік сіє, се й буде збирати, а хто сіє в тіло, збиратиме погибіль. Коли тебе твоя нога гіршить, так відрубай її, бо ліпше, коли ти підеш до неба з одною ногою, чим до пекла з обома. Коли тебе гіршить твоє око, так вийми его, бо ліпше коли ти підеш до неба з одним оком, чим до пекла з обома.

Се слова, що звучать не конче мило для уха змислового чоловіка. Постити, сповідати ся, умертвляти себе, теріти, боротись з собою, перед сим втікає природа чоловіка, боїть ся сего. Церква вчить, що се не легко осягнути небо і що до сего щасливого місця може лише сей дійти, хто багато боре ся з собою, багато терпить, багато видержить і знесе. Се наука, що сильно противить ся змисловому чоловікови. Коли би Церква своєю наукою злагодила, коли би виявила більше „гуманности“ і „терпеливости“, усуваючи одну або другу точку, тоді мала би сей час далеко менше ворогів. Коли би так приміром одного дня Церква заявила: Вправді Христос сказав, що не вільно чужоложити, але се жадане видаєсь нам за тяжке і не відповідаюче нашим обставинам, тому ми се жадане зносимо; шеста заповідь: не чужолож, вже не єствує. Коли би Церква так говорила і робила, тоді певно мала би далеко менше ворогів. Ті, що тепер не хотять про неї і знати, або навіть ненавидять її, тоді гурмами горнули би ся до неї.

До того долучаєсь також гордість. В наших часах є багато так званих великих людей. Правда, що чоловік дещо розуміє, але тільки то, що відносить ся до его фаху. А тимчасом нещасте хоче, що кождий думає, що може про релігію судити і про неї авторитетно говорити. Нераз молодець, якому іще і вус не засіяв ся, рішає релігійне питанє і бере розбрат з релігією. І ті великі люди наших часів не знають закони релігії навіть на стілько, що хлопчина, який виучив ся свій малий катехізм. Се сумне, але правдиве. Тому мусимо горячо припоручати тим великим людям, щоби брали в руки катехізм і его студіювали. В кождім іншій питаню осьмішив би ся чоловік, коли би хотів говорити про те, чого не студіював. Чиж инакше має бути з релігією?

Якою збруєю воюють вороги релігії проти католиків? Найбільше улюбленою збруєю ворогів релігії і Церкви се представляти віруючих католиків як ограничених, непросьвічених і глупих індивідуів. Коли читати письма тих людей, то можна з них виміркувати, що всі вільномулярі, масони, редактори, жидики і т. д. уважають ся за якісь висші єства, що їли мудрість ложкою, коли тимчасом кождий католик, якраз тому, що католик, вже від уродження вивінований незмірною глупотою. Такі річі мусить ся густо-часто слухати. Тому конечно звертати увагу від часу до часу на ті великі діла духа, яких авторами були католики, особливо святиченики і монахи. До католицької Церкви належало протягом століть мільони а мільони людей, між ними перворядні генії, герої духа, яких слава до віка не зменшить ся. Чи вони всі були глупими?

Ми подаємо ось тут декільки дат, з яких стане ясно, що зділали католики, особливо священники і монахи, протягом століть для штуки і науки.

Коли прийшли переселення народів, тоді пропадали, нищились незмірно багаті скарби, особливо поганської штуки. Але що ми всього не потеряли, що заховались до наших часів не смертельні твори такого Цицерона, Тацита, Віргілія, Цезара, Проперца, Тібуля, Горація і т. д., кому ми се маємо завдячити? Монахам, тим роботящим монахам, що сиділи в своїй тихій келії над опоросненими пергаминами і переписували слово в слово, буква за буквою з найбільшою терпеливістю і любовію всіх тих класиків і через те їх для нас уратували. О ті „попи“, які вони були все ограничені.

В році 1492 відкрив Хр. Колюмб Америку, але ту славну мапу, яка навела Колюмба на се діло, нарисував монах Fra Mauro в р. 1450.

На вежі стоїть астроном і глядить за звїздами через далековид. Але сей далековид і мікроскоп винайшов „піп“, а се францішканин, Roger Bacon, що вмер в р. 1292.

Астрономія нас нині вчить, що сонце стоїть спокійно, а земля кружить. Сего навчив нас крилошанин Коперник, але він не був першим, бо 100 літ перед Коперником вчив вже сего самого реґенсбургський єпископ, Regiomontanus, що вмер 1476 р.

Наші часи чваняють ся тим, що видосконалили народну школу і через те піднесли загальну народну просвіту. Але першим, що оснував народну школу був французський священник de la Salle. Перші заведеня глухонімих оснував іспанський монах Pedro de Ponce, а після него священник l'Erée.

Не зашкодить також нагадати про те, що неможливо було би нині бити ся без пороху. А тим, хто винайшов порох е загально звісний монах Berthold Schwarz.

Монах Gudino d' Arezzo винайшов скалю і основні правила науки гармонії, один баварський монах винайшов около р. 1000 мальовило на шклі, Gзыit Cavalieri (1747) поліхромію, а Gзыit Secchi спектральну аналізу.

Перший громозвід не походить від Франкліна, але від священника Prokor'a Diwisch'a (р. 1754), як читаємо в лексиконі Кіршнера.

Сикавок до огню ужили перші білі монахи, Цістерциєнзи, а парискі Капуцини були до 17. столітя фаєрманями Парижа.

Ми подивляємо відвагу, яка одушевляє чоловіка і тягне его до їзди бальюном по синих просторах небесних. Але перший бальон винайшов вже 60 літ перед Montgolfier-ом монах Berthold Gumas. Сей монах вносив ся бальюном у воздухи в 1720 році в притомности цілого портуґальського двору.

Вже від 13. столітя уживаємо очок (окулярів), які винайшов Домініканин, Александер Spissa.

Також годинник, се винахід „попівський“. Перший годинник маємо від церковного писателя Кассиодора (вмер 505 р.), а видосконалив сей винахід Герберт, пізнійший папа Сильвестер II.

Перший астрономічний годинник спорудив монах Richard Wallinfort в році 1316.

Мешканець міста виносить ся понад селянина тим, що має газове освітлене. Але газове освітлене винайшли Єзуїти і завели его перше р. 1794 в Stonyhorst в Англії. Єзуїт Dunn заложив р. 1815 в Preston перше газове товариство.

Піхотинець не раз зლობить ся, коли біля него перемчить біцикліст на швидкій колісниці і злякає его своїм дзвінком. Але колісниця через спроможність скорого залагодження пильних орудок приносить чоловікови немалий пожиток. А мало хто з біциклістів знає, що колісниця, се винахід також „пспівський“. Єї вдумав іменно священик Pianton, що вже в році 1845 їздив колісницею.

Отсе декілька дат, що вказують нам, в як значній мірі заслужили ся католики по всі часи для штуки і науки. Ми вкажемо еще на один незаперечний факт. Се та славна опіка, якою окружали науку, штуку і літературу передовсім папи. І так називаєсь доба, в якій жив папа Лев X., золотою добою. Чомуж се так? Во Лев X. був особлившим опікуном і добродієм учених, артистів і літератів. А сеї опіки зазнавала штука і наука від папів всіх часів, про що свідчать скарби штуки в Ватикані.

Помимо того всего ми ограничені і глупі. Так кажуть наші противники, атеїсти, жидики, „редактори“, „літерати“, фабриканти романів і т. п. А на сі зневаги виставлені ми на жаль задля нашої віри. Вони ненавидять віру і науку та через те обкидають болотом тих, що вірно придержують ся віри. Не дармо отже сказав Спаситель: Не є ученик понад учителя; як мене ненавидить світ, так само буде і вас ненавядіти. — Сі слова мусимо собі все пригадувати, коли почуємо такі епітети, як: ультрамонтанські ретрогради, забобонні, темні, ограничені і т. п.

Але Спаситель говорить також: Діти темноти є мудрійші, чим діти світла. — Над сими словами слід нам застановитись. Чому ми на пр. не наслідуюмо в ревности наших противників? Як пильно працюють вони для своєї злої справи! Як висиляють ся вони, аби знищити Церкву! В нечислимих романах, журналах і новелях проповідуєсь безвіре і злочин. Міліони гроший видають вороги Церкви на пресу, що стоїть в їх службі. А щож чинять католики для своєї справи? В неоднім католицькім домі не побачиш навіть католицької часописи. Так, вже був би крайній час призадуматись і спитати себе, що ми властиво робимо для католицької справи?

За Ф. Кунцом переказав Я.

Замітки двох російських професорів духовної Академії про наші церковні відносини.

Ч. П. Свящ. Титова: Русское духовенство въ Галиціи.

(Конецъ.)

Монаше духовенство. Наче для довершеня і повноти монографії про руске духовенство съвящ. Титов згадав наконець і про наших монахів — Василиян. Відповідно до великого значіння, яке сей орdo praelaticus здобув собі в історії нашій еркви і до внутреного єго відродженя за наших часів, можна сподівати ся, що ся послідна глава нашої книжки подасть своїм читачам не одну цікаву річ. Вправді треба признати, що сей чступ в відношеню до иньших коротенький, містить в собі боуато цікавих річий, — але як цікавих, так і куріозних і нагвних...

і Не так цікавий начерк історії нашого монашого чина (ст. 129), як радше зображене єго долі і діяльности від 1882 р. Воно зачинає ся від занотованя заяви намісника гр. А. Потоцкого, мов то сказаної до митрополага Йосифа Сембратовича і архидіякона Малиновского, що Відень видав намісникови наказ для спиненя схизми перевести руский нарід в Галичині в латинство. Першим кроком сеї політики мала бути реформа руских монастирів в латинськім дусі через Єзуїтів. Вони, розгосподарившись в руских монастирях, зачали розпродувати їх маєтки „щоби, позбавивши Василиян маєтків, їх цілковито собі поневолити“. Дальше пішло скорочуване богослуженя, ввводжене латинських набоженств; „дехто думає, що реформовані Василияни, ведені Єзуїтами, із цілого руского богослуженя наміряють полишити одну лишень службу, іменно літургію, а і то, після цілої віроятности, шептану, а все проче замінити латинським“.

Коли реформа лишень на тім мала полягати, цілком природно, що єї наслідки в очах нашого Автора мусять бути не меньш особливіші. Які вони, се ось так ясно і коротко каже проф. Титов (ст. 131 і сл.)

„Нинішні Василияни в Галичині, особливо молоді, оказують ся гідними наслідниками своїх учителів Єзуїтів. Вони всі заражені і цілковито проникнуті страшною (?) ненавистію до білого руского духовенства. Василияни часто устроюють місії, впахують ся в круг діяльности парохіяльного духовенства і викликають заколот, навіть сектарство (?). При многих монастирях Василияни отворили школи, в яких цілковито латинщать і польонізують (?) рускі діти. Василияни захопили в свою розпорядимість видаване шематизмів (?), які друкують фонетикою(?) і всіми способами перекручують їх зміст в латинськім дусі (?). Василияни звичайно всюди находять ся в дружбі і злуці з радикальною(??) українською партією, з якою разом ділають проти духовенства народно-рускої партії“.

Не знати, чи можна було зробити більшу кривду правді і нашим Василянам, як ось такими словами.. Хоть сьвящ. Титов висказує тут свої замітки категорично, без ніякого застереження, заховуваного ним на інших подібних місцях, значить ся: вповні з ними годить ся, годі его винуватити за се. З его слів про василяньську реформу видно, що він Василян ані не бачив, ані не поінформований про них належито. Він довірив своїм добросовісним інформаторам, тай, в добрій вірі, переповів їх слова. Із сего вийшла шкода і для річи і для книжки. Для річи шкода у тім, що представлена невірно, а через то і книжка тратить на вартости, тим паче, що наш читач, Русин-католик, чим ближше до кінця, тим більше тратить з очий сей об'єктивний тон, у якому держана ціла монографія, так, що перечитавши послідну главу напів з здивованем, напів з розчарованем замикає книжку...

Вартість книжки проф. Титова. На всякий случай монографія про руске духовенство в Галичині має своє значінє. Передовсім яко інформація для російских читачів і пригадка для них на Галицку Русь, з многих зглядів блиську і інтересну. У сім згляді книжка подає багато материялу, але не все однакової вартости. Се залежить від жерела, з якого автор черпав свої інформації. А були се або личні обсервації, або слова посланій пастирских, або донесеня часописей, або розмови зі знакомими Галичанами, духовними і сьвідками. Все, що Автор написав на підставі личних обсервацій, се має і в собі і для читачів найбільшу вартість, бо представлене більш-менш вірно і предметово. До таких місць належить з'ображене устрою (не недостатків!) духовної семинарії, нашого богослуженя і церковного сьпіву, проповіді і наших храмів. Інакше річ має ся з інформаціями взятими з друкованого слова. На першій місци стають тут пастирські посланія Високо Пресьвященного Митрополита. Проф. Титов опер ся на них при з'ображеню недостатків семинарії і паньского духа духовенства. Однак треба признати, що Автор хиба тих посланій не порозумів. Коли вони доторкують ся яких незграйних струн в житю семинаристів чи духовенства, вони не мають ніякої претенсії давати образ цілого стану річий і положеня. Вони поклали собі цілю викорєити деякі неправильности, тому лишень про них згадують, але з сего ніяк не дасть ся заключати, що вже ані в нашій семинарії ані в нашім духовенстві нема ніяких відрадних чи сьвітлх прояв, як би се з книжки сьвящ. Титова виходило. Коли посланія про них не згадують, се з огляду на їх ціль річ цілком природна — але взяти посланія і то лишень посланія, яко жерело інформаційне для представлення цілого стану, се тактика односторонна і хибна, подібно, якби хто хотів судити про моральність християн на підставі канонів покутних. Не ліпше річ має ся з відомостями, які Автор записав чи з часописей чи з розмов. Тутки для посторонного чоловіка було рішачим то, які часописи він читав і з якими людьми він говорив. Зглядом сего то (на ст. 82.) сам проф. Титов признає ся,

що не мав можливості читати українські часописи. А ті часописи, які его інформували у деяких річах, як в університетнім питаню, в справі патронату, пониження руского обряду, подана річ більш-менш предметово. За те у уступах, у яких по волї неволї виринали спільні питання партийні, до яких належить бе-сеїда про партийність серед духовенства, характеристику молодого духовенства українского, „Ризницю“, перемиский дівочий інститут — цілком природно, що представлепе річи мусіло вийти односторонно. Так само, а навіть еше гірше, річ має ся з тим, що Автор написав на підставі личних розмов. Є се суд про молоде духовенство і діяльність Високо Преосвященного Митрополита в реформі семинарії, обсадженоу станиславського єпископского престола, в питаню залежности рускої церкви від Пропаганди, та схарактеризоване василиянської реформи.

Сі уступи належать до найслабших і найнещасливіших у цілій книжці. Як вже попередно*) сказано, відвічальність за того рода інформації спадає на совісність і партийність інформаторів, які вийшли з посеред нас самих... Наше духовенство є зглядом сего безборонне і тільки може жалувати, що в такий спосіб надуживає ся добродушности посторонних людей зі шкодою для нашої церкви слави і справи. Се дає ся живцем відчувати особливо у теперішній хвилі, так важній для нашої уніяцкої і російської церкви, хотьби лишень з огляду на Холмску Русь. З книжки проф. Титова, мимо сего, що вона написана в цілости зі щиростию і прихильностию для нас, російські читачі завдяки нашим інформаторам не можуть набрати ані пошанованя ані любви для уніяцкої церкви взагалі, а для нашої в особности. Через се місто зближення піддержує ся розділ християнських церков. Однак Бог дасть діджати ся еше ліпших часів! Вже хотьби лишень то, що жерело недостач книжки проф. Титова бере свій початок від нашого нутра, а на єї численні добрі сторони складала ся добра воля і прихильність нашого закордонного гостя — вже се каже нам весело глядіти в будучність.

б.

Джон Віліям Дрелер і его Історія Боротьби Віри з Наукою.

Написав о. Ф. ЩЕПКОВИЧ.

(17. Продовжене).

Історія чотирнайцяти віків т. є. від початків хінської держави аж до цілковитого єї розвитку показує, що хінський нарід мав один і той сам спосіб говореня, одну і ту саму науку, котра дасть ся зібрати в кількох реченях: Нарід хінський вірить загально і постійно в одно єство особове найвисше Ті (по манджурски Ган)**, котре єсть зверхним паном неба і землі, всіх

*) Гл. „Нива“ с р. ст. 159 і 461.

**) Шанг-ті (найвисший Пан) по манджурски: Dergi Abkai Nan.

сил небесних і земних і всего, що тільки де стане ся. Той найвисший пан, той Бог єсть паном цісарів земских. Він дає і відбирає силу і всі земні добра; він карає і нагороджає властною безглядною і независимою від нікого. Він єсть найвисшим паном світа не тільки фізичного, але і морального. Моральність то право єго, то єго воля, котрій чоловік повинен піддати ся і єї наслідувати в своїм поступованю. Єсли-ж чоловік тій волі Божій не хоче повинувати ся і єї переступає, тогди той Пан найвисший таких проступників карає, а тих, що єго волю сповняють, нагороджує ріжними добрами. Тому найвисшому Пану суть підчинені духи небесні і духи земні, або душі святих, котрим Хінці приносили також жертви. Ті духи однак нічим самостійно не рядять і не суть жерелом моральности; однак можуть причиняти ся до щастя або нещастя і можуть wspomagати порядок моральний. Їх задача єсть надзвичайно мала і здає ся ограничати до приманя жертв низшого ряду.

Друга релігія, як було висше сказано, походить від Конфуція. Він родив ся около року 551 иеред різдвом Христовим в малім королівстві Лю з родичів дуже убогих і то в часі найгіршим для Хін як під зглядом політичним, так і релігійним та моральним. Во Хіни були поділені в тих часах на багато малих князівств, котрі безустанно воювали з собою. На кождім з дворів панувало найбільше зіпсутє. Так князі, як і їх урядники, угнітали простий нарід, що попав в крайню розпусту та зіпсутє обичаїв. На сї нездорові відносини рідного краю глядів Конфуцій з болем серця і тому задумав зарадити лиху. До того мало єму послужити пізнанє історії старинних часів, що їх історики представляли яко золоті, де люди жили щасливо і в добробуті. Для того постановив він посвятити всі свої сили, щоби відновити той золотий вік, а з ним привернути часи щастя, часи, в котрих царили чеснота і невинність. Праця єго улєкшена була тим, що він вже від пятнайцятого року життя віддав ся з найбільшою ревностю науці, а найбільшу охоту оказував від дитинства до пізнаня предметів уживаних при складаню жертв і до церемоній. Коли виступив на публичну арену посідав вже значні відомости, а то діяло ся в 22 році єго життя. Перед тим єще оженив ся маючи девятнайцять літ, а в двацятім році життя мав вже сина Лі, про котрого згадують часто Конфуційські річники. В тім також більше меньше часі дістав незначну посаду консерватора державних магазинів збіжа. В наслідок руху революційного, який непокоїв мешканців княжества Лю, мусів утікати до сусідної провінції Тсі, з котрої то місцевости старав ся ширити свою науку в князівствах Тху і Тсін. Но коли побачив, що всякі стараня, щоби єго наука прийняла ся, суть безуспішними, переніс ся назад до краю свого уродження Лю. Не могучи однак дивити ся на проступки короля краю Лю, котрих не міг спинити, переніс ся до провінції Вей а звідси найперше до Тсао, а опісля до Сонг. Щастє, котре і так

ему не сприяло, тутки опустило его ще більше. Бо міністер війни тої провінції Гуан-Туї хотів его убити, а більша часть учеників его опустила. З множества прихильників зістало ему лиш двох чи трьох учеників. Підчас учти з того краю найшов ся Конфуцій в найбільшій нужді, бо через сім днів не їв нічого. В році 489 здавало ся, що щасте зачинає до него усміхати ся. Бо в тім то році приняв его триюмфально князь Тху; але щасте не довго ему сприяло. Бо князь покровитель помер в коротці і Конфуцій побачив ся позбавленим на ново всякої підпори. Всі з него висмівали ся; против его особи і науки співали упокоряючі пісні нарочно в тій цілі уложені. Переходячи опісля до Вей а з Вей до Тсін, де крім почести, яку ему на дворі тої провінції оказувано, не відніс жадного додатного успіха, переніс ся назад до Вей, а звідси до Лю, де написав історію того князівства, щоби поучити будучі покоління, як сумним був час, в котрім жив і щоби перестеречи, чого мають уникати, щоби не діждали ся подібно сумних часів.

Конфуцій звав ся з першу Тшунг-ні, а опісля доперва прозвано его Конг-це або Кун-фу-це, що значить учитель Конг. Помер в р. 479. Жив отже 72 роки. Що до науки єсть він більше моралістою, чим філософом і під тим зглядом уступає місце Ляоце'му, котрий рівночасно з ним виступає.

Яко реформатор релігії звертає менше увагу на се, щоби щось нового до релігії впровадити, але радше обдає за се, щоби зібрати і поставити перед очи своїм упавшим одноземцям то, що старинність мала лучшого. А треба знати, що Конфуцій єсть невідродженим сином своєї вітчизни. Він вибирає всьо лиш, що єсть практичне, що може Хінцєви принести якусь реальну користь. То успособленє Хінця відбиває ся також в его релігії і тому він признає і Бога о стілько, о скілько тойже єсть ему потрібний. Дялятого навіть ті, що признають ся урядово до релігії буддаїстичної, віддають ся божествам і иных релігій в оніку, если лиш мають надію, що їм се щось pomoже.

Ціла наука моральна реформатора хінського роз'ясняє лиш відносини і взаємні обовязки родичів до дітей і дітей до родичів, як також поодиноких людей до держави. Після Конфуція всьо єсть державне; навіть релігія належить до держави, котру заступає цісар, син неба, котрий єсть органом всеєсвітнього розуму. Держава єсть великою родиною, а порядок в ній повинен бути уладжений на взір порядку небесного, де всьо виконує роботу після установленого для себе права. Цісар єсть тим, що приказує, усї суть его урядниками, всї акти релігійні актами державними, а сьвята релігійні сьвятами державними. Наука моральна Конфуція старає ся управильнити відношеня обовязків межи пануючим а его підчиненим, поміж мужем а женою, родичами а дітьми, межи молодіжю і особами низше поставленими а настоятелями і старшими в загалі, помежи товаришами і приятелями.

Після него суть чотири головні чесноти: мудрість, людскість, обнимаюча всї обовязки зглядом других людей; неустраши-

мість, що не дасть ся здержати ніякими перепонами і правість, котра заключає в собі правдомовність і довіря до другого.

Дитина належить цілковито до родичів. Послух дитини не повинен мати границь в границях тих предметів, до котрих відносить ся. Се правило відносить ся в певній мірі до підчинених і до невіст. Віддавати належне поважане другим єсть обовязком загальним. Дитині не вільно не лише наражати житя на небезпеченство, але навіть на утрату цілости свого тіла. Не менше старий обовязок єсть заховувати правила поступованя одних осіб зглядом других без згляду на предмет ділання.

Чоловік повинен прийти до пізнаня річи, самого себе і своїх обовязків дорогою науки; тою дорогою повинен научити ся кермувати своїми гадками і своїм серцем, то послідне удержувати в рівновазі, щоби не стратив панованя над самим собою, але щоби був завсїгди паном своїх слів і діл.

Чоловік може вправді попасти в блуди, однак, повинен їх узнати, поправити ся і дозволити, щоби другий міг его перестерегти перед лихом. Часто закидають Конфуцієви, що его моральна опираєсь чисто на підставах дочасної щасливости, бо тільки один раз находить ся в словах ему приписуваних згадка о божестві. Дещо частійше, хотяй в загалі і тутки рідко говорить він о небі, але що він розуміє під виразом „небо“ годі відгадати. Він узнає лише дві річи, а то небо і землю, від котрих всьо походить. Чоловік єсть після него третою силою, що становить разом з небом і землею Трійцю. Мимо того залежить він від неба і не повинен ему оказувати невдоволеня. Небо дає пізнати свою волю через волю народа і инші ріжні знаки. Чоловік зістав сотворений небом. Его природа єсть добра сама зі себе. Однак декотрі люди зіпсували єї через свою намієтність; ті, що заховали єї в чистоті і не допустили до зіпсутя сьвятими. Чоловік має одно призначеє порішене через небо, однак може его не осягнути задля своїх провин. В загалі чує Конфуций відразу до всего, що ідеальне і надзмислове. Мимо того розріжняє помежи ідеалом мудрців а ідеалом народних мас; однак не бере того ідеалу яко мотив ділання

Тої так взнесої а природної максими: „не роби другому, чого не хочеш, щоби тобі робили, не знає, но місто неї ставляє иншу, яку поставив пізнійше грецкий філософ Аристотель: „Чеснота лежить по середній“.

Заходить еще питане, який вплив витиснула наука Конфуция на народі хіньскім? Треба признати, що вплив его моральної науки був дуже шкідливий і то як із згляду на релігію, так також із згляду на моральність. Із згляду на релігію, бо відриваючи Хінця від божества, казав ему сповняти чесноту задля чисто людських зглядів. Тим самим відібрав своїм співгорожанам охоту звертати ся до Бога і шукати там помочи в борбі з самим собою та з своїми намієтностями. Так сотворив Конфуций моральну без підстави, котра могла витворити з Хінців інокритів, що удавали перед людьми людей чеснотливих, а в душі були найгіршимп. Хотяй Конфуций поділяв релігійні понятя

свого народа, а навіть брав участь в публичних богослуженнях і наставляв на введене давних церемоній, то однак давного Бога Шанг-ті, котрого признає за одинокое божество, уважає як оріч відірвану, за щось неособового. Після него в сьоме єсть плодом природи. Чоловік вертає також до природи і никне. З того стає ясным, що хотяй его наука не відкидала з початку всемогучого нагороджаючого та караючого всьо Бога, перетворилась пізнійше в позитивізм і пантеїзм і перейшла в коротці в скептицизм і атеїзм, котрий еше нині точить образовану часть хінського народа. Що до походження всесвіта та що до способу повставання всіх річий, про се Конфуцій здаєсь цілком не думав. Він займає ся виключно жертвами, а особливо жертвами, які приносили ся по першим предкам.

Его наука є лише відбиткою хінської релігії, звичаїв, народного характеру та філософії і тому не дивно, що хотяй не мала щастя за життя автора, мала незвичайний вплив на цілий нарід по его смерті. Тим толкує ся шієтизм Хінців до свого учителя. Во князь Лю зачислив его до ряду святих; на его честь будовано святині. До его гробу відбували цісарі пуніцтва. На его честь побудовано жертвенники по всіх колегіях. Кожного першого дня місяця складають ся на тих престолах жертви, а два рази до року відбувають ся в его честь торжественні жертви. Цісар удає ся сам до святині в столиці, там падає шість разів лицем до землі, а два рази приклякає; потім викликають духа великого чоловіка і сьпівають на его честь похвальні гимни. *)

Моральній Конфуція не бракує вправді красних і піднесених мислей, однак Конфуцій замкнувши, щоби так сказати, Хінця в тісні рами своєї науки, замкнув для него приступ на довгі віки для цивілізаційного розвою народа. Злих склонностей людської природи не лише що не усунув, але не старав ся навіть усунути. Всі блуди, що відносять ся до політеїзму, полігамії, пересудів і суевірій, зіставив ненарушеними. Его наука зіставляє убогого без потіхи і без надії, а женщину і дитину засуджує справді на стал невольничий.

Тож не дивно, що серед Хінців любов має приміненє лише в теорії, а в взаїмнім відношеню панує лож і зрада. Ва навіть взаїмну любов родичів до дітей і на оборот погребав Конфуцій в принципах своєї науки.

Не дивно також, що Хінець позбавлений релігійної підстави моральности не лякає ся смерті, а уставодавство мусить вишукувати найстрашнійші тортури, щоби злі і переворотні одиниці відстрашити від проступків.**)

(Далі буде.)

*) Słownik apologetyczny Tom II. стор 282.

**) Pop. Schanz-Apologie des Christenthums Tom II. стор. 133—136; Słownik apologetyczny T. 2. стор. 280—284.

Соціологічні начерки.

III.

(Конець).

„З того представлення річи — пише дальше Menger — легко можна зрозуміти, длячого Saint-Simonist-и не могли дати світові нової релігії помімо того, що не мало завдавали собі труду, щоби свою секту уподібнити до католицької Церкви. А догми Saint-Simonis-му, що основує ся на помотанім, зливаючим духа і матерію теїзмі, не могла ніколи вистарчити до спасення і одушевлення побожних душ.

Розуміє ся, що в соціалістичній державі буде мати релігія о многу низшу роль, як має її в тепершнім ладі суспільнім. Се правдою є: недуги, смерть, моральний упадок, словом фізичні і моральні лиха будуть завсігди естувати і в побожних умах потребу релігії викликувати“.

Тою послідною мислю автор певне бачив більше, а написав менше. Впрочім він яко соціаліст не хоче уходити за побожного. Однак в глибині своєї душі він певне розумів, що мало буде таки в тій новій державі ним проєктованій таких людей, котрі схотіли би якогось там найвисшого її президента уважати за всесторонній досконалий ідеал, ба за бога якогось. Бо-ж прецінь се буде держава культурна, а не держава Нерона чи Калігулі, в котрій імператори казали себе називати „dominus ac deus noster“. Так низко дух людський вже хіба ніколи не упаде.

Єму — най скажу висловом філософів соціалістичних — не можна вже буде класти ніколи таких пут.

І в тім ціла трудність соціалістичних реформаторів атеїстів, що хотіли, хотіли-б, не мають чим заступити першої причини всього — Бога, та що людскість не може та не буде могла всеї сили і помочи у них шукати. А тут ані раз не можуть та не зможуть доказати, що то вони сотворили світ, щоб на себе показати, що то не хто инший є Богом, лише вони самі богами. Впрочім скорше наверне упавшого чоловіка одна гадка на доброту і милосерде Боже, як присутність цілого пануючого сенату соціалістичної держави. Шкода — кажу — що вони не боги! Вони знають о тім, вони не приписують собі того титулу, бо знають, що і сей менше чи більше культурний світ сучасний висьміяв би їх та уважав їх божевільними. Однак ще раз повтаряю і застерігаю ся, що багато є справ в сучасности, справ, що відносять ся до хліба насущного і інших точок суспільної природи, де потреба реформ. Ходить о се, аби лихо як найбільше можливо зменшити і такою повинна бути ціль найперша кожного, кому судилось працювати для добра суспільности.

Бо сей, що видвигає якусь реформу без згляду на її вартість, а хіба длятого, що вона є новостію і з того лише згляду

можна її назвати поступом, є лише собі звичайним новатором дня. Та впрочім — питаюся — чи лише недуги, смерть, моральні упадки і т. п., як наводить Menger, мали би бути одним одним підтримувачем релігії? Се правда, що в тих і тим подібних случаях релігія є осолодою, є тим жерелом, що своєю животворною силою піддержує чоловіка і дає полекшу. Все таки не можна твердити, щоби релігія стояла на тих вічно повторюючих ся случаях. А если би знова стояла, то не можна би є знищити так, як ніхто не знищить цілковито ані недуг, ані моральних упадків, а тим більше еще смерти.

Заходить певна подібність людського духа що до пізнання і почитання Сотворителя а ростинами, (а навіть і иншим сотворінем) і їх відношенем до сонічного сьвітла. Є то звязь велика, сильна, що надає життя, сили, певної чи не найбільшої благородности ростинам. Їм не вистарчило-б жадне инше сьвітло! Подібна звязь панує межи чоловіком а Сотворителем. Дух чоловіка, если би і забув ся на якийсь час — розумієсь через спачене виховане, що основуєсь на впоєню всяких упереджень в молоді уми — не стане на тім місци і не буде стояти непорушимо (бо би навіть самі учителі єго кричали, що він ретроград), лише завсїгди буде собі ставити питання — коли опустять єго вже пути дитинства і спаченого вихованя — і тих питань навіть в найрадикальнійшій державі ніхто не заборонить єму ставляти і через них буде доходити завсїгди до пізнаня Сотворителя і Єго провідія.

Тих знова доріг, тих моментів, як і коли підносить ся дух чоловіка до пізнаня повиспої правди, ані не счислиш, ані не усунеш. Як не доглянеш ані не зловиш границь простору, так не знайдеш границь премудрости Божої, о котрій ані згадувати не хочуть атеїстичні реформатори, а котрої з другого боку на свії великий жаль і смуток вичеркнути ніяк не можуть та не зможуть.

На перший погляд здавало би ся, що се лиш діалектичні фрази. Тимчасом розваживши ліпше, хто-ж з думаючих зможе ті правди заперечити?

„Но соціальна нерівність — продовжає дальше висше згаданій автор — до котрої злагодження нинішна держава уживає передовсім релігії, буде в новій державній формі до зносимої міри зредуквана. Коли знова ріжниця межи висшими а низшими є відповідно малою, а всі можуть тішити ся надією, що висші становища через талант і діяльність осягнуть, то держава не потребує такого широкого, а для неї так часто небезпечного апарату, який іменно християньска релігія розличних конфесій витворила. То свобіднійше становище що до релігійного проблему дає спромогу робітничій державі, щоби у всіх проявах життя переважав сьвітлогляд опертий на досьвіді. До тепер держава і суспільність виходила з сеї точки, що науково-досьвідний спосіб і єго результати в повній своїй широті можуть собі присвоїти лише висші круги, а народови треба лишити релігію. В дійсности має виспа наука науковий, наука же народна пере-

довсім характер релігійний. Знова школи народної держави робітничої (*des volkstümlichen Arbeitsstaates*) будуть і в висших і в низших степенях подавати лише наукове знанє, позаяк наука релігії буде полишена товариствам релігійним. В сей спосіб усьне ся на поли духового жита то нерівне трактованє богатих і убогих, котре іще в більшим степені дражнить маси, як економічна нерівність. Бо вони знають дуже добре, що декотрі матеріальні добра поміж горожан держави не можуть бути в цілковитій рівності розділені, но справедливо думають, що правда і наука суть для всіх вспільною спадщиною як сонце.

Коли народно-робітнича держава перейде до досвідного погляду на сьвіт, мусить також при новім посіданю власти стеречи ся, щоби проти ісповідників об'явленої релігії чи впрост чи не впрост насильств не уживати. Певно, що коли християнство за Константина I. (311 по Хр.) в римській імперії побідило, уживало до свого розширення насильних средств і то зістало іще серед цілих середних віків практикою Церкви.

Но народно-робітнича держава, котра своїм горожанам жадної нової догматики не хоче накинати, не може того приміру наслідувати. Єі заступники ніколи не можуть забувати, що системи догм об'явленої релігії для приклонників досвідного погляду на сьвіт суть малої вартости, та що для їх ісповідників залежить від тих наук вічність. Помимо того будуть об'явлені релігії, коли їм дотеперішну односторонну державну опіку відойме ся, перед досвідним поглядом на сьвіт поступенно уступати. Тут подібно стане ся, як з плинами, котрих жадна сила не годна через пресію зменшити, а котрі сейчас розливають ся, як їх не обіймають стіни якогось начиня.

То становище держави жадною мірою не є тогожне з тими формулами, які подибуєть ся в соціалістичних письмах і програмах, котрі сходять ся в тім, що в соціалістичній державі релігія має бути приватною річю.

Бо понеже в народно-робітничій державі приватна власність буде мати дуже маленькі рамки, то держава через заперченє доставлюваня средств матеріальних діяльність товариств релігійних може унеможливити. Но таким механічним насильним способом в справах совісти не може нова держава послуговати ся, тим більше заспокоєне потреб релігійних, котрих для вірних ісповідників об'явлених релігій не може усунути, належить уважати яко часть права на ексистенцію. Народно-робітнича держава має отже товариствам релігійним до їх культу потрібних дібр річевих (*Sachgüter*) і послуг достарчати, однак має при тім право їх організувати і мати на них вплив.

Тимчасом не можна сумнівати ся, що народно-робітнича держава через обильність на услуги стоячих духових средств приготовить триюмф досвідному поглядови на сьвіт.

Теперішня наша держава дає широким народним масам в їх молодости переважно релігійне вихованє і лишає їх опісля цілковито впливам Церкви, понеже пригадує їх собі, коли вони

дозріють майже лише тоді, коли вимагає ся від них податку гроша і крови.

Противно народно-робітнича держава по думці цілої своєї організації буде кожного з'окрема підчас его цілого життя виховувати після наукових рекул естетичних і етичних.

Вже під панованем індивідуальної господарки (*der gesonderten Haushaltung*), ще більше однак, коли наступить спільний спосіб життя заспокоїть народно-робітнича держава духові потреби мас через наукові виклади, через чисто артистичні представлення („*echt künstlerische Darstellungen*“) та через етичні розважання, котрі нині через пасивність держави криють ся часто густо під фалшивим позором релігійних змагань.

Если удасть ся народно-робітничій державі без ужитя сили угрупувати домінуюче пановане досвідного погляду на світ в державі і житю, то буде се полагодженням одного, а властиво найбільшого зі всіх проблемів історичних.

В греко-римській державі антитеза межі Церквою а державою, межі релігією а горожаньским життям була мало слідна, но заснованем християнства вдер ся до свідомости християнських народів розлам, котрий в середовічю був осередком історичного розвою та іще нині досить важко тяжить на судьбі народів. Від як численних змагань культурних мусить навіть модерна держава відступити і як часто мусить з прямої дороги культурного розвою на боки подати ся, щоб не дражнити гніву могучих товариств релігійних!

Доперва через побіду досвідного погляду на світ лице Януса теперішної людської свідомости дістане знова природні черти справдішного лиця людского. А понеже чисто науковий, опертий на досвіді спосіб мислення жадного нового систему догматичного не ставляє, а лише виражає природний напрям людского поняття і мислення, то можна уважати его за поступ рішучо добрий“.

Так Menger.

Як майже всі модерні писателі, так і Menger має то до себе, що мало числить ся з фактичним чоловіком. Oben, Saint Simon і и. також такими були. Певного рода щирости їх волі певне, що не можна їм відмовити, но кождий з них мав случайність в житю, в тім сірім житю людскости пересвідчити ся о тім, що ум здібний є без великого труду крити золотом найменшу хатину, коли-б однак прийшло сесе впровадити в практику, не далеко було би до крайного песимізму; ту поезию модерних писателів міг ліпше іще зрозуміти сей, хто прислухував ся бесідам тих людей, що свого духа хочуть ховати на творах модерних писателів та що їх уважають за не щось меншого, як за ясновидючих пророків. Тимчасом поезия, котрої предметом є пребогато золотих обітниць, спроваджує на нерозважного читача певного рода задуму, мелянхолію, подібно, як се маєсь річ дуже часто у тих людей, що не розуміють, на чім спочиває правдива релігійність і владають у непочитальний стан фанатизму — *Extrema se tangunt*. Одно і друге не добре, отже нале-

жало би завсігди брати справу так, як она є, і якою може бути.

Авторови повтисше наведених слів розходить ся передовсім о то, аби порівнюючи „досвідний погляд на світ“ з впливами релігії виказати, що перший в будучій ним проєктованій державі мусить звільна знищити релігійність. Коли би релігія наша була противна досвідній науці, та дійсно автор мав би рацию і міг би сподівати ся зреалізованя своїх надій. Однак річ має ся противно. Церков Христова може лиш тішити ся щораз то новими здобутками досвідної науки певна, що ті здобутки будуть приготовляти єї новий триюмф.

Предметом науки є ціла преці вселенна із всіми законами, причинами, явищами і т. д. Отже розум людский відчитуючи неначе мудрість на якийсь час утану перед ним, ніколи не обійме цілої вселенної. Отже і наука має певні границі, має щось, що вже знайшла і тим величаєсь, но має много іще тайн закритих, котрі зможе іще відкрити і таких, котрих певне не зможе відкрити, приміром — границь простору, часу і т. п. і много, премного інших правд.

Автор закидує теперішній державі, що вона до злагодження соціальної нерівности уживає передовсім релігії і називає Церков „небезпечним апаратом“.

Хто-ж тут в тім виноватий, чи держава чи Церков?

Очевидно нинішня модерна держава, котра в засаді не дбає про релігію, а опирає свою екзистенцію на могучих сторонництвах, маленько дбаючи о справедливість та рівноправність. Єї чиновники по більшій часті не мають респекту перед законом. То-ж не диво, що если в державі приходить до замішаня і револьт, а держава не маючи достаточо міліції, чіпає ся ратункової дошки, надіючись на лагодячий вплив Церкви. Най держава яко моральна особа шанує золоті зерна науки Христової, най більше дбає о пановане правди і справедливости, най закон добрий більше значить, як єї чиновник, то менше буде потреба Мольхоха — міліції, а добробут і спокійний розвій єї буде забезпечений.

Чому-ж Церков має бути „небезпечним апаратом“? Так лише може говорити чоловік, що більше даєсь опанувати легучою опінією часу, чим здоровою розвагою.

Отже завсігди ся церков небезпечна! Небезпечна була, коли зачалась ґруповати в краю жидівскім коло особи Спасителя, бо знана річ, що Спаситель всю погань пануючої тогди верстви відкрив публично і картав. Небезпечною тепер, бо державам не подобає ся, коли вона проти їх деспотичних вчинків (Франція) підносить клич любви Христової. Коротко сказавши, модерна держава хотіла-б покорити та коло своїх ніг положити передовсім церков, яко свою спутану невольницю так, щоб вона лише тогді дала признаку свого житя, коли вона ії на то позволить. В проблемі Менґер-а має народно-робітнича держава держати ся позору культурного, в самій річі має знищити церков через повільне виголодненє єї, через заморенє. А має се статись через то, що в народно робітничій державі будуть подавати школи

як в низших, так і висших степенях лише наукове знане, а „наука релігії буде полишена товариством релігійним“, через ту „толеранцію“ якої нова держава має зглядом релігії об'явленої держати ся. Так очевидно розумує Менґер. Дальше показує автор спосіб, як ся будуча держава може унеможливити діяльність релігійних товариств через запереченє материяльних средств. Отже най гинуть через виголодненє! Дійсно ся етика гідна Перона, а не культурного чоловіка. Но дальше Менґер опановує ся, та каже, що будуча держава має товариством релігійним достарчати послуг, однак твердить, що має при тім право їх організовати і мати на них вплив“. Як шпирокій вплив сей має бути, легко догадати ся.

Отже в тім часі, в котрім найбільшій робітник добуває по закону Божому і природному своїх прав і серед них хоче заживати свобод, які людині належать ся, Менґер і багато інших з ним духом споріднених для інституції, котра може по величатись тим, що наука, яку голосить, повалила неволю, що є одною з найбільших свѣтських організацій і безперечно щораз буде більшою ставати по мысли свого основателя, проголошує приміюване вирафіноване средств деспотичних і низких, держаня її через державу під пятою, неволення її і замореня її найстрашнійшою смертию, смертию голодовою.

За те нова держава, коли усуне зненавиджену церков „буде кожного з'окрема підчас его цілого життя виховувати після реґул наукових, естетичних і етичних“.

Кілько в тих словах необмежених обітниць щастя! Нич тіни, лише саме свѣтто. А чи се можливе на свѣті? Сам Менґер мусів би поробити багато застережень, если би міг его хтось присилувати до зрілої розваги его проєктів. І то все при кінци уступу „die Religion“ називає „чисто науковим, опертим на досвідченю, способом мислення“!

Правду сказав покійний Gothe: Найдальші трудности на-
ходять ся там, де ми їх не шукаємо“

о. А. Говда.

Яких средств ужие парох, щоби викоринити налоги в парохії, особливо нечистоту і піяньство?

(Реферат з дек. соборчика).

(Конець).

Вправді декотрі ригористи задержують розршенє всім налоговым грішникам; лякєсти розршають всіх, котрі лише обіцують поправу. Но обі ті крайности є не на місци; правда бо і пастирєска моторність лежить по середині. Инакше бо не мали би підстави слова Спасителя: котрим відпустите гріхи, будуть відпущені, котрим задержите, будуть задержані.

Наліг нечистоти обявляє ся часто в формі дикого супружества (жите на віру). Таких сповідаючих ся не може св'ященець розрішити, доки не розлучать ся і не перестануть з собою грішити. При тім буде душпастир всіма силами старати ся, аби заключили з собою законне супружество, коли се можливо, то є, коли нема канонічної перепони. Колиж є перепона, однак розрішима (*impedimentum dispensabile*), то душпастир буде їм помічним в полученю диспензи під услівем, щоби розійшли ся і з собою не грішили і доперва зійшли ся по церковнім вінчаню.

Колиж перепона є нерозрішима (*indispensabile*), то мусять розійти ся на все, бо инакше не є спосіб до прийнятя св. тайн і готовлять собі певну погибіль душ. Крім того представить їм душпастир, що вони кривдять свої діти, позбавляючи їх законности, як також зверне їх увагу на велике згіршенє, яке дають своїм грішним пожитєм цілій парохії і охресности.

Подібно поступить душпастир з тими, котрі живуть в так званім цивільнім супружестві. Душпастир представить їм наглядно, що вони перед лицем Бога і Церкви живуть в чужолостві. Він буде старати ся наклонити їх до заключеня законного церковного супружества, коли нема ніякої або є розрішима перепона. Сповідник не може розрішити їх в св. сповіді, коли не розійдуть ся, або коли тільки для людського ока на кілька днів розлучили ся в цілі висповіданя. Розуміє ся, що і виводу мусять заперечити жінці, що живе в цивільнім супружестві.

Коли би одна сторона була на пр. єврейского віроісповідавя, буде душпастир наставати на те, щоби християнська сторона старала ся наклонити другу сторону до вихрещеня, по чім може наступити законне вінчанє.

Треба признати, що справа з такими людьми є незвичайно трудна; но поправа їх при ревности душпастира і при божій помочи є можлива. Такі люди звичайно не сповідають ся, до церкви дуже рідко або цілком не ходять, они переняті часто духом лібералізма і новомодного безвіря. Тож коли випадково прийшли би до сповіді, належить їм ясно представити дотичні правди віри, вказати, що вони доси зле понимали ту справу представити також в короткості засади християнської моральности дотично супружества, яко єдино правдиві і спасенні, а ріжні закиди і викрути належить збити. Утвердивши їх в тім згляді в християнській вірі, укаже їм душпастир на приклади чистоти на прим. Йосифа Єгипетского, Зузанну і на множество св'ятих в новім завіті.

Яко епітімію назначить сповідник (загалом для всіх, що позістають в наложі нечистоти) піст (повздержанє), уміркованє в їдженю і питю, при тім прикаже уникати спосібности до того гріха, розмишленя на тему смерті і суда. і усунути зділанє згіршенє (коли можливо) через заключене супружества.

Що до налогових п'яниць сповідник подібно, як висше сказано, коли ніякої поправи від послідної сповіді не видить, або в випадку зломаня обіта мірности або повздержности, відложить розрішенє на кілька днів, даючи каючому ся науку, як за той

час поступати, аби на ново не згрішити; коли на пр. товариство було причиною, оминати его і т. п. Коли по приписанім часі прийде такий чоловік до сповіди і окаже по крайній мірі початок поправи, може его сповідник розрішити, давши відповідну науку і епітімію. Колиж каючий ся за той час не тільки не вздержав ся від гріха, але цілком так само грішив, як попередно, (формальне поверненє до гріха), сповідник не може его розрішити. За те представить ему з цілою рішучістю, що на всякий спосіб треба ратувати душу від погибели і буде жадати, аби для уникнення дальших гріхів шлюбувач цілковиту повздержність від горячих напитків на довший час, по крайній мірі на один рік і в разі зділаного обіта, прийнявши его яко початок поправи, може его сповідник сповідати і розрішити, давши відповідне поученє і епітімію.

Але великий клопіт причинають душпастиреви нераз п'яницї, що в сповіди того гріха не визнають, хотяй є ноторичними п'яками. Вони запитані відповідають звичайно, що п'ють тільки для здоров'я і п'яними не були (хоч і се часто неправда). Таким треба представити, що вправді пите в само собі є доперва тоді смертним гріхом, коли осягне той степен, що позбавляє чоловіка уживання розума і волї, однак налоговый чоловік, то є, любуючий ся в напитках, як в наведеном випадку, не буде вільний від тяжкої провини, коли би тільки два до три рази в місяць напивав ся і хотяй би не до цілковитого запомороченя розума, а то по причині згіршеня, як і по причині занедбаня обовязків свого звання, обовязків вітця родини і проч.

Коли взагалі у налогових покаже ся, як то часто буває, що їх попередні сповіди були неважні або сьвятотатські, сповідник представить їм потребу відправлення сповіди з цілого житя і в тій сповіди викаже причини і наслідки їх налогу, его мерзкість і небезпеченство для душі, взбудить в них сердечний жаль і зажадає обітницї щирої поправи, особливо дотично тих тяжких гріхів, як оказала сповідь загальна, має найбільше вистерігати ся. Відтак може сповідник сказати кілька слів потїхи; також напїмне каючого ся, аби подякував Богу, що дав ему нагоду належито весповідати ся і що тепер, очистивши душу, повинен зачати нове безгрішне житє.

Дотично епітімії не досить було би для налогових грішників приписувати тільки молитви, але особливо піст („сей род не ісходить токмо молитвою і постом“), як також інші умертвленя тіла, неустанне занятє, униканє злих товариств, читанє житий сьвятих, св. письма і інших спасенних книг, розмишленя над послїдними рїчами („поминай послїдняя твоя і во віки не согрішиши“), а в випадку сильнїйших покус: взивати найсьвятїйші імена Ісуса Христа і Пр. Дїви Марії. Наконець заохотить до частїйшого відправлення св. сповіди.

Душпастир не вдовольить ся тим, що лише в пр.повідях і в сповіди буде старати ся поправити налогових; але і поза церквою, всюди, де тільки є нагода, буде старати ся навернути їх на дорогу спасеня.

Душпастир не є урядником, що має свої урядові години, поза котрими може чим иншим займатися, а обов'язки свого звання вповняє тільки в уряді. У душпастира всі години его життя є, так сказати, его урядовими годинами. Він використовує кождо нагоду, всякий час і на кождім місці уживє всіх способів, аби грішників, особливо налогових, для Бога назад позискати.

І так споминали ми висше про те, що налогові грішники не радо і рідко приходять до церкви і еще рідше сповідають ся. На них впливати не має нагоди душпастир в церкві, але може і повинен се ділати при посіщенях своїх парохіян (перед Різдом, Йорданом...) в їх домах.

Добре буде, коли вперд душпастир приготує ся дотично науки, яку має їм дати і представити їм в словах повних любови їх грішне житє і небезпеченство вічної погибели; скаже, що прийшов по приміру Спасителя, аби заблудившу вівцю відшукати і до стада божого назад привести... а наслідок при божій ласці може бути великий.

Душпастир може також налогового грішника до себе завітати, аби его напіннути і поучити по словам самого Ісуса Христа записаним у св. Ев. Матея [18, 15]: „Аще же согрішит к тобі брат твой, іди і обличи его между тобою і тим єдинім. Аще тебе послушаєт, прибрїл єси брата твоего. Аще ли тебе не послушаєт, поймає с собою еще єдинаго іли два, да при устїх двою іли трїех свідителєй станєт всяк глагол. Аще же не послушаєт їх, повідж церкви; аще же і церков прєслушаєт, буди тобі яко язичник і митар“.

Коли отже такий грішник буде глухий на всякі упінєня, то нема иншого способу, як лишити его самому собі, ожидаючи щасливїйшої хвилї до его навернєня; а із своєї сторони припоручити парохіянам, аби для остереженя себе від зїссутя старали ся без него обходитись, іменно, аби его не брати за кума при крєщеню, за сьвідка при вінчаню, виключити з брацтва, коли до него належить, не запрашати его в гостину і самим там не ходити, де він знаходить ся, винявши випадок крайної необхідности.

Наконець буде душпастир впливати на начальника громади, до котрого після громадскої устави належить надзїр на публичною моральностию, аби був помічний душпастиреви в его добрих наміренях, аби надзоровав корчми і шинки, аби там шяки не пересиджували; також, аби надзоровав сам, або через заступників молодїж при забавах, музиках і танцях.

В многих випадках публичного згїршеня може парох удати ся о поміч до сьвітскої власти, іменно до староства, на примір в справі живучих з собою в дикім супружествї, або до ц. к. суду на пр. в справі назначєня куратора для налогових пїяків і марнотравників, зглядно опікунів для їх дїтий.

Правда, що все то є нераз тяжкий і прикрїй труд для душпастира, котрий нераз з тої причини терпить від налогових грішників многі неприємности, однак він належить до найголовнїйших обов'язків душпастира.

Заохоту до того трудного діла буде черпати душпастир із слів листа св. Якова [5, 19, 20], який каже: „братів, аще кто во вас заблудит от пути істини і обратит кто его, да вість, яко обративий грішника от заблужденія пути его, спасет душу от смерти і покриет множество гріхов“.

При всім треба пам'ятати, що душпастир хочачи видіти успіх із своєї душпастирської діяльності повинен з себе самого дати примір праведного життя, бо він має іменно бути тим світильником, що світить всім „іже во храміні суть“; вся паука була би даремна, коли би парохіяни виділи у свого душпастира ті самі пороки, проти котрих він виступає.

Душпастир повний ревности о хвалу божу і спасене повірених ему душ дасть собі з божою помічю раду і в трудних випадках. А коли удасть ся ему навернути якого налогового грішника, нехай все має в пам'яті слова Спасителя записані у св. Ев. Луки: „Егда сотворите вся повелінная вам, глаголите, яко раби неключими есми: яко еже должны біхом сотворити, сотворихом“ (17, 10).

о. А. Барановский.

ПОКЛИК

Руского товариства педагогічного до всіх кругів рускої суспільности.

Недавно зачав ся рік шкільний і обі школи, що їх удержує головний виділ Руск. товариства педаг. с. є. жіноча школа виділова ім. Шевченка з правом публичности (о 5 класах) і женська семинарія учительська (о трех роках) стали знова сповняти своє велике завданє. Три місяці нового року шкільного можуть вже рішати о прелімінари і бюджеті цілого року, бо менше більше будуть тепер вертати ті самі позиції в приходах і розходах обох шкіл і цілого товариства. Таке зіставленє зладжене через підписаного касієра спонукує виділ в пору звернути ся до всіх кругів рускої суспільности з прошенем і покликом, щоби всі зволили розслідити материяльні відносини товариства і надіслали від тепер стало через весь рік що місяця жертви і датки на удержанє згаданих обох шкіл.

Родимці! Наше положенє материяльне є крайно невідраднє ба навіть розпучливє. Чекає нас прямо фінансова криза і катастрофа. Просимо лиш нас вислухати і вироzumіти, ввійти в наше положенє і поняти наш теперішній крок.

Товариство педагогічне стає що раз то більше необхідним в нашім народнім житю і сповняє совісно своє завданє. Оно числить 27 філій, удержує у Львові і по містах в краю многі інститути для молодіжи шкільної і бурєи (як чисто селянські, так

і мішані) дає многим сотням молодіжи за малу оплату приміщенє, захист і моральний провід, удержує безплатні курси для анальфабетів в многих осідках філій і у Львові, аранжує відчити і виклади, конференції і сходи учить, осьвідомлює при помочи своїх двох часописий і видавництва учительство, молодіж шкільну, селяньство і інтелігенцію вкінці удержує у Львові згадані обі школи та має як звісно небавом в Коломиї оснувати третю з ряду школу, с. є. мужеску семинарию учительску.

Мимо тих змагань і інституцій товариство педагогічне не може що до своєї діяльности рівнати ся з подібним чеським товариством „Ustredni matice skolska“ або з німецьким „Schulverein-ом“, а навіть зі словінським товариством „Družba sv. Cirila a Metoda“ а чому на се осьта відповідь: Ми маєм звязані руки — бо нам брак фондів і відповідного числа труженників. Ми не в силі удержати навіть обох шкіл у Львові і нам вже тепер грозить криза та безвихідне положене. Ми не маємо у Львові свого дому на обі школи, тиснемо ся в невивідних винанятих каменицях і видаєм що року велику квоту на адоптації, покриваємо недобори в обох бурсах (при ул. Вірменській, котра дає приміщенє звиж 200 ученикам і в інтернаті сьв. Ольги), не можемо як слід амортизувати довгу в друкарні і приступити до виданя нових і так потрібних книжочок для молодіжи, ми не можемо удержувати з своїми філіями і кружками педагогічними тіснійших зносин і наглядати їх діяльність через делегатів і люстраторів, ми не можемо навіть сего року удержати відповідно обох шкіл і покрити ті найпотрібнійші видатки.

Школа виділова ім Шевченка числить сего року 176 учениць і розвиває ся завдяки сему, що виділ заангажував від нового року шкільного сталу управительку і кілька сталих сил учительських, успішнійше і кориснійше чим в попередних літах.

Доси спочивав розвій сеї школи в руках кількох немногих ідейних одиниць, які майже безкорисно жертвували їй свій вільний час і свою працю і зависів при такім стані річий від доброї волі і сьвідомости охотників. Виділ узнав і зрозумів, що школа не може всегда числити на такі корисні обставини і на безкорисну працю кількох труженників, які з патріотизму служили справі, однак не могли часто і при найліпшій волі сповнити всі добровільно обняті обовязки. По тій причині перевів виділ далекосяглі реформи, так що від тепер зможе школа нормально розвивати ся так, як кожда краєва або державна школа. Виділ креував іменно сталу посаду управительки, кілька сталих посад учительських, уложив регулямін для молодіжи і збору учительского, перевів много адаптацій в льокалі та доповнив завдяки жертволюбивости кількох добродіїв кабінети наукові і бібліотеку.

В тім всім руководив ся виділ лишень зглядями на добро і розвій школи. Всі видатки були необхідні і точно обчислені

на фінансовий стан товариства. Виділ завів іменно від року піврічні оплати від учениць школи і числив на можливість зібрання цих оплат і покриття пороблених адоптацій і улучшень. На жаль завели сі обчислення, бо в більшій частині зголосила ся до школи крайню бідна молодіж, так що нема мови о точнім стягненню всіх оплат.

Ще гірше вийшов виділ і управа обох шкіл з обчисленнями що до доходів семинарії в біжучім році шкільнім. Вправді зголосило ся на перший рік понад 40 кандидаток, так що число всіх учениць на трох роках виносить 82, однак ті учениці єще біднійші як учениці школи. Подібні приватні школи польські не увільняють майже нікого від оплати, побирають місячно 16 — 20 корон від кожної кандидатки і не ляборують недоборами. Они доходять навіть в посідане власних каменіць і можуть удержувати власні сили та гонорувати ліпше учителів. Товариство педагогічне не може навіть мріти о таких нормальних відносінах. Хотяй організаційний статут семинарії предвиджує виїмкові зниження і вводить місячну оплату в квоті 20 К, однак був виділ приневолений сего року знизити на внесенє збору учительського більше як в половині сю оплату до 10 К. місячно, а около 25 учениць звільнити цілком від плачення яких-небудь датків. Дійшло до того, що виділ видає місячно на удержанє школи, особливо гонорованє сил учительських відповідно до львівських відносин, чотири рази тільки, як побирає від учениць, а що виділ не має крім надії на надзвичайну одноразову підмогу від сойму (найбільше в висоті 1000 — 1500 К.) ніяких фондів на сю ціль, тому грозить єму місячний недобір в тій одній позиції на квоту 1000 К. с. в. за цілий рік в висоті 10.000 К. Коли додамо єще недобір в школі виділовій, який дійде сего року при нових видатках до 5000 кор. то прийдем до висновку, що товариство мусть роздобути за всяку ціну що місяця найменше около 1500 К. доходів або буде приневолене серед року шкільного замкнути обі школи.

Не хочемо розводити ся над наслідками сеї послідної страшної альтернативи, не уживаємо тут нових средств як погроза, пересада, пресія на суспільність. Ми констатуєм лиш факт, що товариство видало в жовтні і падолисті майже послідні засоби гроша, узискані з вписового і оплат в школі, з субвенцій соймових і всіх жертв присланих немогнми патріотами. Ми обчислили, кілько нам прийдеь платити місячно і кілько буде виносив місячний недобір. Досє ми не подавали суспільности таких обчислень і звітів, бо семинарія не числила тільки кляс та обі школи могли при доходячих силах сяк-так розвивати ся. Сей стан оказав ся однак прямо неможливим і спричинив згадані зарядженя виділу і конечні реформи в обох школах, потягнув однак за собою два а навіть три рази так великі видатки і кошти удержаня і завів нас над пропасть близької фінансової кризи, ба навіть майже над пропасть ліквідації товариства.

Родимці! Не лишайте нас в тій страшній ситуації без помочи і не приневолюйте нас кидати сю велику культурно-просвітну працю, яка нам має придбати великий гурток свідомо вихованого жіноцтва і учительства. Ратуйте нас і наші школи перед загибеллю і упадком. Ми знаєм, як уміє, може наша суспільність в крайнім положеню і безвихідній ситуації ратувати і які зносити жертви. Ми пригадуєм нашій суспільности сецесию академічної молодіжи і ті великі майже геройські подвиги всіх кругів нашої суспільности. Наше положене є мало що ліпше, як було тоді положене академічної молодіжи. Ми не маємо ніяких виглядів на поліпшене ситуації, на вишукане нових жерел доходу. Ми даєм бідній молодіжи науку в школі і захист по інститутах, ми виступаєм яко високо гуманітарне і добродійне товариство і доходимо з тим всім до матеріяльної кризи, до банкруцтва. Маємо три або і чотири рази тільки платити — чим побираємо і можемо побирати.

Кінчимо нашу заяву і наш поклик словами:

Родимці! ратуйте наші одинокі приватні школи і нашу будучність. Спішіть з жертвами, декларуйте і тепер так, як колись підчас сецесії нашої молодіжи академічної місячні підмоги, вписуйте ся в члени товариства, вирівнуйте всякі залежлости в товаристві, збирайте при кожній нагоді складки на удержане обох шкіл товариства педагогічного, аранжуйте відчити, представлення, вечерниці і інші торжества на сю ціль і не давайте нам і нашим школам пропадати. Всякі жертви віддасть Вам сторицею ся молодіж, яка виховує ся в наших школах і інститутах в чисто народнім дусі, в свідомости і ідейности. Вписове і вкладка товариства виносять лиш по 1 К., тому гуртуйте ся тисячками в члени товариства а видвигнете нас з крайньої біді і кризи. Адреса товариства ул. Сикетуска 47, адреса касиєра: ул. Кохановского 15 Б. — Від виділу: І. Чапельский, голова; А. Алиськевич, касиєр.

ВСЯЧИНА.

Від Редакції.

Сим числом кінчимо другий рік нашого видавництва. В слідуєчій році будемо придержувати ся тої самої програми, що й доси; коли позволить час, розширимо тільки відділ „Всячина“ і будемо старати ся подавати в кождім числі вістки з католицкого руху. Нам обіцяли свою поміч в сїм році найліпші наші богословські сили. З першим числом станемо друкувати інтересну працю про унію на Буковині, про Росію а всееленську Церкву і поважну розвідку про християнську фільозофію. Обіцяно нам також з різних сторін краю надсилати дописи з нашого церковно-релігійного житя. В слідуєчій році в проповідничім додатку будемо поміщати науки недільні і святачні, відклада-

ючи продовженє катехі-му на пізнійше. Наших предплатників просимо тільки про одно: про гроші і про з'єднуване нам нових предплатників. Доси не заплачено нам ще одної третьої часті предплати. Ба навіть коли би і всі предплатники заплатили, ми ще і тоді не вийшлиб на своїм. Нам треба конечно більше і то значно більше предплатників, щоби „Нива“ могла дальше виходити. Ми полишені всякої материяльної помочи від кого небудь і стоїмо тільки на предплаті. З нашої сторони досить, що посв'ячати будемо час і працю; фондів на друкарню і марки посв'ячати не можемо, бо їх не маємо, тому просимо ще раз: при-силайте нам залеглу предплату і з'єднуйте нам нових предплатників, підпирайте чим хто може одинокий сьвященничий орган „Ниву“!

Католицке духовенство а загальне виборче право. В однім із послєдних своїх чисел дивуєть ся „Буковина“, що один католицкий єпископ агітує за загальним, тайним, рівним і безпосередним виборчим правом. Чомуж тут дивувати ся? Чиж таке право „противить ся“ науці Христовій? Тут ходить о політичну і суспільну справедливість; а хтож більше, як не християнське духовенство, повинно дбати про неї? Католики не мають найменшої рації боронити чийсь неслухних привилєїв, тим більше привилєїв можних, що виходять на шкоду і кривдять слабших. Через те і ціле наше духовенство агітувало та агітує за тим правом, чим сповняє не тільки народний, але і чисто християнський обовязок.

Цїлованє рук. Орган наших дяків („Дяківскій Глась“) виступив недавно в одній статі („Погані звичаї“) и оти цїлованя дяками рук сьвященника, за що скартав его „Русин з під Самбора“ в 21. ч. „Посланника“. Мені видить ся, що дяки мають цїлковито слухність. Лизанє рук (ми се називаємо делїкатно: „цїлованє рук“) є щось так поганого, понижаючого і для сьвященника і для вірних, а вкінци не гігієнічного і немодного, що воно повинно би вже давно уетати. Розумію ще, як дитина цїлує руку своїх родичів, хоч і проти сего деякі, не без рації, повстають, бож любов можна в инший спосіб виявляти. А є в чім рація цїлувати руки иншим особам? Часи рабства-невільництва минули безповоротно. Чи цїлованє руки має бути ознакою поважання? В такім разі се цілком глупа і ознака і глупе поважанє. Скажу отверто, ми занадто висуваємо наперед своє „отцївство“, і назвавши ся вже раз „отцями“, забуваємо наперед деколи, що ми маємо бути не виключно отцями, а також братьми ба слугами вірних. Инші стани еманципують ся від деяких недорічних середновічних поглядів і звичаїв, але нам ще далеко до того. У нас живе ще, як давнійше, в відносинах і до себе і до вірних, дух лизуньства, „отцївства“, старшованя і гордості.

Я.

Оповіщенє. Підписаний Виділ подає до відомости Вп. Членів, що загальні збори Товариства св. Ольги відбудуть ся на дни 27-го грудня 1905 у Львові о годині 10 і пів (точно) перед полуднем з таким порядком нарад: 1) отворенє зборів, 2) вибір президії зборів, 3) звіт секретаря, 4) звіт касиєра, 5) реферат о ділах милосердия в християнських жіночих організаціях, 6) Реферат:

Рух антиалкоголічний межи жіноцтвом, 7) Вибір Виділу. Перед зборами відправить ся Служба Божа. Година і церква, в котрій буде правлена Служба Божа, як і місце зборів подасть ся до відомости пізнійше.

Від Виділу Товариства св. Ольги. — Г. Гузарєва предсідателька, С. Лежогоубєка секретарка.

Тов. Достова в Станиславові просить нас помістити отую оповістку до нашої суспільности: Наймогутнішими чинниками в культурнім розвою кожного народа суть: Церков і школа. Тому то наші противники засіяли споконвіку рускі громади кощюлками та капличками; тому то вони, недоволяючи ся тим, що ціле шкільництво захопили в свої руки, закладають ще по корінно-руських селах свої приватні школи. А наслідки сеї роботи аж надто явні: чим раз більший упадок рускої Церкви і рускої народности, а зрієт і скріплене польського живла на Руси... Щож нам супротив того почати? Нічого иншого, як против їх костелів та капличок поставити свої величаві храми Божі; против їх шкіл — наші школи і наукові заклади. Сего домагає ся від нас любов св. Церкви, любов нашої дорогої батьківщини — сего домагає ся від нас наша народна честь! Від сеї культурної борби, в котрій рішає ся судьба істнованя нашої Церкви і нашої національности, не сьміє усунути ся ні одна, сьвідома руска одиниця під ніяким позором. Ми мусимо сю борбу звести! А ведене сеї борби вимагає від нас безмірних жертв не лише моральних, але і матеріяльних.., а ми вже так обтяжені, так придавлені всякими тягарями, що наші скупі средства далеко не вистарчають. Треба оглянути ся за иншими жерелами, з котрих би ми могли черпати потрібні засоби на оборону нашого zagrożеного істнованя. Таким обильним жерелом є передовсім торговля. Тому то щирі люди-патриоти заложили в Станиславові перший руский Дім промислово-торговецький „Достова“, з котрого весь чистий зиск призначили на будову Церков і закладанє руских приватних шкіл. Подаючи се нашої суспільности до відомости, не сумніваємо ся ані хвилі, що кождий щирий Русин-патриот, котрий любить свою св. Церков і матір-Русь, приступить в члени „Достави“, а лагоджуючи всяку потріб дому і Церкви єдино і виключно лишва „Доставі“, причинть ся сим способом до чим скоршого здійснєнєя високої ідеї, яку товариство „Достова“ собі положило, іменне: здвигнути рускі храми Божі, здвигнути рускі школи, звідки би плила широка, могутна струя просьвіти уморальненя, а велїд за ними: цілковите відродженє руского народа!

Межи иншим „Достова“ поручає: Для дому: образи, полотна найлучшої якости, урядженя для канцелярий, каси огнетревалі, машини до шитя марки Вікторія з рускими написами, машини до писаня, до праня і т. д. Для господарства: знамениті січкарні по 64 кор, млинки по 128 кор. голосної фірми Майфарта відзначеної 556 медалями на всіх виставах цілого сьвіта, всі инші машини рільничі, машини для молочарень, олійні і т. д. Штучні навози з порукою за їх правдивість і процентову висоту поданих складників Для Церкви: прекрасні фелони, фани, стихарі, ліхтарі, науки, лампи з вічним світлом системи Гівльона і всі инші річи, входячі

в обруб потреб церковних, а все після найкрасших взірців і моделей, з найлучших матерій та матеріялів. Правдиве воскове свѣтло до св. Служби Божої. Для крамниці: ниво, солонину угорську і краєву, смалець і всякі інші артикули в гуртових скількостях. Для їдучих на зарібки до Америки і Канади карти корабельні товариств: Гамбург-Америка і північного німецького Льюйда. Удѣл виносить 10 кор, вписове 1 кор. Адреса товариства: уліця 3-ого Мая ч. 4. — Дирекция: О. І. Барिश, Симеон Гайдима, о. К. Кульчицкий.

Від Адміністрації:

На опасах сего числа зазначена синим оловцем залегла належитість, яку просимо якнайскорше вирівнати. Рівночасно просимо не замовляти вже від тепер в нашій адміністрації жадних видавництв товариства св. ап. Павла, а писати прямо до товариства на адресу: о. В. Лиско, ул. Кльоновича, ч. 8. Так само перепрашаємо тих, що через адміністрацію замовляли доси книжки згаданого товариства, за повільне полагоджуване їх орудок. Причина сего не була зовсім по нашій стороні.

Бібліографія.

Д-ра Франка „Поєма про сотворенє свѣта.“ Написав о Др. Микола Конрад. Відбитка з „Ниви“. Львів 1905. З друкар і Народової (Манецких), Коперника 9. — Ст. 48, формат „Ниви“.

Ціну отсеї брошури і місце, де можна буде єї купити, подамо пізнійше.

Католицкий Вєхїд. Орган рускої католицкої богословської молодіжи. Рїк 1905. Випуск 4., Рїчник II, Ст. 279-398 + 162-192.

Сей випуск мїєгить в собї отсеї праці: Доля руских унїятів в Холмщинї (конець) — Ст. Білинський; Прєсвѣята Евхаристия (конець) — Н. Щепанюк; Кілька слів до статї „Та справа“, поміщеної в перших трєх числах „Молодої України“ — Н. Щепанюк. З гомїлїй поміщено в перекладї гомїлїю IX, X і початок XI.

Припоручаємо німецьку часопись: Korrespondenzblatt für den kath. Klerus Österreichs. Виходить два рази в місяць і коштує рїчно 6 кор. Адреса: Wien, Glockengasse 2.

**Просимо о надсиланє залеглої
предплати і о приєднуванє нам
нових предплатників.**

Вступайте в члени Руского Товариства педагогічного!

Подібні Товариства в культурнійших краях числять десяткі тисяч членів і удержують сотки шкіл. Наше Товариство з великим трудом удержує лиш дві школи: женьську видільову ім. Шевченка і женьську семінарію учительську! Тож вступайте в члени Товариства і приднуйте для него нових Членів зі всіх верств суспільности. Присилайте вкладки (річна 1 кор. вписове 1 кор.).

Купуйте книжочки видані Товариством!

Маємо повний магазин книжок, а друкарня ще не заплачена і через се не можемо друкувати нових книжок.

Книжочки наші є відповідні для менших і старших дітей, для молодіжи і для читальнь. Поміж тими книжочками є багато ілюстрованих.

Хто бере за готівку дістане 15—30% опусту залежно від рода книжок і квоти, за яку замовлено.

Предплачайте: „УЧИТЕЛЯ“ — одиноку руску часопієв педагогічно-наукову і **„ДЗВІНОК“** — ілюстровану часопієв для дітей. Передплата виносить за „Учителя“ і за „Дзвінок“ по 6 кор. річно, для членів по 4 кор. річно.

В послідних часах видало Товариство **„В джунглях“** (ціна 1 кор., оправна 1 кор. 30 сот.) і **„Подорож св. Николая“** (20 сот.) Обі книжочки надають ся дуже добре для молодіжи і для читальнь.

Виданя Товариства св. апостола Павла.

Духовна лѣкарня (аптика) — Є. М. Мілер-Др. Сарницкий — 20 сот.

Наука о Найсв. Тайнѣ Євхаристіи — Др. К. Сарницкий — 20 сот.

„Хошу, очисти ся!“ або приступна наука о св. Тайнѣ Покаянія — сьвящ. С. Донарович — 20 сот.

„Оставьте дѣтей приходити ко мнѣ“. Начеркъ науки религіи въ першій класі народной школы. Сьвященник Л. Лужницкий — 20 сот.

Слава Непорочної Діви. Обявленя і чуда Діви Маріи в наших часах. Я. Л. 20 сот.

Віра і наука. — Перер. Ярослав Левицкий — 20 сот.

„НИВА“, річник 1904. Брошур. 5 кор.

Наукова аполлогія християньскої віри. Duilhe de Saint — Projct. — о. Ярослав Левицкий — 1.50 кор.

Перші основи економії. Косса-Мормайстер Ярослав Левицкий. — 1.50 кор.

Чоловік а звїрина о. Т. Лежогубский — 30 сот.

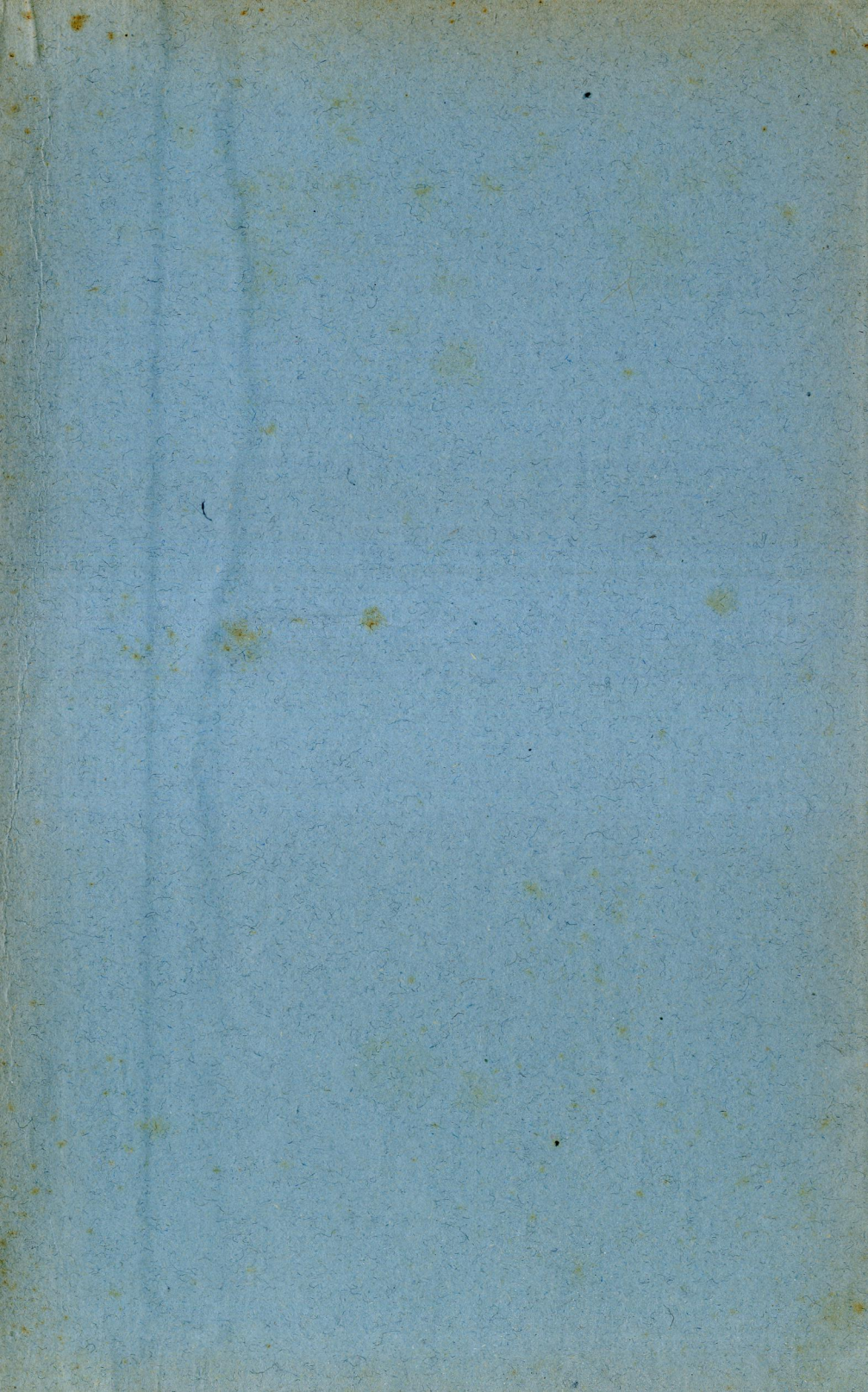
Богословский Вѣстникъ, річник 1900 і 1901 — 2 кор. 40 сот. — першій випуск з р. 1903. — 30 сот.

При замовленях треба долучати гроші на поштову пересилку. Замовляти можна або в Товаристві (о. В. Лиско ул. Ульоновича ч. 8., або в Книгарни Тов. ім. Шевченка, ул. Трибунальска 1.

Видає і за редакцію відповідає Ярослав Левицкий.

3 друкарні Народовой (Манецких), Львів.

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ ИП 50823

БІБЛІОТЕКА

ИІ 22658
1905

8767

НИВА

1905